

МИЈАИЛА КОНСТАНТИНОВИЋА

СРБИНА ИЗ ОСТРВИЦЕ,

Историја или љетописи турски, списани око
године 1490.

ПРЕВЕО И С ОБЈАСЊАВАЈУЋИМ УВОДОМ ИЗДАО

ДР. ЈАНКО ШАФАРИК.

(Извађено из Гласника србског ученог друштва књиге I.)

У БЕОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1865.

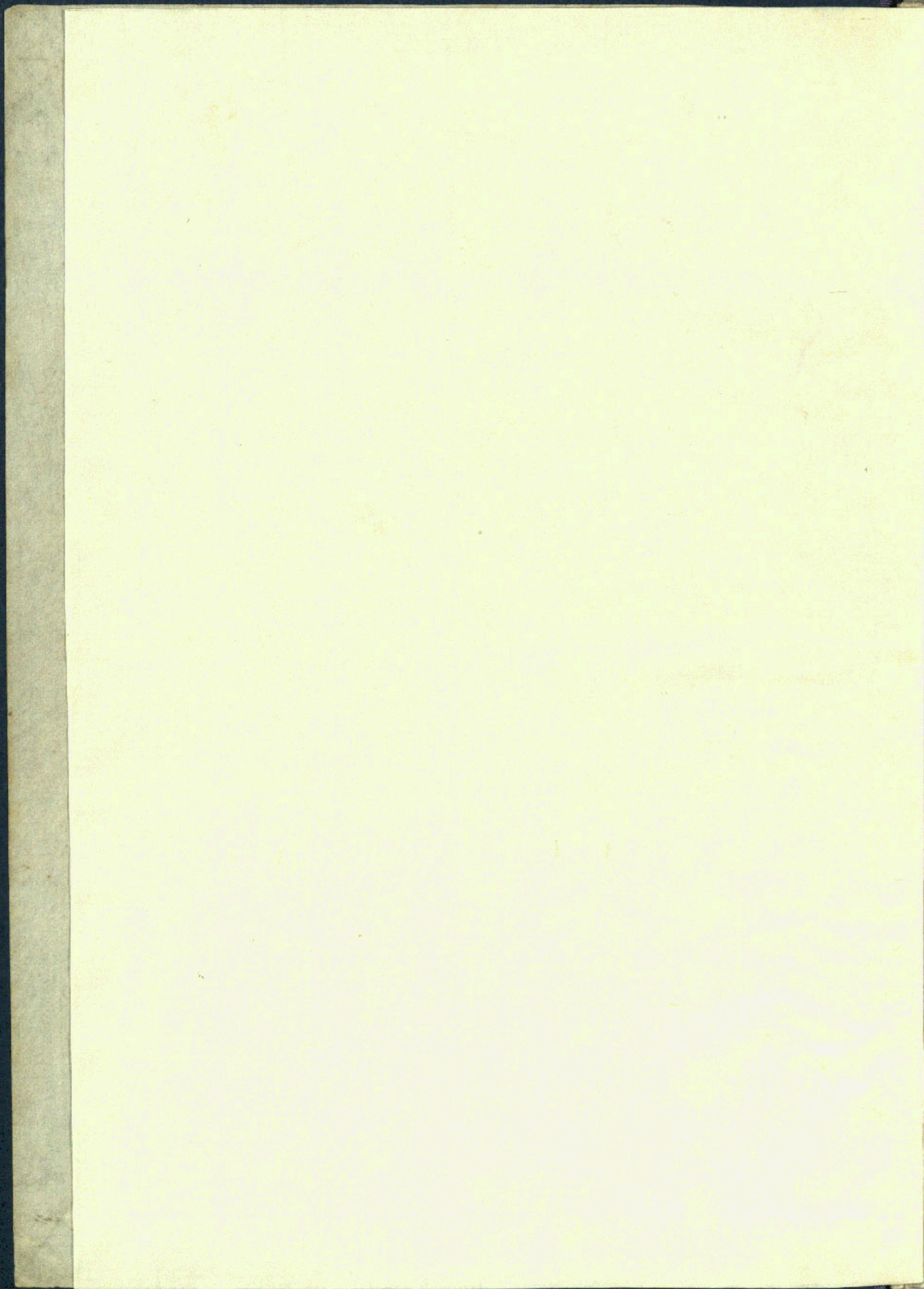
Henry

Blackwell

1824

MEMORANDUM

NOTICE

P 19 Срп ГИЧ. 1

1

~~М. Константиновић~~
д. Јанко Шафарик 1865 год.
Београд

МИЈАИЛА КОНСТАНТИНОВИЋА,

СРБИНА ИЗ ОСТРВИЦЕ,

Историја или летописи турски, списани око
године 1490.

ПРЕВЕО И С ОБЈАСЊАВАЈУЋИМ УВОДОМ ИЗДАО

ДР. ЈАНКО ШАФARIК.

(Извађено из гласника србског ученог друштва вњанге I.)

— * * * —

У БЕОГРАДУ.

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ 1865.

~~Handwritten scribble~~
~~Handwritten scribble~~
~~Handwritten scribble~~

MILWAUKEE, WISCONSIN

CLERK OF THE COURT

IN SENATE CHAMBERS

OF THE STATE OF WISCONSIN

Sept

1892

319882

~~Large handwritten scribble~~

Handwritten signature

Ово је ~~књига~~ ~~Јанковић~~ ~~Томовић~~
Шимон Јеферић
Шимон Јеферић

3

У В О Д.

Мислим да ће сваки Србин исто тако радо читати ово дело једног свог предка, као што сам га ја са задовољством превео. Оно ће га упознати са једним честитим Србином, који је код нашег света још врло слабо познат, а који свакако заслужује да га Срби упишу међу своје отличне предке, нарочито међ своје знатније раденике на умном пољу књижевности. Његов лик који ћу се потрудити овде у кратко нацртати, представиће нам Србина, из они знаменити ако и несрећни времена, кад се Србство после пропасти своје државне самосталности, с последњим своим силама борило, да се одбрани од коначне пропасти, да пресилном свом побједитељу и материално и морално одпор да још и онда кад је овај већ претио, своим освоитељским походима прогутати половину Европе. Он ће нам показати, да су онда Срби могли бити несрећни, да су могли страдати, али да нису у несрећи очајавали, нити су губили уздање у себе и надежду у будућност и у снагу свог народа. То су она времена, кад је после кратко трајућег обновлења србске државе под снажним и мудрим десиотом Ђурђем, после ужасно крвави побједа, које су одржали Срби сдружени са Угарском и са њеним великим војсковођом Сибињанин Јанком, над дивљим орди-

јама Султана Муамеда II., све оно што је толиком крви задобивено било, због неразборите и пре-нагле ревности угарске, противне мудрим и умереним саветима деспотовим, после изгубљене несрећне битке код Варне, опет пропало; и кад је не само Србија него и Босна морала приклонити главу под тежки јарам Турака. Упознаће се србски читаоци у овим листовима, са једним честитим Србином из ти' времена', који је истина несрећан био као и његов народ, који је као роб Турцима служио, као турско царски јаничар од своје младости морао своју крв проливати за корист свог смртог душмана, ал је ипак зато остао свагда и до своје смрти у срдцу веран свом роду и својој вери Србин; па кад већ није могао више никако послужити и помоћи им својом крви и својим животом, а он се још и онда потрудио послужити им бар пером и умним своим делом, те тако принети нешто к томе, да се христијански народи могу борити с бољим успехом против обштег непријатеља, а најпоследне да могу и ослободити подјармљене од овог земље његовог премилог отачаства. — Једино ради тога потрудио се он, који је готово цео свој живот провео у оружију и боју, написати под своју старост ово дело, у ком је описао турске обичаје, веру и догађаје, њиову војску и њиов начин војевања, и како се ваља против њи борити. У то описање уплео је многе за нашу србску историју врло љубопитне, па неке и важне описе догађаја и подробности односеће се на тадашње стање и судбину Срба и њиови' сусједа, — и на дела у којима је

Србин

Милош К.

или он сам учествовао, или их је доживио, или бар од памтилаца дознао.

Знаменит је овај Србин већ и по том, што нам је оставио најстарије дело о Турцима, преважно за тадашњу Европу, јер написано од очевидца и зналца Турака управ онда, кад су ови почели бивати за христијанство најстрашнији и најопаснији, кад су то јест оборивши прве бедеме европског христијанства у Бугарима и Србима, почели грозити, да ће оборити и друге то јест Пољску и Угарску. Важност његовог дела и за садашње испитатеље повјестнице с тим је већа, што је оно сасвим изворно и самостално; што у њему пише и сведочи очевидац о догађајима 15-тог века, не само турским, србским и босанским, него и о угарским; и што је уједно описао у њему и своју необичну и занимљиву судбину, у којој се као у огледалу види судбина многи' тадашњи' Срба'. —

Он је своје дело написао изворно у Пољској и на пољском језику, но то је тако и остало у рукописима све до нашег времена, али је још у 16-том веку на чешки језик преведено и у Ческој напечатано било, под насловом:

Historia neb kronyka turecka, od něyakeho Ráca neb Bošnjáka jmenem Michala Konstantyna z Ostrovice, někdy od Turkuov zajateho a mezy Jenčare daného, wěrně a prawě sepsana. A wydana od Alexandra Aujezdského w Lytomišli leta 1565.

Знаменити наш Србин звао се дакле Мијаило Константинов из Острвице. Он се родио по свој прилици од родитеља бољег стања око године 1430.

у Острвици, једној од најзнаменитији горски тврдиња наше Србије, које развалине на врху далеко виђене рудничке Острвице још и данас доводе у удивљење гледаоца својом неприступном висином, но у оно време, то јест у првој половини 15-тог века, била је тврда Острвица, после Смедерева и Новог брда близу Косова, једна од најважнији тврдиња у Србској држави.

Ја ћу гледати да представим живот овог нашег знаменитог земљака у главним цртама, онако као што га је он сам показао уплетен у ово своје дело.

Већ као младић почео је и он војевати против Турака, као и сви Срби оног времена. Кад је Султан Муамед у пролеће 1453-ће године спремао војску на Цариград, морао му је по уговору деспот Ђурађ послати у помоћ 1500 одабрани коњаника, које је Султан зактевао под изговором, да му требају за рат у Караманији. Деспот незнајући ништа за праву намеру Султанову, послао му је искану помоћ под војводом Јакшом Брежићем. — А међ овим коњаницима био је и наш млади Мијаило, као што то сам казује у својој кроници овим речма: „Војска коју оправи деспот у помоћ турском цару, а међ којом сам и ја био.“¹⁾ Но кад су Срби на путу чули, да је Султан обсео Цариград, хтели су се вратити натраг, али јим докажу пријатељи, да то нечине, јер ће јих Турци све побити, који су

¹⁾ Види пољско издање: *Pamiętniki Janczara*, Warszawa 1828. у делу од Galezowskog издатом: *Zbiór pisarzyów Polskich*, части V-тој на страни 128. у чешком преводу нема овог места.

већ тајно уватили били бусије, да ји у заседи дочекају ако би се хтели вратити. И тако мораше хтели нехтели ићи напред под Цариград и помагати Турцима при освојавању овог места: „Али“ вели као извињавајући се наш летописац, „по нашој помоћи неби никад било освојено ово место.“ Србски војници били су намештени код Дренопољске капије, и ту су лежали утаборени кроз једну недељу дана.¹⁾

Одма прве године после освојења Цариграда (г. 1454-те) пошао је Султан Муамед против Србије и освојио је Смедерево и Острвицу.²⁾ Наш Мијаило ништа неспомиње о освојењу Острвице. Али друге године, кад је Султан опет ударио на Србију од стране Скопља, освојио је важно и јако утврђено рударско место Ново-Брдо, а ово освојење Новог брда потанко описује наш летописац као очевидац овако: војска турска легла је утаборена на пољу Жеглиговом у Костандиновој земљи, (данашњем Костову под планином Црном гором) јужно од злокобног Косовог поља. Деспот није смео одупрети се тако силном нападају, али се народ скупио сам добровољно у две војске, од који једна утаборила се на Ситници, а друга на Глубочици. Султан стајао је кроз четири недеље у Кислину, незнајући на коју војску би му ваљало

¹⁾ Види Pamiętniki Janczaga стр 128.; и ово место фали у чешком преводу.

²⁾ Види: Hammer Geschichte des Osmanischen Reiches део III-ћи стр. 11. и Enge's Geschichte Serbiens стр 406.

пре ударити; међутим су Срби на Глубочици разбили Турке у једном сукобу; али скоро за тим они буду од Турака разбијени, крај рјеке коју наш летописац назива Трепањом. Тим начином отвори себи Султан пут к Новом брду, тада најбогатијем рударском месту Србије, са мајданима злата и сребра, лежећем близу главе бугарске Мораве. У месецу Јунију 1455-те године ¹⁾ предала се ова обседнута варош под том погодбом, да ће сви житељи задржати своја добра, и да јим Турци неће заробити ни одвести ни жене ни децу. Али пошто се град предао, Султан заповеди позатворати све капије, а само једна мала врата отворити, кроз која су морали изићи на поље сви домаћини са свом својом чељадом мушком и женском у шанац под зидом. Султан сам стојећи до врата, изабрао је и оддвајао момке на једну, људе на другу, а женске на трећу страну. Потом је одма све важније људе дао посећи, а остале вратио је у варош на њихова добра. Мушку момчад 320 душа, и око 700 женскиња раздао је своим војницима као робље, а најлепше момке оставио је за себе, да му буду Јаничари, и послао ји је одма у Малу Азију. — Међ овим несрећницима био је и наш Мијаило из Острвице са своја рођена два брата. „И тако терали су нас Турци“, преповеда он сам „у једној гомили; а кад смо год ушли у шуме или међ горе, свагда смо размишљавали о том, да оне Турке по-

¹⁾ По Хаммеру, јер наш летописац, нигде не наводи године догађаја, о којима говори; но у осталом Хаммер сасвим другачије описује освојење Новог-брда.

бијемо, па да побегнемо у гору, али наша младост није нам дала то учинити. Но ипак сам ја самодванајести ускочио од њи ноћу у једно село; ал нас је морала цела она област гонити, па кад су нас уловили, тако су нас повезали тукли и вукли за коњима, да је дивно чудо како је остала душа у нама. Тада обећау за нас моја два брата и они други, да то нећемо више чинити, и тако нас одведоше мирно преко мора.“

Муамед узео је тада од Деспота сву србску земљу осим самог предјела лежећег измеђ србске Мораве и Дунава, дакле осим данашње Шумадије. Кад се из Србије враћао, у Дренопољу изабрао је измеђ заробљени србски отличнији дечака њи осам, за своје коморнике. „Ови момчићи“, преповеда даље наш летописац, „договорише се међ собом, да убију Султана, говорећи једни другим, кад то учинимо, ослободићемо цело Христијанство; па ако нас и поватају бићемо пред богом мученици, као што су толики други.“ Па кад су дошли ноћу на стражу, били су већ преправни, и сваки је имао код себе нож. Но кад је Султан пошао у своју собу, тада један од њи, неки Димитрије Томашић, изиђе од њи као безчестан издајница и све изкаже Султану, што је хтело бити. Онда Султан заповеди, да их све поватају и пред њега доведу, па кад је код сваког видио нож, питао их је, „Ко вас је на то дело наговорио, те сте се усудили то покушати; а они одговоре: „нико, него једино наша велика туга за нашим милим родитељима и пријатељима.“ Тада Султан заповеди, да се узму кокошија јаја,

и да се метну у врели пепео, да се изпеку на тврдо што може бити већма; па кад су их извадили из пепела, онако врела дао их је сваком испод колена привезати, да су јим се скупиле и испекле жиле, нити је дао да се скину, док нису сасвим оладнила. А после једне године дана дао их је довести опет преда се, па кад је видео да нема више ништа од њи, заповеди да се сви посеку. „А ми некоји, узесмо ноћу њиова мртва тела, и укопасмо их код једне разваљене цркве. Томашић пак постао је велики господин при Султановом двору, али је скоро пао у тако злу немоћ, да је добио одтуд суву болест, па се тако сушијо док није и умро, а то је Бог допустио на њега због његовог невјерства и неваљалства.“¹⁾

Ето такове су прве успомене нашег Србина из његовог живовања у турском робству.

Кад је Султан Муамед год. 1456-те ишао на Београд, који су тада Сибињанин Јанко (Хуњади) и фратар Јован Капистран тако славно одбранили, већ је и наш летописац био у тој турској војсци; после тога био је и у походима истог Султана против Мореје (у годинама од 1458 до 1460), па је ишао с њим против грчког цара у Трапезунт, и против Узун Хассана у Караманску (год 1461), па после и против каравлашког војводе Дракула.

Под Београдом чини се, да он сам није још лично учествовао у боју, јер само приповеда, како је очима гледао, кад су Јаничари узбијени из ва-

¹⁾ Овај догађај неспомиње се ни код Хаммера ни код другог ког историка.

роши бегали и трчали натраг у табор, а Угри трчећи за њима, како су их били. Исто тако ништа особито не наводи ни о том шта је радио он у морејском рату; напротив при описивању похода на Трапезунт, већ каже, да је и он био код Јаничара и обширно описује велике незгоде, које је турска војска морала претрпити због премноге кише и великог блата. Пошто су на повратном путу из Азије још заузели тадашње Генуеске вароши Мисистру и Синопу на црном мору, вратили су се преко Бруссе и Галипоља у Дренопоље.

Али мир није дуго трајао. Влашки господар војвода Влад иначе назван Дракул, који је на гласу по свом свирјенству, јер је умео у редовима неколико миља дугачким китити своју земљу са набијеним на коље поданицима, дао је на исти ужасни начин погубити и Султанове посланике. Султан прогласио је зато Дракула за свргнутог, а на његово место именовио је влашким господаром Радула, брата Дракуловог, ког је код себе држао од детинства као таоца, и пославши овог напред у Влашку, пошао је и сам с војском за њим к Никопољу. „Кад смо стигли до обале Дунавске“ говори наш летописац „нађемо војводу Дракула, где се утаборио са својом војском на другој страни, да не да прећи нашој војски преко Дунава.“ —

Али су Јаничари узбили влашку војску и прешли су на лађама преко Дунава. „После тога“ казује наш летописац, „прешао је и султан с осталом војском к нама, и одма нам је поклонио 20,000 златица, да их поделимо међу собом. Осим тога је

ту све Јаничаре, који још нису били слободни људи, прогласио за слободне, тако да могу своје имање после своје смрти дати ком је њиова воља.“ Потом ишли су Турци са страом за војводом, који ноћу на њи нападаше, и многе јим људе убијаше, док нису турски коњаници довели неколико стотина уваћени Влаха, које је султан све дао на пола пресећи, да би тако застрашио остале. Власи видећи да је зло и шта ји чека, одустану најпослед од Дракула и пристану уз негвог брата, а Дракул побегао је у Угарску. — У походима истог султана против острова Лесбоса (Митилине) и против Арнаутске наш списатељ вероватно није био, и само јих мимогред спомиње.

У пролеће год. 1463. дошли су у султанов двор посланици босанског краља Томе,¹⁾ који су молили за примирје на 15 година. Султан отишао је у Дренопоље, недавши им никаква одговора. Тада млађем брату нашег Мијаила бијаше поверена за чување султанова хазна. Овом буде једном дуго време, како није смео одлазити никуд, и једнако је био сам „и тако пошље по мене“, преповеда наш Мијаило „да дођем до њега, да поседим с њим. Ја неоклевајући отидем му одма, али за мном одма дођу у ту исту комору највиши саветници султанови Моамед-паша и Исаак-паша, њи два сама. Мој брат, како јих смотри, докаже ми то, а ја како нисам могао више изићи из коморе, сакријем се иза сандука. Како дођоше унутра,

¹⁾ Управо Стефана Томашевића, који је владао од 1461. до 1463.

простре им мој брат Ћилим, а они седну један до другог, па се почеше договарати о послу босанског краља.“ Ту је после чуо, како су се сагласили ови саветници у том да преваре босанске посланике датим им примиријем. Зато одма сутрадан Мијаило отиде к истим посланицима у њиов конак, па их је опомињао, да се добро чувају од турске невјере, али они нехтедоше му веровати, него се само смејаху његовим опоменама. — Тек што су босански посланици отишли из двора, пође одма узастопце за њима и султан. — Кнез Ковачевић, ма да се својом вољом предао султану, буде посечен. У граду Бобовцу, кад овај освојише Турци, помоћу топова које су ту на месту под градом салили, састао се наш Мијаило са истим оним босанским посланицима. „Они су се са мном ту разговарали, и сећали се они моји пређашњи опомена, али је тада већ било касно за њи јаднике!“ Од Бобовца пошао је султан на Јајце, а уједно послао је Моамед-пашу да потражи босанског краља Томаша. Краљ који је радио и дању и ноћу да може на брзо скупити нешто војске, био је управ тада у тврдињи Кључу, и хтео се ту око подне за кратко време одморити. У то стигну и Турци, незнајући ништа за краља, док није један неваљалац пребегао к њима из града и за колач доказао Турцима, да је ту краљ. Моамед-паша измамио је краља лепим речма и обећањама из града, па га је одвео под Јајце, где га је султан дао посећи, па је онда прогласио целу босанску земљу за своју.

„Пошто је у све тврде градове понамештао своје посадке, отишао је опет у своју земљу, а мене“, вели наш летописац, „оставио је у једном граду, који се зове Звечај, не далеко од Јајца,¹⁾ дао ми је 50 Јаничара у посадку за тај град и за сваког на по године плату напред, осим тога имао сам још 30 други Турака у помоћ. Но кад је султан отишао из ове земље, угарски краљ Матија (Корвин) неоклевајући дође одма у јесен у Босну, обседне Јајце и град Звечај, у ком сам ја био. Бошњаци издадоше му одма варош Јајце, те се Турци мораше повући у тврдињу и ту затворити. Али краљ остаде ту једнако кроз 8 недеља, бијући то место, а друга угарска војска дође под Звечај, да освоји и овај град. У овом граду бијаше главни зид врло рђав, те су га јако искварили топовима, тако да једнако морасмо радити, да само оборено опет затворимо; и тако држасмо се дуго, док неосвојише Угри најпре град Јајце, (Децембра 16-тог 1463-ће год.) који је пао пре него Звечај. Како краљ Матија доби Јајце на предају, одма дође к угарској војсци под Звечај, и тако морасмо се и ми предати, а што је год било Турака у Јајцу и у Звечају, мало се њи вратило у Турску својим кућама, јер је њи краљ Матија хтео повести са собом. А ја сам хвалио Бога, што

¹⁾ Данас је ово место у развалинама. Спомиње се у *Кукуљевића* „Успомене на путовање по Босни“ у народним новинама год. 1858. у бр. 65. По погрешном казивању нашег летописца у Звечају дао је удавити Стефан Душан свог отца Стефана Дечанског.

сам могао тако с образом и поштењем вратити се опет натраг међу Христијане.“

Овим догађајем довршују се вести, које је наш србски љетописац сам о себи написао у овом свом делу. — Познато је, да се краљ Матија вратио из Босне у Будим у побједославном уласку, на начин древни римски триумфатора; при том свечаном уласку било је у његовој пратњи до 500 заробљени Турака; а међу овима био је за цело и наш Србин из Острвице, као бивши начелник освојеног града Звечаја. О даљој његовој судбини неможе се ништа известно казати, али се из свију околности показује, да није остао у Угарској. То што је кроз толико време међу Турцима живио, па зато опет остао у срдцу Христијанин, што је као Јаничар личном својом храброшћу задобио више војничко достојанство, што је био без сваке сумње човек разуман и врло искусан упознат са србским и турским догађајима, а преко свега то што је основно познавао начин војевања Турака, све то велим било је довољно зато, да он буде у оно време знатна, у дворovima тадашњи високи властела пријатна и радо виђена особа. И тако се из многи околности види, да је он кроз неко време морао живити у Чешкој и у Моравској земљи, и да је тек одтуд прешао у Пољску, где је потом примљен међу рицаре и племиће пољске, па је коначно тамо и остао а без сумње и умро.

Дело Мијаила из Острвице раздељено је на 50 глава врло разног садржаја. Осим оног што је сам он доживио, много приповеда и о србској ис-

торији почињући од краља Милутина па до свог времена, при том много којешта подробно наводи, за које се није знало, а преповеда неке ствари сасвим другчије, него што их описују остали досад познати летописци, а то се има приписати тој околности, што је он много дознао из турски извора. Ту је особито знаменито што говори о начину на који је пострадао и погинуо цар Лазар после битке на Косову; даље што наводи о одношају између деспота Ђурђа и Сибињанин Јанка и овога сродства, даље о несрећној битки код Варне, о пропасти краљевства босанског, и многа друга. Он је познавао догађаје србске онако како ји је дознао од своји домаћи казивањем, а после међ Турцима како су ји ови приповедали; већ зато су његова казивања особито занимљива за историка. Не мање занимљиво је и то, што је написао о догађајима турским и грчким; тако на пример већ он казује, да је непосредну прилику за рат и повод к освојењу Цариграда год. 1452. дало то, што су Турци почели зидати крај мора код св. Ђурђа, само пет талијански миља далеко од Цариграда једну тврдињу, која се данас зове Румили-Хиссар, што се савршено слаже са грчким и турским изворима, које је историја тек од скоро дознала. — Поред ови' многи' историјски' вјести' садржава дело Мијајлово, врло многе податке о вери обичајима а особито о тадашњем начину војевања Турака.

Данас се зна да је он списао своје дело на цољском језику, али испуњеном многим овом не- својственим речима србским и чешким. Као што

већ напред рекосмо, оно је преведено било на чешки језик и најпре је печатано на истом још године 1565, па скоро затим и по други пут, које посведочава, колико су га онда већ ценили. Оригинални пољски текст нађен је тек 1828-ме године у манастиру Бердичеву, под именом: „Ramiętniki Janczaga“ то јест: споменици Јаничара, који је напечатан већ два пут, први пут као 5-ти део: „Zbioga pisarzy polskych“ у Варшави одма 1828-ме године, а други пут у „Biblioteki polskoj“ у Саноку 1857. године. Осим тога нађена су још два рукописа, један у Курнику а други код Гродна 1838-ме године. — Врло је знаменито, да ово дело писано од Србина припада међу најстарија оригинална већа дела писана на пољском језику, која почињу тек у средини XVI-тог вјека, а старије је од њи свију, јер је писано бар у почетку 16-тог вјека, а во не раније.

Упуштати се обширно у особитости његовог изворног језика, којим је своје дело написао, простор ове кратке разправе недопушта, само укратко напомињемо толико, да је он пољски, но тако погрешан и са чешким и србским речима измешан, да је славни Кухарски прогласио то дело за превод из чешког језика; но то је основно оповргао г. Јосиф Јиречек у изредној својој разправи о овом старом летописцу, напечатаној у његовом делу: „Rozprawy z oboru hystorie, filologie a literatury“ печатаном у Бечу 1860., где је доказао да је управо противно истина, да је то јест чешко печатано дело преведено из пољског, но да је

пољски оригинални текст писан језиком неправилним измешаним многим чешким и србским изразима.

Србизми, који се у оригиналном тексту пољском налазе као карактеристични знаци писца Србина, јесу на пример: *пржевали деждове*, у место: *прживал дешчови*; *задушну одилату*, које показује на задужбину и задушнице, *свем* у место: *вшем*; *зрадивши* од србског: *урадивши*; *војник бугарски*, *Стеван*, *монастер* албо *клаштор*, *Грегор* у место *Гржегорж*, а најважнији Србизми су имена местна, која су скоро сва тако писана, као што их Срби изговарају, а то у оном веку није нико други могао написати него Србин: Тако на пример има: *Милутин*, *Урош*, *Звечај*, *Дечани*, *Једренопољ*, *Косово поље*, *Смогово*, *Крајмир војвода теплички*, *Ситница*, *Морава*, *Смедерево*, *Пловдин*, *Златица*, *поле Глави*, *Ресава*, *Куновица*, *Голубац*, *Загорје*, *Топлица*, *Јакша Брежић*, *Дубочица*, *Зеглигово*, *Ново брдо*, *Силоад*, *Драч*, *Јајце*, *Бобовац*, *Арбанска земља*, *Сербијане*; Сибињанина зове свуда влашки: *Јанкул*, а Чеси и Пољаци звали су га Јануш. Све то је доказ да је Мијаило настанивши се у пољској писао пољски, али је као Србин мешао Србизме, а како је пре живио са Чешима у Чешкој и Морави, навикао је и чешке речи и форме употребљавати, те му је тако изишао језик мешовит и неправиан. Но зато је опет и у језикословном смотрењу за Пољаке врло важно ово дело, јер има многе старе форме језика, које се у доцнијим делима пољски писца налазе, а *прво* је досад познато оригинално веће дело писано на пољском језику,

старије од кронике Станислава Хвалчевског, писане 1549-те године, коју су држали пре за најстарије веће оригинално дело пољско, јер је Мијаило писао најпосле у првој десетини 16-тог века.

На њонцу само још то додати морам, да се јасно види, да је наш Србин написао ово своје дело једино из те родољубиве жеље, да послужи свом роду и отачаству бар тим, што ће упознати христијански свет са Турцима и њиовим начином војевања, и тако олакшати му борбу против овог општег непријатеља христијанства, дакле посредствено принети к ослобођењу свог премилог народа. Да је то заиста била његова намера, па да се још и трудио побудити христијанске државе на борбу против угњетатеља свог народа и отачаства, то јасно посведочавају следејуће његове речи, које је управо к силној тадашњој пољској шљахти, за коју је ово дело највише и писано, да ју научи како треба војевати против Турчина; он вели: „Зато сво панство и рицарство има старати се о том, да избира себи краља не толико силног, колико мудрог и способног“, а да је и саме тадашње владоце од краљевског дома Јагјеловог желио задобити за ову њему свету ствар, види се из места у глави 50-тој, које се односи на браћу: Жигмунда краља пољског и Владислава краља угарско-чешког, и које овако гласи: „Краљ угарски и краљ пољски јесу два брата који су под једним срцем лежали, и из једне крви произлазе, а тако велику моћ имају, да би то била особита каштига божија, и велико и неприлично чудо, кад они неби поку-

шали свладати Турке, и кад неби осветили толку проливену крв христијанску, а особито крв своји предака, као што је био и славне успомене угарски краљ први Владислав, који је погинуо од Турака код Варне.“ А ниже опет вели: „Писао сам овде доста обширно с божијом помоћу о многим и разним стварима, а још би само желео с помоћу божијом дати пристојну и добру науку краљевском величанству, како би оно могло одржати побједу над турским султаном, а тим заслужити код Бога вечну награду.“ — „Па би се приповедало, да су ови краљеви дошли по милости самог Бога, и да су обдарени великим именом преко имена Александра великог, па би се и христијанска жалост и туга променила на радост и весеље, а турска радост и попевање преобратило би се у тугу и јадиковање.“ Ове речи очевидно управљене ко оној краљевској браћи показују јасно време кад су оне а и цело ово дело написане, а то је од године 1490-те, кад је Владислав дошао на угарски престол, до године 1516-те које је умро, а пре казују на ону прву него на ону другу, јер тако је могао наш Србин тек дотле говорити, док није превећ блага и мекана нарав овог угарског краља угушила у њему свако надање, да ће он предузети и извршити нешто велико и важно против страшни' тадашњи' Турака'; но те исте речи још нам сведоче да је Мијаило Константовић исто тако честит србски патријот био, као што је знаменит у славенству списатељ.

ТУРСКА ИСТОРИЈА или КРОНИКА,

ВЕРНО И ИСТИНИТО СПИСАНА ОД НЕКОГ СРБИНА ИЛИ
БОШЊАКА, ЗВАНОГ

МИЈАЈЛО КОНСТАНТИКОВ

ИЗ ОСТРОВИЦЕ,

КОГ СУ ТУРЦИ НЕГДА ЗАРОВИЛИ И МЕЂ ЈАНИЧАРЕ ДАЛИ.

Даље сљедује, којим начином би ваљало с успехом предузети војну против Турака', најглавнији непријатеља целог христијанства, поучење написано од истог.

На концу додате су неке нуждне и полезне ствари извађене из књига, о славним и јуначким дјелима светлог кнеза епиротског или албанског *Борђа Кастријота*, прозваног *Скендербег*, како је он јуначки и честито војевао против Амурата и Махомеда, оца и сина, турски' царева', и то често са малим бројем људи, и како им је многе штете чинио, а он од њи никад није надвладан био; о ком се говори и у овој турској историји.

Почиње предговор к свима људима христијанским, па сљедује по реду описивање различни' турски обичаја.

Свиколици народи, који се управљамо поштовањем благословеног господа нашег Исуса Христа,

верујемо и исповедамо име Бога створитеља неба и земље у три лица, оца, сина и духа светог, једног у нераздјелимој тројци благословеног ва вјеке вјеков, амин. А као што верујемо, тако и свето крштење примамо у име оца и сина и светог духа, од Христа господа нашег, и зовемо се христијани, на част господу Богу нашему. Зато, достојна тројице света, једини у битности божаства господе Боже наш, ком се моле сви свети људи а и ми се молимо, подај твоју помоћ својим христијанима против проклети' погана' и ругатеља имена сина твојега. Амин.

Глава I. О пореклу турски' царева', и овог поганског народа.

Први почетак Турака долази од Татара, који љета господња 755-ог изиђоше из северни' земаља', из гора' које се зову Кавказ; дођоше к Аланима, Колхима и Јерменима; и у време Пипина краља француског, доспели су кроз Понт и Кападокију чак до Персије, и ту са Сараценима дотле су војевали, док им Сарацени мораше уступити краљевство персијско, које Сарацени у време цара Ираклија под својим вођом Маомедом разорили беху. Тако су после ти исти Турци Муамедову вјеру примили. После тога године 1300, један војник великог хана цара татарског, због неке распре или кривце, будући човек снажан и отважан, скупн обо себе до једно 40 коњаника, и изиђе из Татара у горе и стјене кападокијске, и ту се настани, па околни предјел и људе себи покори, те и један

тврди градић освоји, у ком је живила једна госпођа удовица звана Каравида, коју је онај убио, па сам местом оним завладао. Њему је било име Отман. А од овог Отмана до данашњи времена цареви зову се Отмани.

Глава II. О различним јазичницима; о вјери муамедовој, и о њеним празницима.

Јазичници који су примили вјеру муамедову различни су, а по имену ови су: прво Персијани, Турци, Татари, Бербери, Арапи и Црни-Арапи, они који знамење од огња у својим образима немају; ти сви читају књиге Мојсејеве, а управљају се по Алкорану, у ком је написао Муамед свој закон, а верују у једног Бога створитеља неба и земље.

Један велики празник имају пре жетве, који се зове Бунек-Бајрам; за овај празник приуготовљавају се постом кроз један месец дана, сваки дан ништа неједу нити пију до звезде, али ноћу једу месо и пију воду колико год пута хоће, до зоре; а кад настане нов месец, то јест онај њиов велики празник, онда три дана особито светкују и часте се, но зато опет вино непију, и никакав пир немају, него милостињу раздају, неким невољним робовима године робства скраћују, а оне који се добро владаху у слободу отпуштају; а особито велика господа жртве чине од шкопаца и од јараца и од камила, кољу ји, па месо и леб, свеће и новце, сваком који год дође био поганик или христијанин, у милостињу раздају; код гробова преноћују, клањају, лојане свеће код гробова и у сво-

јим богомољама сваки дан пале, и каде са кадијоницама за душе мртвим. А кад сам запитао: „зашто горете лојане свеће, зар неби било боље воштане свеће палити за душе мртви код гробова или у храмовима“? а они ми одговорише, „да господу Богу ваља жртвовати стоку, а не муве“; и рекоше ми још; „како ти се чини, је ли то добро или зло?“ а ја сам им одговорио, ако је Муамед једно добро наредио, онда је и друго тако наређено.

Други њиов празник бива у јесен, који се зове Кучук-бајрам, као да се каже нашим језиком: мали празник; за овај се добровољно пости, али се исто тако светкује, милостиња се раздаје, као што је горе речено. У седмици светкују петак, тако као што чивути суботу а христијани недељу држе, и то зато, јер веле да је Бог човека у петак створио. Обрезају се. Свињеће месо неједу; у ти' пет ствари слажу се са чивутима али у другим не; и по свом владању називају себе сами Буфроманима¹⁾, и оће да су бољи него христијани и него чивути, јер Буфроман је толико рећи њиовим језиком, као изредни људи по вери. Они држе нас христијане за људе лажног учења, зато што ми славимо и исповедамо свету тројицу, говорећи да нема три бога, него да је само један Бог. А Буфромани прозвали су христијане ђаурима, као да рекнем, лажни или сметени људи. А христијани опет изденули су Буфроманима име поганици, не

¹⁾ Тако стоји у изворном тексту, зар у место Бу-сурмани, које ће бити изопачено од Мусулмани; а тако зову Пољаци и Руси Муамедовце.

зато што верују у једног Бога, него због њихови' неваљали' дјела, о којима нисам хтео ни писати; а поганик толико оће да рекне у нашем језику, као говече или као нечисто псето, јер што је нечисто то је погано, зато поганици и оће да су они најбољи. А што да рекнемо ми на то, јер они као што верују тако и говоре; али могао би неко рећи, да они зато греше што немају добре наставнике, који би њима управљали и њи научили, но такав наставник много би боље и користније могао у продерану врећу нешто сипати, него са овим људима управљати.

Глава III. О пореклу Муамеда турског пророка, и његовом роду; и о Алији његовом помоћнику.

Муамед био је родом из Арапске, други веле из Персије, имао је оца поганика идолопоклоника, а његова мати била је рода измаиљског или чивутског. После смрти своји родитеља био је заробљен, и продат неком знатном човеку Исмаиљтјану који се звао Абдемонапол, код ког је одраћен. После га је овај и над својом трговином начинио настојником, јер бијаше момак разуман хитар и на зло досетљив. У то време бивао је код истог тог човека и неки монах именов Сергије, који се од праве вјере христијанске одпадио, а био је на странпутицу заблудивши одцепљеник који је научио христијанску вјеру по јереси несторијанској. — Овај Нестор био је константинопољски епископ, који је измеђ остали заблуђења и то говорио, да је Исус Христос само прави човек а не и Бог. Од

овог дакле Сергија монаха научно је Муамед лажну вјеру, коју је после својом досетљивошћу и својим врачаријама неизказано умножио, јер кад је Абдемонапол његов господар умро, он је његову жену а своју госпођу узео за себе, а с њом је много благо и велико господарство задобио, тако да је у арапској земљи завладао, коју је отео испод римског господарства. — Надвладао је римског цара Ираклија, који је пре тога разбио персијског краља Кодра¹⁾. Тако је Муамед ту своју вјеру најпре разширио у арапској земљи. Муамед је имао једну сестру, која се звала Изатина²⁾ ту је дао био за жену Алији свом помоћнику. У то време кад је Мухамед своју вјеру распрострањавао, тако је учио и проповедао као што је своју вјеру наумио саставити а християнску хулити. Он је своју вјеру састављао према свету, јер је видио да је сваки човек више склоњен на зло, него на благочестије, а све оне који су за њим следовали и држали се тог његовог учења, те је Муамед хвалио и за добре људе држао, а оне који су му се противили, те је његов помоћник Алија најнемилоствивијим начином казнио. Овог Алију поганици држе за пророка као и Муамеда, и врло га славе и хвале, како је био човек снажан и честит. Овај Алија имао је једну сабљу, која се звала Делфикари, од дивне оштроће и тврдоће, тако да као што они причају, што је год њом ударио,

¹⁾ Погрешно у место: Хосроја.

²⁾ Погрешно у место: Фатима, ћерка Муамедова.

било гвожђе или челик, све је пресекао, као неку паучину. — Неки поганици говоре, да је његова жена Фатима била нека врачарица, и да је она начинила тој сабљи, с којом је њен муж војевао, такову тврдоћу и бриткост.

Муамед трајао је у својој пакости кроз тридесет и пет година, једнако ширећи своју вјеру. При последњем часу на самртној постељи лежећи, позвао је к себи сав свој збор и оваку им је дао заповест: „Ваше гробље нека буде покрај путова, да будете готови поред мене, кад ја устанем од мртви; држите тврдо моје заповеди, недајте се одвраћати, јер сам вас ја научио праву вјеру, будите дакле избраници божији, нов Израил. Мени погреб приуговорите у граду Медини; мог Алију слушајте. А кад ја устанем у дан страшног суда, одвешћу вас где ћемо се сви радовати. Будите и међ собом љубавни, и један другом чините правду. Невољним робовима године одређујте, зато што ви нисте богови, да цео њиов век до њиове смрти за себе саме употребите; тако ћете се све већма подизати, а и они видећи вашу правичност, сви се вас придржавати и држаће се вашег учења.“

После смрти Муамедове отишао је Алија његов зет са великом жалошћу у гору међу кршеве, и хтео је ту сломити и уништити своју сабљу, због превелике туге; ударио је дакле сабљом у стјену тако, да је сва у стјену ушла и ту се сакрила. И видећи таково чудо од своје сабље, за које пре није ни сам знао, проговори, сабљо дelfицари престани војевати да то nebude против

Бога. — По том је још живио иза Муамеда девет година. А после ти година на самртној постељи лежећи, скупио је око себе сав збор погански, опоменуо га да држи тврдо заповеди Муамедове, јер је вељаше Муамедова вјера боља од свију други вјера. Зато мучите Христијане, гдегод можете, да не би они вас мучили, потражите ви њи у њиовим кућама, боље ће за вас бити, него да ји чекате у своје куће. После тога знајући да долази час смрти, заповедио је да ону сабљу узму и да јубаце у дубљину мора. Тако приповедају поганици, да је море на оном месту, где је ова сабља у дубљину бачена, кроз три дана непрестано врело и узбурено било, што је сабља она жалила за својим господаром Алијом; зато поганици имају неке мале књиге, које држе за свете, и зову их замали, што значи свето читање; и ове у време рата увек носе испод пазува, а на овим је одоздо и та сабља делфикари насликана, за коју веле да им у боју врло помаже; ако ли се ком зауну на ову књигу одржаће без сваке сумње реч. — Но имају још и друге књиге онима подобне али лажне, од турског сапуна начињене, које су на оне прве сасвим налик, и ком се на ове зауну, ни једном ништа неодрже.

Глава IV. О верозакону поганском, и о њиовим богомољама.

Турске богомоље велике или мале, имају до себе округле куле а под кровом ходник, на који ходник турски свештеник излази за дан и ноћ седам пута, и обилазећи по њему, метне један па-

лац у једно уво, а други палац у друго уво, па силним гласом, штогод више може виче на свом језику ове речи: „ла илаха ил алла, махмет ресулах дуенне, ла илаха ил алла“; које значи: „Бог Богова јест, Муамед је божи посланик, услиши ме Боже Богова.“ После тога сваки поганик како чује ово викање, одма умије све своје удове у накрст, па иде у богомољу да клања.

Први час после по ноћи зове се: Тефиер намаги; други пред свитање зоре зове се: Сабатнамаги; трећи час на дан: Куслугнамаги; четврти у подне: Ојленамаги; пети о ужинама: Икиндинамаги; Шести о заоду сунца: Ашемнамаги; седми час у три сата ноћи зове се: Јацејнамаги; а ови седам часова' непропушта нико и никад да се неумије, било у богомољи или дома; па ако је и на путу, кад време види, иде к води и пошто се умијо, стане на путу па клања као што је одређено, и у који час како ваља клањати. Аболи ко хоће да чини веће клањање, то је његова добра воља, јер то њиово умивање је као неко свето крштење. А о ком би се посведочило, да нерадо иде у богомољу, тога узму, вежу га на лествицу пред богомољом, куда највише иду људи у њу и из ње, и онда сваки приђе к њему, те га покара речма, па пошто се ту на лествици доста настајао, пусте га, и тај мора после добар Турчин бити, па да ге ђаво у њему. Никакве женске главе у богомољу неиду, нити и оне пију вино, нити праве веселе части или пировања; а на коју би се таково што посведочило, та се броји међ слободне женскиње, и она неби

избегла стра' да ће изгубити главу. — Тако исто ни један прави Турчин непије вино, а на ког би се посведочило, тај би морао страовати од казни. Дворски људи и слуге и велика господа, неки пију а неки не; исто тако неки иду у богомољу а неки никако; а особито кад би ишли или јашили на војну, никад вина непију ма да су који, јер је Муамедова заповед, ко би пио вино, па би у том стању убијен био, тај да ће сваки у вечитом паклу остати. Но Христијани који с Турцима путују, ти слободно носе са собом вино и пију га без сваке препоне, па ји поганици још у том помажу ако је нужно, да свагда вино имати могу. — Они имају такав обичај, да кадгод иду у богомољу да клањају, свагда имају на себи чисте аљине, аколи би на одећу била каква нечистоћа, онда неиду у богомољу и неће клањати. Тако и неулазе у богомољу у оној обући с којом газе земљу, него кад дођу оставе обућу на одређено место, па тек онда улазе у богомољу, јер је у њој подина покривена са чистим покровцима. Ту сваки стане на свом месту, један до другога и клања. Богомоље су изнутра беле као снег и у њима нема никакви свећа, осим према истоку сунца, где стоје две велике свеће од лоја, између који подигнути су десет ступања у вис, и ту има много горећи' кандила', у сред који је нека столица, као нека катедра, на коју пењу се младићи па читају у глас муамедов Алкуран, а сви остали седећи на покровцима пажљиво слушају, нити у својим богомољама поју. После тога изиђе њиов свештеник, који се зове

Магдин, има у руци сабљу и погне се највише на трећи ступањ, па даје благослов говорећи; „Муамедова вјера је од свију вјера најбоља, молитe се за све душе и за оне које војују против Христијана, а кад их видите опет враћајуће се из рата, чините им почаст и клањајте им се, љубећи им ноге и руке, тако ћете сви постати учасници те војне; чините Муамедову вољу, јер нам је Бог дао сабљу, да се бранимо и да Христијане мучимо.“ — После ови' речи' погледају сви горе на небо, погледа се по брадама, и излазе из богомоље, хвалећи Бога; нити у храму ни пред овим нема просјачења, нити икакова новчана давања. — У највећој богомољи три су свештеника, којима је служба прописана од оног, који је исту основао, јер је код њи тај обигај, да обштина ни једна нема никаква посла са богомољом, него онај који је основао, побрине се и за њено издржавање. Богомоље подижу цареви, велика господа и богати трговци. У тим храмовима су три свештеника, један који држи сабљу, други који на кули у место звона служи, као што је о том напред казано, а трећи свештеник богомољом управља и њу са својим помоћницима одржава. Тако је у главној њивој богомољи, која се зове Цомамези, у којој се сва обштина скупља, особито у петак на подне, и та богомоља је код њи то од прилике, што је наша парохија.

Глава V. О другој богомољи, коју они зову Симра, као да речеш задушна, и о тесфири то јест проповеди њивој.

Друга богомоља њива зове се Симра, које значи задушна, и у тој дају сиротињи милостињу, па и јелом је ране; а сваког петка у подне проповедају у таковој богомољи; зато ја нисам пропуштао те њиве проповеди поодити, да би сазнао о чему проповедају, и чега се придржавају; али нисам могао друго дознати, него да сами против себе говоре, и да немогу или да неће да разуму, а може бити да им и Господ Бог не да да икад разуму, зато приписују Христову доброту свом Муамеду, а своје неваљалство пришивају Христијанима. Проповед зове се њивим језиком тесфир, а проповедник тесфирди. — Како се тесфирди попео на своју столицу, најпре је почео своје слово на њивом језику овако: „Аи доном алах о вере хеспифиден тохаста ферла. Амин. Амин.“ Које нашим језиком гласи овако: „Боже помози, а за тим сви реците, одричемо се свега злога. Амин. Амин.“ После тога говорио је о господу нашем Исусу Христу, и после овог слова почео је говорити о Муамеду, њивим језиком овако: „Јессе ресулах махмет ресулах“ као да речеш нашим језиком: „Исус је од духа божијег, а Муамед је божи посланик, а што је воља Муамедова, то је и воља Исусова“; Мојсеј пророк је старији брат пророка Муамеда, пред Мојсејем разтворило се море, а пророк Исус васкреснуо је мртве из гроба, а над Муамедом пророком подизале су се стјене тамо где се клањао

Богу, јер је Муамед последњи пророк. и њега не може нико надвисити пред Богом. Исус узнео се на небо зато, што су га Христијани Богом називали, а Чивути су га хтели мучити и распети, због његове велике светости, и због његови' велики' чудеса' која је чинио на земљи; јер су се Чивути бојали, да људи не пођу за њим, као што су Христијани за њим и пошли, називајући га Богом; зато су Чивути ишли да га увате, муче и распну; Исус ишао је пред њима у једну кућу, а после је тај пророк Исус познавајући добро чивутску лукавост, отишао из те куће на небо, а чивути нашли су у тој кући једног човека на њега наличећег, тог су узели, па су га мучили и распели, а поред њега и два злочинца. И тако сад Христијани говоре, да су Исуса мучили и распели, но то ви неверујте, јер Исус био је тако свет, да управ нико није могао дотаћнути се њега, да га увати или да његову светост мучи. А кад се већ Исус узнео на небо, приступили су к њему анђели и поздравили су га, па су га узели међ себе и водили га по највишем небу показујући му славу божију; а кад се Исус наодао по небу, ишао је опет с анђелима к небесним вратима, као да ће се опет на земљу доле сићи, но предомислио се говорећи анђелима, заборавио сам на једном месту у небу хаљину, и тако вратио се Исус по хаљину, па је остао на небеси и биће тамо до дана страшног суда.

А кад дође дан страшног суда, онда ће се Исус сићи на земљу, и говориће Христијанима овако: „ви сте ме називали Богом“, а Чивутима рећиће овако:

„ви сте ме хтели распети, зато идите обоји у вечни пакао и останите тамо на веки.“ И то је био крај ове поганске проповеди.

*Глава VI. О другој проповеди о Исусу и Муамеду;
и о дану страшног суда.*

Чули сте прошлог петка, како је Исус отишао на небеса, и остао је у небу зато, што није хтео бити нити међ Христијанима нити међ Чивутима; узроци тога напред су вам речени. И Муамед је сваке године трипут бивао на небу, Буракабуњк, као да речеш, Муамед сео је на неки вијор; али због нас није хтео остати у небу, јер нам је обећао да ће остати с нама на земљи, а као што је обећао тако је и учинио по својој доброти, да је с нама овде остао, а кад дође време кад ће устати мртви, и он ће с нама устати из мртви и узеће нас собом, па ће нас повести у рај са собом; зато будите у том усталци, да испуњавате његову заповед. Буфромани строго се чувајте од тог, да нечините зависти међ собом, као што чине Христијани, који један другом ништа добро нежеле, него брат од брата и пријатељ од пријатеља краду, и један другог издају, мислећи да их је у том бог помогао; продају за новце своје ближње, пију вино и једу леб, а весели су при том, и купе за те новце неког леба или вина, ждери своје собствено месо, и пију своју собствену крв, па се још хвале да јим је срећно испало за руком. — А вама је то добро познато, који бивате у војни против њи, да се после тога њихово весеље промењује на жа-

лост и на тугу. — Мили Буфромани! Исус пророк иђаше у Јерусалим, на кад је био међ виноградама, зажелио је пити; уђе дакле у један виноград тражећи воде, и ту смотри једну ступу стојећу покривену, или неку ћупу земљану пуну воде; коју узме и напије се; вода та била је чиста али при пићу као пелен горка; и рече Исус тој ћупи, реци ми како је то, да имаш у себи воду чисту а за пиће тако рђаву, кажи ми одкуд је то; а ћупа му одговори, једна украдена игла била је продата за један новчић, а тај новчић помешао се међ оне друге новце за које сам ја купљена. Зато погледајте на то, мили Буфромани, како је и најмања крађа велики грех. А кад је то светом пророку постало јавно, како би то пред Богом могло остати тајно. Зато будите један према другом љубезни, нечините један другом криво нити крађу; аколи ко што нађе, враћајте и незадржавајте, него дајте свуда извикати једанпут, двапут па и трећи пут; аколи се онај ненађе, чија је ствар, раздајте бога ради сиротињи, а за себе никако незадржите. У христијанске баште неулазите, јер је то народ окорелог срца, па ако му што узмете у башти, оће да вас проклиње без престанка, а Бог неће му дозволити да повиче на освету; зато немојте чинити криво покореним Христијанима. Аколи би ко узео нешто у башти Буфроманској, ма да се зато љуте баштовани, ви опет праштајте да и вама Бог опрости; несрдите се дуго један на другог, као камиле. Тако и невољним робовима године одређујте, и робњама према њиновом веку; аколи би когод хтео

роба дуго држати неозначивши му године, ви сусједи немојте га прикривати, јер он није Бог, да цео век тог роба за себе употреби; него их помагајте, кад постану слободни, да би имали што за почетак свог уживлења, зато да се разпрострањава вјера Буфроманска. Муамед је остао нас ради на земљи, а кад дође дан страшног суда, сви људи имају умрети а тако исто и анђели; јер Муамед има највиша четири краја; а кад дође оно време, тада ће Бог заповедити четирма анђелима, да сваки држи снажно за свој крај; а како анђели сваки за свој крај увате, умреће као да су заспали, али одма за један тренутак оживиће опет и хвалиће Бога на веки. Тада ће анђел Михаил затрубити у трубу, и сви људи устаће из мртви, па и Муамед, као да се од сна пробудио устаће и отресеће земљу из своје браде, па ће рећи њиовим језиком овако: „Елхемду лилахи и рабал, амин“, које значи: „благодарим ти створитељу мојему. амин.“ Одатле ће Муамед доћи са свима Буфроманима пред Бога, и ту стојећи рећиће силним гласом: „велика слава буди теби свемогући Боже на вјеке вјекова амин.“ Тада ће рећи Бог Муамеду: „Ти си ми испунио вољу са свима твојима, зато иди са свима твојима у вековечни рај, и ту радујте се на вјеке вјекова, амин.“

А кад је проповедник свршио своју проповед поганску, рекао је још свима људма ово: „молите се сваки за душу отца свог и за оне, који ратују против Христијана, и хвалите Бога“; и тада сви устадоше и управише очи своје горе, па гледећи

оба двема рукама браде своје изиђоше из богомоље. Тако се свршила проповед турска тесфир.

Турски оченаш.

„Наставниче ми се теби молимо, буди теби част у висини од свега створења и поколења. Тебе наставниче мислимо, који таму правиш и осветљаваш; теби буди слава и част у висини. Ми, поколење из Сарсина, исповедамо те Боже живи, пред тобом свако поколење клечи, у теби наставниче полажемо ми једину живу вјеру, јер си ти Боже све ствари створио, пакао, таму и светлост. Зато господи уведи нас снажно у твоју светлост. Амин.“

Глава VII. О зборовима учитеља или доктора и законозналаца; и о њиховој вјери.

Збор или школа зове се њиовим језиком Бахр, као да рекнеш: препирка. Њиови наставници и законозналци имају тај обичај међу собом, да уговарају рокове за јавно препирање, пред највећим господаром после цара; тако су у оно време, кад сам ја био међу Турцима, уговорили рок пред Махамет пашом, јер мора бити међ њима један као избрани судија са влашћу, и један највиши знатељ закона, који се зове Салих; овај започиње говор изпрва овако: „Муамеде притеци у помоћ и осветли разум твојим ученицима, који теби посљедују.“ После тога се препиру, један другом противословећи; а највише говоре о пророцима; једни признају и нашег господода Исуса за пророка; други веле да је он још над пророцима; трећи пак кажу да је

он највиши пророк до Бога створитеља неба и земље; и да је господ Бог од оног времена, од ког се започела христијанска вјера, одредио осам стотина камила, које су као неки необични духови, и ти иду сваку ноћ, па избирају рђаве Буфромане из нашег гробља, па их носе у христијанско гробље; па опет избирају добре Христијане из њихови' гробова' и преносе их у наше гробље. Тако ће дакле добри Христијани стајати са нашим збором Буфроманским, а зли Буфромани стајаће са христијанским збором пред Богом на страшном суду. Јер тако веле они на свом језику: „Каури дини вардур, и мани јактур“ које значи: Христијани имају вјеру, али немају дјела. Зато ће Буфромане повести Муамед у рај, а Исус заповедиће Христијанима да иду у пакао; Мојсеј пак тужиће се на Чивуте, да га нису слушали.“ — А горе именовани Салих је међ тима наставницима као неки особито побожан човек, ког они држе у великој части. Он је још овако говорио: „Илија и Енох оба двојица су са тјелом и с душом у рају, и тек пред последњим судом имаће умрети. Али Исус који је с тјелом и с душом у небу, јесте тај једини који неће умрети смрћу, него ће живити у вјеке вјекова. И Муамед је с тјелом и с душом у небу бивао, али зато није у небу остао, него је с нама на земљи.“ — После тога почели су се ти наставници препирати, један овако други онако говорећи, много је речи било међ њима, толико да су један преко другог викали и да су почели један на другог претећи књиге подизати, тако да сам ја

држао, да ће се потући. Али Махомет паша заповеди им да ћуте, и да се окану препирања, па је после заповедио да им се донесе јело. После тога како су се најели, захвалили су Богу, и молили су се за душе живи' и мртви', а и за оне кои ратују против христијана. Али ради краткости ја овде нисам описао ни десети део од они многи речи, које су ту при овом препирању говорене биле.

Глава VIII. О неким славним именама и речима турским: и о закону Муамедовом.

Светог духа зову: росулах, као да кажеш: дух Божи; душу зову: диан; анђеле: серифтелер; архангела Михајла: Микахел диан аледеј, које значи: Мијајло узимајући душе; а Гаврила зову Ђебраел. Рафајла = Рафалели. Рај = диент. Паџао = ис силхавати. Муке = шенкајде. Страшан суд = киамат гуни. Пророка = пехамбар. Соломона = Сулејман пехамбар. Господа Исуса Христа зову: Јессе пехамбар. Ђавола = Сајтан. Муамеда зову: росолах, које значи: Божи посланик, јер се он сам називао божијим послаником, кад је Арапе и Персијанце на своју вјеру обраћао; он је стари завјет, то јест Мојсејеве и пророчке речи припознавао. О дјеви Марији говорио је да је дјевица. Нови завјет то јест јеванђелије говорио је да није истинито и верно написано. Последоватељима својима заповедио је, да непрестано војују и ратују, и зато им је обећао, да ће владати над целим светом. Вино пити забранио је; жена' држати највише четири је допустио, али наложница' колико је год ко у стању

издржавати дозволио је. Господа Исуса држао је за великог пророка. Свој закон је за прави прогласио и онима који му верују обећавао је рај, онима пак који неверују претио је с паклом. — Забранио је под самртном каштигом да се неприпуру о његовој вери са Христијанима, него је заповедио да је место препирања са сабљом бране. Припознао је са Христијанима крштење и заповедио је монаху Сергији званом, да га покрсти. Како се од Чивута који Суботу славе, и од Христијана који Недељу светкују, одделио, то је у свом закону заповедио светковати Петак. Књигу у којој је своју веру написао, именује Алкоран, у њој има доста басни и којекакви лажни речи. Каже да је само један Бог; свету тројицу неисповеда; и верује да је дух свети створење.

Овај Муамед помагао је са Сараценима (кои су први примили његову веру) римском цару Ираклију против персијског краља; а кад га цар Ираклије није за то довољно наградио, тада су они са Муамедом град Дамаск и Сиријску земљу освојили. Исто тако узели су и Персијску земљу, пошто су разбили војводе и војске Ираклијеве, па су и над Персијанцима победу одржали и земљу њиову заузели. — И Еђипет и град Александрију освојили су, и ту су сви житељи примили веру Муамедову. После тога узели су Сарацени знамените градове Антиохију и Јерусалим. А кад се већ била та Муамедова вера тако силно разпространила, тада је умрео Муамед и сарањен је као светитељ у гвозденом сандуку у персијском граду Мосфи.

*Глава IX. О праведности турској и поганској, као
и о њиовом неверству и лукавости.*

Истина је да је међу овим поганицима велика праведност, они су праведни према себи и међу собом, па и спрам своји подчињени, били ови Христијани или Чивути, спрам свима својим поданицима, јер цар сам строго на то гледи, као што ће ниже обширније о том говорено бити. — Има и такови покорени који њима дају данак, али при том сами владају у својим земљама, као што су војводе влашки и један и други; и овим се чини правда али са свакојаким тегобама, а цар се чини невешт, и све једнако им се помало штета чини. А кад дође тужба, да им је учињена штета, кажу им нека траже свуда по местима могу ли што наћи, па да им се то опет врати; и тако пошто се намуче доста тражећи, узму сиромаси своју жалост па се врате кући. Тако исто и њиова писма сигурности или пасоши ником неће помоћи; они имају обичај, кад оће кога да погубе даду му пасош, а кад буде већ погубљен па неко што проговори за њега, одговоре му: дао сам му писмо сигурности стојећем, али седећем нисам дао, и тако се изговарају да би у свом неваљалству инак свагда као прави остали. Аколи се коме закуну на оне књиге од сапуна, о којима смо напред говорили, то ником неће одржати реч. — А имају и друге особите заклетве за друге послове, но свагда невиног учине кривим, како ће само своју пакост испунити. Они дају и дарове, али не из љу-

бави, него ради краљевског достојанства; јер не сме се никакав посланик показати без дарова' од велике господе дошавши к цару, осим ако би какав особити тајни посао био. Јер турски цар оће, да се оно што се њему допада и другим свима допадне; а ти дарови који бивају измеђ Христијана и поганика, не дају се из љубави, него само из охолости и ради хвале. А ако се цар с неким и помири или учини примирије, како се смири одма опет гледи то покварити и оног преварити. А и кад се с једним помири, одма с другим опет почне ратовати, ако га побједи, онда га уједно и окриви; и у том свагда тако лукаво поступа као у неком кругу, како би само свагда Христијани били мучени, као што ће ниже обширније речено бити, јер који су год с њима икад чорбу јели, морали су им за ову месом плаћати.

Глава X. О Отману, од ког се започело турско владање, и о другим предцима турског царства.

Турски цареви зову се Отмановићи, јер је Отманово господарство било први почетак. Отман пак био је сељак, а син неког човека именем Зиха; незнатног рода поганик али изредан газда, који је имао тридесет плугова по њиовом обичају ораће дековине; а уз то многе раденике сејуће и крчеће шуму, камиле, коње, биволе и сваког рода стоку; а преко тога још шатор од уваљкане длаке начињен, који се зове отак и који је зими тонал а лети ладовит. Тај свој чадор, дао је подићи на свом пољу међ раденицима, ту је имао и своју

кујину по татарском обичају, а кад је било време да је јело зготовљено било, имао је велик црвен барјак, па је овај дао изтурити на поље; а кад су раденици видели тај барјак, ишли су на ручак и то и његови и туђи, сваком било је слободно приступити. Онај предјео звао се Алијаши, а одатле не далеко је други предјел Зрне зван; у овом је један градић, у ком је седла једна госпођа именем Каравида, која је била удовица. Једанпут науми гореименовани Отман забаве ради отићи у тај предјел са једним само другом, и тај градић огледати, а кад је дошао у место под оним градом, људи су га радо видели, чувши за његово велико газдинство. Тако је и госпођи у градићу донешено, да је Отман дошао забаве ради. Отман ходао је ради шетње око оног градића, а кад га је она госпођа из градића смотрала, да он такав човек у грубом сељачком кожуву тумара око њеног градића, заповедила је да узму помије, па да га с њима полију. Отман тако поливен са помијама, ишао је жалостан у варош, а људи кои су ту били и њега видели, сажаљевали су га што му је таква поруга учињена. Отман захвалио им је и отишао својој кући, па је заповедио да му приуготове сто и двадесет коња и камила, да на тој стоци понесе жито на продају у онај предјел, у ком му је она поруга била нанешена; уједно је заповедио да узму педесет буца растови и да их туре у вреће међ жито, јер је чуо био да никог непуштају са оружјем у град. Тако је дошао к оном месту и стадио се на пољу са својом рааном као некакав тр-

говац, а то је донешено и госпођи Каравиди у градић, да је дошао Отман са житом желећи га продати; те она заповеди да се купи и у градић донесе. — Што су год Отману за раану давали он је радо примио, и заповедио је својим педесет момцима, које је већ за тај посао научио, да сваки узме врећу своју на раме и да ју носи у град. Како им би заповеђено да учине, тако и учинише; Отман ишао је напред а они за њим. Кад је већ био у граду, госпођа она Каравида видећи Отмана, назове га као да му се подсмева малим Отманчићем; али кад су већ ушли били момци са врећама у град, Отман увиди да је његово време ту, заповеди им да просну жито из врећа, а буце да узму у руке, па да на све стране бију и туку, ко им се год успротиви, и тако добије Отман онај град у своје руке, па заповеди госпођу Каравиду бацити доле са највише куле. Ту је Отман најпре почео владати, а по оној речи којом му је Каравида изденула име Отманчић, назвао је тај град Отманчић а одтуд је имало почетак владање турски' царева', у време папе Бенедикта, лета господња¹⁾ а 18-те године цара Ираклија, а трајаће до воље Божије.

Глава XI. О владању сина Отмановог Мустафе.

Затим Отман умре а после његове смрти остаде у том господарству његов син Мустафа; овај узео је био ћерку једног великог господина из Натолије, а овај оставио му још за свог живота и здравља сву земљу Натолију, зато јер сам није имао сна,

¹⁾ Број године нема у рукопису.

осим оне једине ћерке. Те тако онај исти Мустафа добије сву земљу Натолију са својом женом, а осим тога освојио је и неколико предјела и земаља од близки своји погански сусједа. Ово је био други цар.

Глава XII. О Халадијану сину Мустафе.

После Мустафе остао је син његов Халадијан, овај је први завео дворске пешаке, зване Земкихаја, које значи: нови заступници; и заповелио је да носе на главама беле капе, какве нико други међу поганицима носити није смео, као што ни до данас несме осим придворника; али плату није имао ни један од њи, нити им је што давао осим неке помоћи; ни они никоме ништа нису плаћали као слободни људи; само кад им је заповеђено свагда су били готови доћи као пешаци к двору. — И у градове је њи намештао, и онда им је добру помоћ давао да се могу издржавати; било их је онда као и данас, две хиљаде, и они још и за ови' царева' трају. Али сад у наше време мало вреде, и сви своје потребе носе са собом на марцима. Тај исти Халадијан освојио је неколико места и предјела; имао је сина Мурата званог који је владао после Халадијана свог отца, а овај био је трећи цар.

Глава XIII. О Мурату сину Халадијановом.

Мурат син Халадијанов освојио је једно место које се зове Брусса и све земље Натолске, а тако исто и Персију; овај је завео друге пешаке, јер како је ко већи господар више му и људи треба,

Ови пешаци зову се Азапи, као наши драбанти (пандури); њи она места из који су опремају на војну а цар им даје у пољу плату, сваком за десет дана јодну златицу, старијима на пет дана једну златицу; а господару над њима на сваки дан по једну златицу. А кад му је потреба, цар заповеди свуда по свима местима, које место колико ће имати оправити у војску ти Азапа или драбанта. После Мурата остао је његов син Султан; а он био је четврти цар.

Глава XIV. О Султану сину Муратовом.

Султан син Муратов освојио је у грчкој земљи неколико вароши и предјела, а особито славни град Никене. Овај је Султан почео христијанску децу узимати и одрађивати, а цео свој двор и све градове своје њима попуњавати. Ти исти питомци зову се Јеничари, као да рекнеш: нова војска. После ћемо о двору царском обширније говорити. После Султана остао је његов син, други Мурат; а он био је пети цар.¹⁾

Глава XV. О грчком цару.

Грчки цар лежећи на самртној постељи, препоручио је свог сина, мало дете, Катакузину да да га он одрани док дође до година; а тако исто предао му је и целу грчку земљу, да се о њој стара, док дете дође до зреде памети. А кад је млади цар доспео до своји година, Грци су хтели

¹⁾ Ред и родословље турски царева погрешно је у овој историји, до Бајесита.

њега за господара, али Катакузину то није бидо по вољи, јер је он сам хтео владати; но кад је видио да се неможе одржати, позвао је себи у помоћ турског цара Мурата, и допустио му да се превезе преко мора на другу страну у грчке земље, да му помаже против његовог господара. Цар Мурат син Султанов превезо се преко мора код града Галипоља без икоје препреке, помоћу злочестог Катакузина; а кад се превезо преко мора освојио је најпре једну тврдињу, која се зове Харманија; но кад су Галипољци дознали, да су се Турци на ову страну превезли, одма су били спремни и пошли су против њи, све што је год било живо полетило је, како је кои могао; али незнајући шта је у ствари, него мислећи да ће Турци одма побећи пред њима. Али Турци знајући какав је код њи непоредак, и да није ништа приуговорено као што ваља, дочекали су их на стрменитој страни, и сударили су се с њима, а како су предње одма узбили, задњи су били такође изгубљени; те тако побегну Галипољци испред Турака а Турци терајући их уђу у варош и заузму и ову; тако буде овај град Галиполи од Турака освојен. После тога цар Мурат учини са грчким царем примирије, и пође на бугарског цара. Грци пак разјарени на Катакузина убили су га камењем. Цар Мурат пре него што је стигао у бугарску земљу освојио је две тврдиње, једна се звала Соганлик а друга Димотик; а пошто је у те тврдиње које је освојио метуо посадку од своји људи, врати се опет преко мора у Натолију.

Глава XVI. О Божијем допуштењу због наших грјехова, које се догодило у краљевству србском или рашком.

Србски краљ који се звао Милутин, од лозе првог краља србског Уроша, дао је био ослепити свог сина именованог Стефана. Овај исти Стефан после смрти свог отца владао је и опет је по Божијем произвољењу видио. Он је скупио војску, и ишао је у бугарску земљу против цара бугарског именованог Димитрија, и кад је дошао до једне рјеке у бугарској земљи, која се зове Искра, утаборио се с ове стране те воде са целом својом војском; дошао је исто тако и бугарски цар са целом својом силом, а била су оба два побожна. Онда је бугарски цар био почео с оне стране воде издати цркву у име Спаситељево, врло сјајно. А с ове стране воде почео је исто тако и краљ Стефан с великим трошком подизати цркву матере Божије. Ушавши у цркву мирно су се међу собом договарали без проливања крви; које оба две цркве још и данас стоје. Тада син србског краља скупи војску без знања свог отца, пређе на ону другу страну преко воде, и удари на бугарског цара, разбије његову војску, па и њега самог зароби и доведе га к свом отцу Стефану краљу србском или рашком. Видећи краљ ово неблагородно дјело свога сина, врло је био жалостан, и лепо и честито је дочекао бугарског цара. А кад је било време ручка, дао је краљ цару место више себе при ручку, као што припада цару; тада дође син његов пред њега,

држећи у руци својој буздован, и рекне свом отцу: „није пристojно да свог непријатеља посадите више себе“, и после ови речи одма удари цара буздованом и на месту га убије, што је његовог отца краља врло ожалостило. Он даде однети мртваца да се частно погребу у један град, који се зове Трнов; а одатле се одма опет врати жалостан у своју србску земљу, и није хтео бугарско царство за себе узети, због оног неблагородног дјела, које је учинио његов син. После тога дошла су к њему бугарска господа, молећи краља да их прими и да буде њиов милостиви господар. Краљ то учини; али син његов бојећи се свог отца, отишао је био у Албанијску земљу, но опет зато отац његов није ништа зло мислио о њему. После је краљ отишао у један град који се звао Звечај, а и син дошао је тајно у земљу, да ни отац ни ико други није дознао за њега, и ушао је крадом ноћу у ложницу свог отца, и ту је краља отца свог удавио. Отац његов проговорио је и рекао: „чује небо вануши, да ме је отац ослепио, а син удавио“¹⁾. Тело његово однели су затим да га погребу у један манастир, који се зове Дечани, и ту су га саранили као што се пристоји краљу. А син његов Стефан био је краљ србски и цар бугарски; али је зато опет владао са великом тугом, јер је добро знао, какво је дјело учинио. Зато је послао к патријарху и к митрополиту, па и к монасима у Свету гору, који су реда светог Василија, и молио их је

¹⁾ Ово ће вероватно бити прича о смрти краља Стефана Дечанског по турском казивању.

Бога ради, да се моле Богу за њега, и да га саветују да би могао некакво покајање учинити. А они му одговорише: „неможемо ти никакав савет дати, нити да градиш задужбине манастире, нити да даш служити литургије, нити да раздајеш милостињу, него једино да се обратиш к господу Богу па да се кајеш за своје грјехе, а што тако учинио будеш сам од себе неочајавајући, то је за твоју душу много користније, него наше заповести и наредбе; јер је Бог милостив“. Кад је цар те речи чуо од духовни лица, одма је отишао са великом жалосћу и са многим плачем к манастиру у ком је његов отац сарањен лежао, и кад је стигао до манастира за једну дуж орања, заповедио је да се ту крај пута подигне један врло леп крст, па је отуд на голим кољенама отишао до манастира у ком је његов отац лежао, непрестано плачући и ванијући: „опрости ми мили отче“. Кад су велика господа видела ту његову велику жалост, узели су га отуд и нису му после више дали да иде онамо. Зато је он после позивао тридесет манастира велики и мали, и живио је у великој побожности, давајући једнако милостињу. Отац пак његов, после девет година буде дигнут и проглашен за светог, који је после многа чудеса чинио, а чини још и до данашњег дана. И сами поганици видећи та његова чудеса, морали су тај његов манастир оставити на миру. А син његов умро је после неколико година; а после њега остао је његов син, који се звао Урош Стефан; овај је са својим царством неуредно владао, јер му је Бог због грјеха његовог

отца одузео памет, тако да је остављајући заслужне служитеље и верне људе своје, обдарио незаслужне и неверне, и зато су га прозвали лудим Урошем. Овај је дао био двама браћама да управљају са бугарским царством, а у овим земљама био је такав обичај, да никоји човек осим цара, краља или кнеза, црвене обуће на ногама није носио; а оној браћи цар дао је слободу да носе црвену обућу, које кад су они видели, узму земљу бугарску за себе а њему се успротиве; цар им је поручио и заповедио да дођу к њему, али они одговорише му овако: „Царе, ти си нам дао црвену обућу, али нећеш нам је тако лако опет и одузети“. А и бугарска земља била је њима наклоњена, због оног дјела његовог отца. — У то време дошао је и турски цар Мурат и обсео је Дренопоље, и дођу новине у рашку земљу к цару Урошу, да је турски цар Мурат обколио Дренопоље. Тада се цар Урош одма спремао, да с великом силом пође против Тиурака у помоћ Дренопољу, а кад је дошао с војском у једну земљу Константинову, утаборио се на једном пољу званом Зегликов¹⁾. Ту је видио у сну, да је анђео дошао к њему, узео је сабљу из његове руке, и предао је исту Турцима; а он видећи то чудо остао је тај дан на том пољу, и сам је одјашио у гору к једном пустињку, и овом је испричао то своје виђење а уједно исповеди му се, говорећи: „бојим се грјеха отца мога“. На које одговори му пустињик „грјех твог

¹⁾ Правије Жеглигово.

отца биће наказан на четвртом кољену;“ јер није тхео њега самог ожалостити, и тако отиде отуд цар да избавља Дренопоље. Кад је био само још четири миље далеко од Дренопоља, онда су она два брата, који су заузели били бугарску земљу, против свог господара устала, и прешла су к турском цару и покорила су му се. Цар Урош имајући велику силу, премда му је Бог одузео разум, није ништа марио за цара, него се уздао у своју велику моћ; и тако турски цар знајући добро за тај неред у војсци, отишао је од града и пошао је са целом својом силом против њега, и пошто је предње страже разбио, ступао је напред до саме војске и затекао је цара Уроша у чадору; који ту буде и убијен, и многи други око њега буду потучени, па и сва војска његова буде до ноге разбијена, те се то место још и данас зове Србско или Рашко разбијење. После су та два брата који су били противници свог господара, и који су се подчинили Мурату цару турском, од овог цара према њиновом пристојном заслужењу даривана била, дао им је то јест оба двама главе одсећи.¹⁾ После тога освојио је турски цар Дренопоље, и заузео је за себе без сваке препоне целу бугарску земљу, али је опет зато остао у њој један бнез.

¹⁾ Ова казивања Мијајлова о цару Стефану, и о смрти цара Уроша, биће по турским изворима, како је то чуо млади Мијајло још као Јаничар од Турака; зато је и помешао ратове и смрти царева Уроша и Вукашина једне с другима сасвим погрешно.

Глава XVII. Како је Мурат убио кнеза Лазара, па је и сам са својим старијим сином убијен био; а други син његов дао је посећи кнеза Лазара.

Србско краљевство спало је после краља Уроша на кнежество; а изабрали су себи за господара кнеза Лазара, који је имао жену сестричину краља Уроша именом Милицу. Кнезу Лазару били су једни пријатељи а други су му били противни, као што по нашим гресима бива не само међу мирским, него и међу духовним људма, а гдегод нема јединства и слоге, ту не може ни за живу главу никако добро бити, каогод што је и вјера без дјела мртва. Кад је цар Мурат чуо, да је кнез Лазар дошао на место свог господара у србском краљевству, скупио је силну војску и пошао је у србску земљу на Косово поље; а и кнез Лазар није оклевао него је скупио војску и изишао је на Косово поље, па се утаборио спрам цара на другој страни на Смогову, поред једне воде која се зове Лаб; а било је то у среду на дан светог Вида, кад се започео силни бој, а трајао је све једнако до петка. Господа која су била оддана кнезу Лазару, ти су се поред њега вјерно и истинито јуначки борили, а други гледали су кроз прсте; и због те невере, зависти и неслоге неваљали и неверни људи буде изгубљена та битка у петак око подне. Ту је онда Милош Кобица¹⁾ убио цара Мурата, а тог истог дана убијен је и његов син Мустафа, а други син именом Алдрин²⁾

¹⁾ Погрешно у место: Кобилић или правије: Обилић.

²⁾ погрешно у место: Иадирин Бајазит.

Бајазит остао је на царском престолу. Истог дана заробљен је и кнез Лазар, близу једне цркве именоване Матере Божије, на ком месту подигнут је један високи стуб од мермера за знак да је ту уваћен кнез Лазар, а до њега уваћен је и Крајмир војвода топлички, а многи други велможи убијени су на том месту; неверници пак, који су се тога нагледали, остали су као издајце, као што ни један од њи није добро прошао ни свршио. Јер цар после неког времена мало по мало покупио је њи све и дао их је посећи, говорећи им, „ви сте вашег господара неправедно и неверно издали, могли би сте у мојој нужди и мени тако исто учинити.“ — Тада су довели кнеза Лазара и војводу Крајмира пред цара Бајазита. Цар Мурат његов отац а и браћа његова оба два, лежали су већ на носилама; и онда рече цар Бајазит кнезу Лазару: „Сад видиш лежеће на носилама отца мог и браћу моју, како си смео покушати, успротивити се отцу мом?“ Кнез Лазар ћутао је, али војвода Крајмир проговори: „Мили кнеже, одговарај цару, није глава врбово стабло, да и двапут нарасте“; и рече кнез Лазар цару: „Веће је чудо то, како је твој отац смео на србско краљевство ударити“, па продужи даље „да сам то знао што сад очима гледам сад би ти морао лежати на четвртим носилама, али зар господ Бог није тако хтео, због наши велики прегрешења, нека буде данас воља божија!“ — Тада заповеди цар да му се одсече глава, а Крајмир измолио је код цара, па је држао зделу под главу кнеза Лазара, да не би ова на земљу пала;

па је онда и војвода Крајмир сагнуо главу своју к кнезу Лазару, и рекао је: „Заклео сам се данас господу Богу, где буде глава кнеза Лазара ту да буде и моја“; и обадве главе падоше на земљу. — У то доба донесе један јеничар и главу Милоша Кобице, и бацио је цару пред ноге к оним двома главама, говорећи: „Цару ево две главе најжешћи твоји непријатеља.“ Потом су Срби или Раци, који су били ту код цара Бајазита, измолили тјело кнеза Лазара, и однели га у један манастир именован Раваница, и ту буде погребен а после и за светог проглашен. Цар Бајазит кад је одржао побједу, остао је на пољу косовом, на том истом бојишту, и подигао је знамење тамо где је отац његов убијен био; начинили су свод оловом покривен на четири стуба стојећи, који још и данас тамо стоји. После тога метуо је отца свог а и браћу своју у сандуке, па их је послао у једно место, које се зове Брусса, где је био њиов погреб. — И тако се свршио тај несрећни бој; због неверства зли људи за кратко време морала су два господара, то јест цар Урош и кнез Лазар, из србског краљевства од погански руку са овог света отићи, верно војујући за свету веру христијанску.

Глава XVIII. О владању цара Бајазита, који бијаше шести цар; и о том како је владао Стефан син кнеза Лазара, први десиот рашки.

Цар Бајазит владао је после отца свог Мурата, и освојио је предјеле србске или рашке. Кнез Лазар славног спомена, имао је сина именован Стефана,

и две ћерке, једној је име Деспина а другој Мара; цар пак узео је сестру Стефанову Деспину себи за жену, а Стефану дао је земље с ове стране Мораве све до Дунава. Овај био је први деспот србског краљевства, а господару Вуку дао је цар Бајазит једну земљу, која се зове Ситница, јер је овај имао другу сестру деспотову именованом Мару, с којом је родио сина именованом Ђурђа, који бијаше сестрић деспота Стефана. — После је цар Бајазит скупио војску и пошао са деспотом преко реке Саве у Угарску, и тамо је попленио, попалио, поубијао што је год могао, па се опет вратио и превезао се ту где је сад Београд, који онда још није био сазидан. То је било прво нападање и улазење Турака у Угарску под царем Жигмундом, или мало пре њега. После тога цар Бајазит, кад се превезо преко реке Дунава, рекао је свом шураку деспоту: „Деспоте остани ти овде, и сазидај за себе тврдињу на овом месту, нећу ти у том сметати, к томе дајем ти још ту опомену, да имаш много непријатеља код нашег двора, зато ако ћу те позивати, недолази к мени, јер ја оћу да те на том оставим, и да ти твој живот сачувам.“ — Деспот захвалио му је и остао је ту, па је почео градити град који се зове Београд још и данас. — Тада је цар Бајазит скупио војску против Марка, бугарског кнеза, сећајући се смрти свог отца, јер је тај кнез био у помоћи у рату кнезу Лазару; дошао је дакле на оно поље, где је отац његов Мурат био убијен. Ту је Бајазит бугарског кнеза са свом војском бугарском и србском разбио и убио.

Потом лета господња 1376¹⁾ дошао је кроз босанску земљу у Угарску па у Албанску земљу и у Влашку, и скупио је много пљена, а и људи које је отерао у Турску. После тога одма је опет ударао на грчку земљу и освајао је ову, па је обколио и Константинопољ. Цар константинопољски немогући узпротивити му се, прибегао је француском краљу Карлу седмом, који му посла брата свог, одважног младића Јована, сина бугарског кнеза²⁾ с војском и с многим другим благородницима француским, а особито са пешацима. Први био је Гвидо господар тремолски; други гроф Артески; трећи господин Јован Вијенски; четврти гроф од Куси; пети гроф од Дин. Ови су тада дошли у Угарску са угарским краљем Жигмундом, који је после био цар, скупили су се па заједно с њим пошли су кроз србске земље против Турака. Деспот србски дозволио им је, да могу проћи кроз његову земљу. На путу су неколико пута Турке у мањем броју поразили, па су дошли до Никопоља, и на овај град су нешто почели нападати. Тада је цар Бајазит скупио за то повећу војску, и пошао је од Константинопоља против њи. Никопоље су Турци врло јуначки бранили. После су Французи пошли против Турака, али неуредно. Краљ Жигмунд их је опомињао, да се неупуштају у борбу без војске угарске, и без Срба и Немаца; али они су мислили да им краљ завиди побједу, и тако не-

¹⁾ Погрешно, зар у место 1396-тог.

²⁾ Погрешно а треба бургундског.

чекајући краља, сви су господара Вијенског, који је у то доба био војвода, на то навели да се судари с Турцима; те тако јуначки ударе на Турке, и многе су разбили, тако да су већ мислили да ће их све разбити, и већ су се почели радовати. Тада сам цар Бајазит окрене против њи шестдесет хиљада коњаника, гомилу страшно велику, која је као рогати месец уређена била и рогове њима окренула. Причали су они, који су из тог боја избегли, или који су од Турака били заробљени на доцније отпуштени, да је та војска турска или та гомила, била као млад месец, који је доваћао крајевима својима на седам талијански миља далеко, јер је веле тада ту било турске војске триста хиљада. А Христијана једва је било осамдесет хиљада, а међу овима било је двадесет хиљада коњаника. Тада је почела та гомила обуваћати војску француску, и христијани су се јуначки били с Турцима и многе су потукли, али најпосле буду од множице непријатеља обкољени. Ту су Турци господара од Вијенне убили, а многе друге горе именоване великаше поватали су, а други знатнији француски кавалера заробили су три стотине ради одкупа. Краљ Жигмунд и кнез Рашки¹⁾ видећи да су разбијени, и да није ништа од војске утекло, једва су и сами на лађи Дунавом побегли. Цар Бајазит сачувао је Јована брата краља француског заједно са већом господом, а остале је све дао посећи; па се онда он сам вратио к освојавању Константинопоља, и био би га освојио,

¹⁾ Погрешно у место влашки.

али му је тада стигла вест из Натолије, да је велики хан именован Тамерлан, велики господар татарски, дошао са грдном силом у земљу персијску. Кад је цар Бајазит чуо ову вест, пошао је против њега, и узео је са собом Бурђа сестрића деспотовог и своју жену Деспину; прешао је преко мора и ишао је кроз земљу Натолију у персијску земљу под једну гору која се зове Звезда; а и велики хан је к њему дошао, и ту су се тукли четири дана, док није велики хан разбио Бајазита коначио, па је и њега самог заробио, а Бурађ његов пријатељ избегао је рањен. — Тада су цара Бајазита довели пред великог хана, и овај заповедио му је да седне подаље спрам њега, а исто тако заповедио је да и жену његову Деспину пред њега доведу, да стоји пред њим, и да њему великом хану подаје пиће: које је зато учинио велики хан Бајазиту, да га тим казни и да унапредак неводи жену са собом у војну; но није намеравао ништа зло учинити Бајазиту, него је мислио пустити га опет у његову земљу, са свима његовим људима. Али кад је Бајазит видио своју жену, да служи великог хана татарског, од превелике жалости отровао се сам својим прстеном; јер је имао тајав камен у прстену, да који га на прсту носи или у руци држи, том неможе ништа штетити, тако је велику моћ имао за многе добрествари; аколи је кога хтео без бола отровати тим каменом, морао га је на то натерати или навести, да је отров из себе испустио кад је он хтео; узео је дакле Бајазит тај прстен и метуо га себи у

уста, и пошто га је кроз кратко време држао, умре. Кад је велики хан видио то зло сљедство, да се он сам отровао, рекао је: „Жао ми је што је тај дивљи човек сам себе тако ружно живота лишио, мислио сам послати га опет частно кући.“ Потом је велики хан све његове људе одпустио, а и жену његову Деспину поштено је оправдио и дао је одвести опет у Брусу у њену земљу. И тако се свршио рат турски са Татарима.

Глава XIX. О великом хану, о његовом поганству и његовом господарству; потом и о римским царевима.

Тада је имао Тамерлан пешака шест стотина хиљада људи, а коњаника четири стотине хиљада. Овај велики хан татарски, (којега столица је у једном месту, које се зове Хитај или Чахатај, а лежи према северу и истоку сунца) велики је господар и слободан од стари времена, који је у ратно време некад освојио много земаља према западу сунца; као што се и данас још налазе знамења где је год он бивао, велике унке или могице на пољима, за спомен његовог војевања. Цареви римски такође владали су над целим светом од истока до запада сунца, док је дошла влада до цара Константина великог; а овај Константин уступио је Рим светом отцу папи Силвестру, а сам је отишао у албанску земљу у један град именован Драч, али пошто се ту настанио, није му се допало онде живети, и тако пошао је у Грчку земљу к једном месту, које се звало Визант; ту је осно-

вао велики град, и подигао је сва она знамења, која су била и у Риму, а ту су још и данас; и кренуо је са собом сву римску моћ они седам господара који су са целим Римом владали у то време, а од који седам господара је један бивао цар, који се зову грчким језиком Палеологи, као да речеш: старославни; а све њихове куће, каква је год која била у Риму, дао им је на исти начин сазидати у Византу, и назвао је Визант Стамбол, које значи: царска столица; а сад га неки именују Константинопољ, а сву земљу македонску назвао је: Романија. У она времена долазили су силни господари у Рим к цару, јер је било јединство у светој цркви, док се није после неколико стотина година то јединство променило, после цара Лава (или Леона). После тога Папа са Римљанима изберу себи за цара Карла из Франције, а после неколико година изабрали су себи цара од немачки кнезова, као што га и до данас тако избирају: и тако се христијанско царство почело клатити и преносити, као што вели једно стародревно писмо: „Јао теби Седмоглави, јер знам да ће од тебе све зло произлазити“, а Седмоглав именује се Рим, као што је мало пре речено за седам кућа али седам поглавара. Махомет видећи међу Христијанима такву неслогу, дигао се у Персијску земљу, и саставио је поганицима веру, и тада је подигао у место римског цара Султана, у једном месту које се зове Мисир, као што он и данас још у тим земљама влада и владаће докле буде Божија воља. А нашим језиком тај исти Султан

зове се Золтан. — А горе описаног великог хана столица, или његова моћ у оним земљама зато ипак једнако господује над другима. — Грци тако говоре о цару Константину, као да би он био један пастир и једно стадо по оном писму; јер он је ослободио и узвисио христијанство, а уништио поганско идолопоклонство и незнабоштво. Други пак веле, да ће бити тек у дан страшног суда један пастир и једно стадо; а то се добро даје разумети, да тај има бити син божи који ће судити живе и мртве. Али ће бити два стада, једно стадо у царству небесном а пастир овог стада је син Бога живога; а друго стадо биће у паклу а овог пастир биће Луцифер. Како се у ова садашња времена ради, даје се познати да на страшном суду један пастир и једно стадо по несрећи наши грјехова неће бити, осим ако се свет другчије измене. Тада би Грци право имали у оном што је напред речено, јер се поганство јако разпрострањава и различне јерези постају; а христијанство се јако губи, зато што нема који би га чували и бранили. Свети отац папа у Риму са својим дуоеницима седи с миром немарећи за то ништа, а цар или краљ римски у немачким земљама исто тако чини са својим ритерством. Међу Турцима заиста мало се чује за њиову славу, јер ништа не предузимају против поганика'. Зато свети отац папа, и управитељ све христијанске вере најсветлији краљ римски са другом господом, неће зар још дуго гледати ово насиље и проливање христијанске крви, а могли би добро са помоћу божијом поганицима то

забранити; јер само од њиови величанства све то зависи, да се дигне христијанство против поганика, и да се освоји столица славног римског царства, а тако исто да се и цело христијанство са помоћу божијом опет ослободи. Столица славног римског царства је Константинопољ, који се зове грчким језиком Стамбол, као што ће се о том обширније говорити, како и одкуд би таква побједа над поганицима с Богом и са његовом помоћу одржати се и доћи могла.

Глава XX. Опет о великом хану и о цару турском Мурату сину Бајазитовом.

Мурат трећи а седми цар турски, морао је великом хану давати данак, зато што је овај победио његовог отца Бајазита, као што је о том напред говорено. Велики хан зове се њиовим језиком Диенхазан, који значи господар свега света; он је наложио био цару Мурату, да му даје сваке године сто тисућа дуката, али му је то после опростио, зато да би с тим боље могао војевати против Христијана, и заповедио му је да даје хиљаду комада покроваца за зиму и хиљаду комада иети покроваца за лето; и тако се велики хан са турским царем Муратом помирио. Овај пак хан био је родом од Парта врло ратоборан, човек велике силе и ума; и изпочетка био је човек прост, после тога главар међу Партима, и тако је оближње народе као Татаре, Ивере, Албане, Персијане, Мидијане, под своје господарство покорио. Освојио је и Мезопотамију и јерменску земљу. Његова војска

лежала је утаборена под чадорима као у некаквој вароши, у којој било је врло много улица и различни рукодјелаца; а исто тако и врло велико мноштво ствари за продају. Доцније разбио је оног Бајазита; а Бајазит био је освојио почевши од татарске реке Танајиса сва места: као Смир, Антиохију, Себасту, Триполи, Дамаск, све је опљенио и попалио до самог Еђипта, до којег због пустиња и баровити места, није могао доћи. Али је ипак Золдана египетског краља разбио, и преко Пелузијума натраг отерао; а кад је варош Капли освојити хтео, послао је напред у ту варош татарске трговце са многим товаром, као са кожама од куна и самура и другим скупоценим поставама, да то све за малу цену продају; које кад су видели људи, да тако јевтино дају, куповали су сви за оно што је ко имао. А кад су трговци донели новце за оне коже, онда је тек обколио онај град; а то је за то учинио да не би људи новце своје закопали, а кад је после ову варош освојио, добио је и коже опет натраг. Кад је какво место обколио, први дан имао је бео чадор, други дан црвен, а трећи дан црн, а то је за то чинио, јер ако су му се људи или место то првог дана покорили, тада их је оставио при животу и при имању њиновом; ако другог дана, онда је заповедио све посећи или коњма изгазити; ако ли нису му се предали ни трећи дан, онда је дао и само место попалити. Оставио је после себе два сина, који су се међу собом борили и отимали за имање, те се зато и њиново господарство није умножило.

Глава ХХI. Како је Мурат преваром и лажним примирјем задобио рашке земље, и како је два сина рашког деспота Ђурђа заробио и ослепио.

Цар Мурат владао је после свог отца Бајазита; начинио је примирје са деспотом Стефаном; а међутим је деспот Стефан сазидао Београд, а пошто га је довршио није више дуго ни живио. Са царем Жигмундом врло су се добро међу собом слагали, јер је деспот одлазио к цару у Будим, кад је год овај послао по њега. А цар Жигмунд дао му је у Будиму кућу, у којој је седио за време краља Матије оштрогонски архиепископ. Кад је деспот Стефан лежао на самртној постељи, препоручио је своју жену ¹⁾ свом сестрићу Ђурђу; а Београд дао је цару Жигмунду, да се њему преда. Умрло је овај деспот на једном пољу које се зове Глави, а отуд је однесен у један манастир, који се зове Ресава и ту је погребен. После његове смрти постао је деспот Ђурађ Вуковић, његове сестре син. Овај је уступио Београд цару Жигмунду, и тако је Београд добила угарска круна добровољно без сваке неприлике. — После је цар Мурат узео за жену ћерку деспотову именовану Мару, и захтевао је од деспота да пошаље с њом свог сина Григорија; а кад су били тако у пријатељству, захтевао је деспот од цара, да му допусти зидати манастир без сваке препоне; које му је цар и дозволио и још му је преко тога допустио и то, да може за себе тврдињу градити, која би била поузданија и према његовој

¹⁾ Биће погрешно у месту: „земљу“.

потреби утврђена, обећавајући му да му у том неће никако сметати. Уздајући се деспот потпуно у обећања царска, зидао је Смедерево. Које кад је чуо цар Мурат да деспот зида тврдињу, пре него што је била дозидана и пре него што је рааном снабђевена била, заповедио је тај исти цар, да се деспотов син а његов шурак у заствор стави, и дао га је однети у један град који се зове Димотик, а сам он отишао је с војском да обседне град Смедерево. Кад је то чуо деспот да цар иде против њега, оставио је свог сина Стефана у Смедереву, а сам отишао је у Угарску к краљу Владиславу, брату пољског краља Казимира славног спомена. Цар Мурат како је дошао обсео је град Смедерево, и дотле га је држао стешњена, док није се од глади предати морао; и ту бавећи се уватио је деспотовог сина а свог шурака, и послао га је к брату његовом у затвор у гореречени град; па је после завојевао и освојио све рашке земље са свима градовима и тврдињама. А доцније предао се смедеревски град добровољно радије Турцима него ли Маџарима, као што ћемо о том опширније говорити. Кад је цар дошао у Дринопоље, заповедио је да се обадва сина деспотова Григорије и Стефан одведу у један град преко мора, који се зове Токат, и ту да се затворе; а сестра њихова није им могла ништа помоћи, нити је могла од њега што измолити. Него је тајно послао једног посланика, да жена његова ништа није за то знала, да се обојици избоду очи. Она кад је то дознала, пала је к ногама царевим, молећи га за Бога, да не би се тако про-

тив њи пренаглио, јер су рече „и тако твоји невољни заробљеници, па можеш и после свагда учинити што ти буде воља.“ Тада је цар одма послао опет посланика да им се нечини ништа. Али посланик други, ма да је не губећи нимало време, врло итно ишао на промењиваним коњма, није могао оног првог стигнути, јер су им већ биле избодене очи; због неке пакости то јест похитао је онај погански крвник к њима; а кад је цар дознао да је онај тако врло похитао с тим послом, и да им је већ избо очи, одма је послао по тога поганика, па је и њему дао избости очи.

XVII. Како је угарски краљ Владислав пошао са србским деспотом против турског цара Мурата, и како су поразили његову војску.

Угарски краљ Владислав скупио је војску године од рођења сина божијег 1441-ве, и мужествено је пошао против турског цара Мурата, а са његовим краљевским величанством ишао је и деспот Бурђ, а тако су се међ собом договорили и обрекли, да се неће никако разићи, док се непобију с њим. И тако ишли су сви заједно кроз сву земљу рашку и бугарску, док су дошли близу једног места, које се зове Пловдин. Турски цар стигао је до гора, и није им дао проћи к Пловдину; а та гора зове се Златица, а други је називају гвозде-ном капијом. А кад су већ међ оне горе у једну долину ушли, ту их сусретну царски јаничари, не-дајући им проћи к Пловдину, јер је тамо чиста равница. Краљ Владислав, видећи да неможе проћи

заповедио је опет натраг уступати, јер возови или кола нису се могла добро кретати, и тако морали су опет из оне горе натраг уступати, јер се неби били могли вратити без штете. — Вративши се краљ дошао је к једном месту које се зове Сефра, а била је већ јесен, па како није могао ту преко зиме остати, попалио је место па је опет отишао у рашке земље. А кад је стигао до оног места, које се зове Цирот, дошле су краљу Владиславу нове вести, да је турски цар Мурат дошао до оног града Сефре, у ком је краљ пре лежао па пошто га је спалио отишао је од њега. Тада краљ Владислав заповеди деспоту, да остане острагу и да са својом војском полако за њим ступа и тако је деспот идући за краљем очекивао бој са Турцима. А кад су дошли до једне горе која се зове Куновица, краљ Владислав ушао је у ту гору са целом својом војском. Тада стигну деспоту поуздане вести, да Турци иду за њим врло журно; и тако окрене се деспот натраг на супрот Турцима и чекао је на њи, а краљу Владиславу дао је на знање да Турци силно хитају за њима, зато вељаше „изволите све пешаке оставити код подвозова, а сам окрените се к нама натраг са свом војском“ И пре него што је краљ Владислав стигао започео се био бој са Турцима, и ту је тако велика битка била, да су Турци до ногу потучени, и да су велика господа турска ту многа поубијана, а други су заробљени, и један царски сродник који је ту био у боју и у војски међу њима у место цара, ту је погинуо; као што се и данас још налази знамење на њего-

вом гробу у једној вароши, која се зове Тамани-
чах. Отуд је краљ Владислав, одржавши толику по-
бједу над поганицима, без сваке даље штете весело
ишао даље у рашку земљу, и дошао је на једно
поље које се зове Добојиц, хотећи ту у рашкој
земљи преко зиме остати, а на лето опет са по-
моћу божијом против турског цара поћи. Ту му
дође посланство од турског цара, да ону господу
и заробљенике које је поватао, пусти слободне, а
он ће опет зато деспоту повратити Смедерево, и
градове и тврдиње са свом рашком земљом. Тако
и оба два сина Стефана и Гргура да ће му вра-
тити. Тада био је заробљен и један турски начел-
ник именом Карамбег, за тог платио је цар шест
стотина златица. И тако најпре посаветује се краљ
са деспотом и са другим великашима, па су при-
мили од њега то његово предлагање, дали су дакле
то на знање цару, да ће то учинити што он иште.
А кад су већ уговорили тако, тада је цар вратио
деспоту Смедерево и Голубац, оне две тврдиње, и
његова два слепа сина и уступио му је још неко-
лико христијански градова за оног свог заробљеног
зета, а преко тога имао је још плаћати краљу много
сребра и злата на сваку годину. А како је уговор
тај закључен између краља и цара, цар је први
дао јемство за одржање уговора, па је потом опо-
менуо и краља да и он да јемство. Запитао је да-
кле краља, кога ћеш ми дати јемца за овај уго-
вор; а краљ му је одговорио, даћу највишег хри-
стијанског свештеника то јест папу. Али цар то
обећање није хтео примити, него је рекао: „је ли

то онај, што је римско царство прождерао, и који ждере и све вас христијанске краљеве.“ „Краљу Владиславе, имаш и ти вјерног и истинитог Бога, обећај ми пред твојим богом да ћеш држати ово примирје; па ако ми обећавши пред богом то не одржиш, онда ћу ја твог Бога узети у помоћ, па ћу против тебе војевати, и побједићу те, јер твој Бог милује правду.“ И тако краљ Владислав са деспотом и са војводама, и са свом господом стјегоношама¹⁾ угарским положише ту заклетву на светом еванђелију; и оба две стране биле су веселе поради тог уговора. А цар турски послао је једног Турчина именован Балтаоглу, тај је по заповести турског цара предао Смедерево деспоту и све друге градове; па су довели и оба два његова сина слепца, и тада буду одпуштени заробљеници царски. Деспот Бурађ заузео је сву своју земљу, па је после лежао утаборен с краљем кроз четири недеље, а сва војска имала је свега што је требала у највећој обилности, без сваке оскудице. — После тога отишао је краљ весео у Угарску, што је одржао побједу над поганицима, и што је учинио с њима примирје на седам година. И тако се окончала ова срећна војна.

После разљутио се папа са својим кардиналима великим гњевом, што је осрамоћен од поганичког цара, и посаветовао се са целим својим збором кардинала и епископа, па је послао карди-

¹⁾ Стјегоноше (Vexiliferi, Zaszlosurak) звали су се они највећи велможи, који су били дужни повести у рат под својим барјаком своју чету.

нала Јулијана к угарском краљу Владиславу, и к свима другим угарским великашима, да краљ тај уговор и то примирије турском цару никако недржи, ако оће да има милост код Бога и код папе, па и код целог христијанства; а папа да ће му таку помоћ дати, „а од оне заклетве коју си положио, разрешавам те моћу Божијом и својом, па и моћу свију кардинала архиепископа и епископа, и дајем разрешење и свима другима, који су с тобом положили ту заклетву.“ А да не учини никако друкчије него да пође против њега што год може пре; а когод пође с краљем у ту војну, и који би у том боју погинуо, тај да ће бити од свију паклени мука ослобођен и спасен.

Тада је краљ Владислав скупио опет војску, што је год могао имати више људи, и опет је пошао против турског цара, и послао му је писмену објаву рата. Коју кад су посланици предали цару, он се томе врло чудио и рекао је; „о млади краљу имаш млад савјет, кад тако мало уважаваш ону заклетву коју си положио свом праведном Богу. Зато реците му тако, да ћу ја његовог праведног Бога позвати себи у помоћ, и да ћу се тако с њим борити, а верујем томе Богу да ће ми помоћи против њега.“ Тако дакле цар скупио је и повео врло силну војску против њега, и буде битка у којој је цар разбио христијанску војску, па је погинуо ту и онај палин легат Јулијан, тако да их је само мало утекло из тог боја.

Глава XXIII. О турском цару Мурату,
како је после тога прошао.

Турски цар стидио се за то, а и жалио је што није у горе описаном боју или битки¹⁾ и сам могао бити, зато је од велике туге предао царство и сву земљу свом сину Маомеду, а сам је ступио у редовнине, који се зову Дервишлер, као да су то монаси; а имају међу собом такво правило да иду босоноги, не носе на себи ништа друго осим коже од јелена или од ма какве друге животиње; неки имају сукње од длаке, по њиовом обичају прављене; опасују се ланцима у накрст; иду гологлави; жегу се ватром по рукама, секу се бритвама, у чему ходају у том и лежу; вино не пију; просе себи ручак, а што им остане после ручка, то дају сиромасима; тако исто чине и увече; никад ништа своје немају, него тако тумарају по варошима, као будале. А цар је зато у овај ред ступио, говорећи да није достојан бити цар, јер вели није био у том боју. — Још и сваки дан после ужина играју у наоколо ходајући и један другом руку на раме метнувши, главама тамо и амо климајући а ногама подскакујући; при том једнако вичу: „Лаилах илалах“ кое значи: Бог у Бога и Бог Богом. На тако жестоко скачу и вичу, да се на далеко чује, један grubим други танким гласом; а ова њиова игра зове се: Сеанах, и држе је за неку светињу и велику побожност; на се у тој игри тако брзо и јако обрћу и напрежу, да вода с њи тече, и да им пена на уста пође као

¹⁾ Разумева се битка код Куновице.

бесним псима, најпослед се толико уморе, да један падне тамо а други амо. После кад се пробуде из овог лудог умора сваки отиде у своју брлогу. Дакле и цар био је ступио у тај ред, држећи себе за недостојног цара, што није сам био у том боју. А син његов Маомед, будући млад оставио је Јеничаре код Дренопоља, а сам отишао је у шуме у лов, да гони зверове. А у царском двору такав је обичај, да се свима дворјанима има издавати њиова плата сваке четврти године, без сваке погрешке, а тада им је изостала била већ кроз две четврти године. Дворјани видећи тај недостатак и то занемарење, побуне се и поцљене куће највеће господе и царски саветника, тако да није смео остати ни један господин у Дренопољу, али вароши самој нису учинили никакву штету. После тога скупили су се и отидоше онамо, где је био цар у лову, па су ту његове саветнике, који су с њим били, и њиове чадоре све опљачкали са свим, тако да су сви пред њима морали утећи куд је који знао, осим младог цара; тада дође к њима сам тај млади цар жалећи се с великом жалошћу, а незнајући шта је то и зашто се то догодило, питао је њи говорећи: „моји мили јагањци, зашто то бива и шта се догодило с вама.“ Они му одговорише: „Срећни господару, нама је нешто учињено криво од вашег савета, што нам се није никад догодило од ваши предака. Зато да знате, да нећемо да имамо вас за господара, докле је ваш отац у животу.“ А он им је одма обећао да ће послати по отца, и заповедио је да им се одма исплати сва њиова плата, а осим тога

још им је повисио плату, сваки да добије на дан по пола пенеза, те тако сваком долази на једну четврт године по једна златна четврт орту; а осим тога да задрже још и ону стару плату, коју су пре имали, и то сваки да има целог свог века; те се тако утиша та бурја. Потом су послали у гореописани ред по цара Мурата, да без отлагања дође, јер јаничари неће никог да слушају, док сте ви жив. Кад је цар разумео за ту бурју, која се после њега догодила, одма је поручио јаничарима, да ако га имају радо, да му приуготове чист ладник, а он да ће доћи к њима без оклевања; које је цар зато учинио, што се бојао да у том nebude некаква превара, јер никому толико неверује као јаничарима. Кад су јаничари чули што им је поручио цар њиов господар, одма су потрчали у шуме са великом радошћу, а најмили су кола која ће возити зелене гране; и тако јаничари начине чадоре и приуготове чист зелен ладник или мајски стан за свог господара цара. А кад је цар у тај стан дошао, где му је тај ладник приуготовљен био пред градом, ту је дошао к њему његов син Маомед, са свом господом поданицима, и поздравине га и молише, да им то опрости; и рече цар Мурат сину свом по наособ: „мили сине, чувај за себе јаничаре, јер је то твоје највеће добро, а и највеће добро целог твог господарства.“ И тако се свршило оно царско пустиничтво или редовничтво, да је опет морао бити цар и управљати са господарством и са људима.

Глава XXIV. О краљу Владиславу, како је прошло његово величанство после нарушеног примирија са Турцима; и о поганицима.

Краљ Владислав славног спомена имао је уговорено примирије са турским царом на седам година. Али дуовничка господа, као папа римски и кардинали, а и мирска, знајући то да је краљевско величанство у први пут срећно успјело против поганика, наговорили су краља на то, да се ово примирије Турцима неодржи. А и звездари су исто тако учинили, тражећи у звездама срећу, и ласкајући краљу пили су вино, па тако и ритерство, и сам Јанкул, који је био управитељ угарског краљевства, а отац краља Матије славног спомена; јер се сасвим поуздао на то, да ће му добро и срећно за руком поћи рат против поганика. И тако почне се краљ Владислав спремати на Турке, лета господња 1444-ог, и пошље посланике к деспоту да и он буде готов. Деспот Бурђ кад је чуо ту поруку, врло му буде жао, зато пошље свог пријатеља Димитрија Крајковића, знаменитог господина, к његовој милости краљу Владиславу, говорећи му оваке речи: „Милостиви краљу, ја сам се поуздао на ону прву реч, као што сте ваша милости са мном најпосле на том остали, да без мог савета против поганика ништа почињати нећете; сад не знам како сте за то заборавили, а и то не знам чије савете слушате, кад тако јако хитате против поганика без сваке нужде; али изволите знати то, да ја никако немогу бити готов. Јер је вама то

добро познато, да сам ја опустошену земљу опет примио, и да морам неке градове изнова зидати и храном попунити. Зато вас покорно молим, да се за сад оставите тог рата до другог времена. Јер се ја спремам да вашој милости будем на част и на добро, па да за то време опремим до педесет хиљада људи, па да и моју стару главу поред ваше милости одважим у бој против поганика; а још и то знајте, да што ћу год моћи учинити из моје благајнице у помоћ вашој милости, то ћу бар неколико стотина хиљада до оног времена приуговорити; али за сад немогу за тај посао ништа учинити; а и вашој милости саветујем, оставите се за сад тог рата; ја желим бити вашим отцем, бао што сам и пре био, и са помоћу Божијом желим довести ствари до тога, да ћете моћи над поганицима победу одржати.“ Кад је то краљ чуо, он је хтео послушати његов савет, али војвода Јанкул, који је стајао до краљевског величанства окренуо се к посланицима с говором, пре него што му је краљ заповедио, и смејући се рекао им је: „господине Димитрије, твој господар је ствар већ на чисто пресудио.“ На то одговори му Димитрије: „господине Јанкуле знај за цело да мој господар вјерно и право саветује, а на тебе то непада, ако краљево величанство не нађе за добро то учинити; буди препоручено Богу, па како он да!“ — Те тако краљ пошље деспоту преко истог Димитрија овај одговор: „ако пођем на ову војну, то ћу се најпре зауставити код вас у Смедереву, али не са многима, и ту ћу се с њим с деспотом сам догово-

рити за све те ствари.“ Тако се свршило ово по-
сланство. Кад је деспот разумео шта му је краљ
поручио, почео се спремати за дочек краља, да га
може примити, као што се пристоји краљевском ве-
личанству. Преправио је чисте и изредне чадоре, а
особито један чадор, не велик али изредан и леп,
скупоцен, који бијаше изнутра искићен ликовима
везеним са бисером и са златом; исто тако и лепе
коње и друге ствари, које су згодне за дарове. —
После тога дошао је краљ Владислав са целом сво-
јом силом под Београд, да се ту превезе преко Ду-
нава; а из Београда дошао је к деспоту у Смеде-
рево, и лежао је у табору пред Смедеревом на
ветру, а био је ту добре воље и весео, док није
се сва војска превезла преко Дунава, па се и
ова кренула и утаборила недалеко од Смедерева.
Потом је деспот обдарио краља Владислава са горе
описаним даровима, а к томе још дао му је 50000
дуката, молећи га жалостиво, да се с тим врати
кући и да се остави тог рата. — Али Јанкул који
је при том био, рекао је деспоту: „не мислимо у
табору лежати, него оћемо да идемо на поганике.“
Краљ је погледао на деспота, а деспот опет на
краља жалостно, јер су оба два видела да неможе
друкчије бити, него по речима јанкуловим. И тако
се опросте и разиђу. Јер је Јанкул више владао
него краљ, и више је себи желио краљевство, него
икоме другом. За то је завидио јако због тога што је
краљ са деспотом био у љубави. Одатле кренуо се
краљ Владислав, и ишао је доле поред Дунава к
једном месту званом Б'дин (Видин); то је место дао

опљачкати и попалити, па је отуд ишао врло далеко кроз Турску, док није дошао на једно поље, које се зове Верно (Варна) близу Црног мора. И турски цар Мурат дошао је онамо, и кад су се оба две стране састале, започео се бој. Најпре је ударило петнајест хиљада Турака у белом оделу, а били су и у зеленим кафтанима, а на коњима су имали златне и сребрне ланчиће. Ту се имало шта видети, ту је било злата, сребра, бисера, драгог камења доста. Турака било је са прекоморским људима до сто хиљада; а христијанске војске било је око 40000 коњаника, осим пешака из пољске, чешке и моравске земље. Том поражењу била су три узрока у три дана, и то све издајства од сами Христијана. Први узрок био је, што су грађани генуезки, који су били код мора, тамо где је море мирно и за превозење згодно, превезли Турчину близу 10,000 људи, узимајући од сваког човека по једну златицу. Други узрок је, што Францишко кардинал млетачки, који је имао бранити превоз, није га добро бранио, и кад га није одбранио, није ни у време Христијане о том известио и опоменуо. Трећи узрок био је, Христијани кад су чули, да је турска сила тако велика, хтели су се натраг повући, као што је то хтео краљ и кардинал Јулијан; на место згодније за одбрану, али Јанкул одбио их је од тога. Па и кад су већ турски коњаници поражени били, а краљ је после тога на јаничаре ударио, Јанкул није избављао краља, него га је оставио и отишао је од њега. Из почетка је Христијанима срећно и добро ишло за руком, па

и други и трећи дан, тако да су сви поганички коњаници разбијени били, и да је већ сам цар са својим јаничарима остао на бојишту. Кад су јаничари видели да је зло, нашли су за себе једно место под горама, међу неким продолима и дубоким јарковима, и међу великим шипражјем, тако да непријатељи нису могли опазити, да су ту пред њима неке јаруге; па остављајући те јаруге, почели су на око измицати, као да хоће да побегну у гору, држећи међу собом цара Мурата, да неби им одбегао; па су се станили ту међу тима јаругама, а дали су те јаркове покрити са прућем и шипрагом. Кад је то видео Јанкул, наговорио је краља Владислава на то, да удари на њи са својима четама, јер су вељаше и тако коњаници већ разбијени, дакле да стече он славу; али је тим својим саветом управо упропастио краља; зато да би сам могао заповедати у краљевству. Тада краљ одма без оклевања пође право против њи; покривши се шлемовима и са копљама у руци дошли су хитно журећи се до њи, и хтели су их са својим коњима погазити и разбити, јер су видели да су то све сами пешаци; и тако навалили су хитно и потисли су једни друге напред, да би што пре стигли; те тако због тог силног наваљивања она јаруга напунила се сва коњаницима, тако да се поравнила. Сад скоче Јаничари на њи и тукли су их и убијали, како су год хтели. И краљ Владислав остао је ту у тој јаруги. А војвода Јанкул, који је имао код себе 10,000 људи, повукао се опет натраг без сваке причине, јер су поганици били сасвим раз-

бијени, и није имао ко да га гони. Турски цар више је био жалостан због ове побједе неголи весео, јер је говорио, да неби рад био по други пут одржати овако побједу. О краљу Владиславу Христијани ништа нису знали, да је он остао у тој јаруги; а осим тога поватали су ту на том месту многу господу и служитеље; и јаничари су оне који су у те јаркове попадали вукли тамо и овамо па су скидали с њи хаљине. Тада је један јаничар по имену Кукриарт, наишао на краља незнајући да је то краљ. Али кад је видио на њему онако лепо оружије, и на шлему перје и лепу оправу, одсекао му је главу, и однео је ову заједно са шлемом и са перјем пред самог цара, и бацио је пред њега говорећи: Срећни господару! ево ти главе неког твог знаменитог непријатеља.“ Цар послао је одма по заробљене, који су у боју поватани били, да кажу чија је то глава; а ту међ овим заробљенима били су и неки коморници краљеви, па је и њи упитао чија је то глава. Они му одговоре, то је доиста глава краља Владислава нашег господара; а неки слуге кад су угледали краљеву главу, од велике жалости плакали су и јадиковали. Тада цар због велике радости дао је одма на том истом месту свима заробљеним одсећи главе, а краљеву главу извадио је из шлема, па је дао одерати и кожу разним мирисним корењем и зачином и памуком испунити, да се неби укварила, и дао је косу на њој разчешљати и бојом офарбати, да је тако била оправљена као да је жива, па је заповедио да се натакне на копље, и

да се носи по свима његовим варошима, и дао је викати, да му је Бог предао у руке његовог непријатеља; а они који су ту главу носили добијали су дарове од госпoде и од грађана, толико да је сваком дошло по неколико стотина златица.

Тако се овај несрећни бој свршио. После тога дошао је цар Мурат у Дренопоље, и послао је ону главу Султану, а оног јаничара који је донео ту главу, начинио је знатног војводу и дао му је доста коња и новаца, тако да је постао велики господин; а и многи други били су поред тога обдарени.

Глава XXV. Како је војвода и угарски губернатор Јанкул после три године опет скупио војску и пошао против Турака, па ту од њи поражен био.

Кад је прошло оних седам година, за које су најпре били учинили примирје са турским царем Муратом, онда је војвода Јанкул, лета господња 1448 послао посланике к деспоту, и опомињао је овог да пође с њим против турака. Деспот одговорио је Јанкулу, „знате добро, да смо ми били учинили примирје са турским царем Муратом за седам година, и он нам је обећао да нас неће кроз ти седам година узнемирити, а и ми смо њему то обећали; али ви сте наговорили на то краља Владислава славне успомене, да се неодржи Турцима примирје; и скупили сте војску па сте пошли против њи, одказујући примирје без мог знања и савета. А ја нисам могао тако брзо бити готов, и морао сам остати а не ићи с краљем. А колико

сте тим задобили, то је свима познато, а мени је то доста жао, особито у ово време. Зато вам господине Јанкуле дајем на знање, да ја без краља нећу да полазим против Турака нити мислим то чинити; него гледајте да добијемо међу себе краља, и онда сам ја готов са свима мојима поред краљевог величанства ићи врло радо и без сваког изговора. Али ако ви и против овог мог савета пођете против Турака, онда памтите да ћете ме спомињати онде, где вам мој савет неће ништа помоћи.“ Кад је губернатор Јанкул чуо ово посланство, смејао му се и рекао је: „Ако мени помогне мили Бог одржати побједу над поганицима, наћи ћу вас у Смедереву.“ На ове његове речи одговорио је деспот: „нека иде с милим Богом, а као што он мисли за нас, тако нека и њему да Бог у његова недра. А као што ми мислимо о њему, тако нека нама даде господ Бог.“ — После тога послао је Јанкул особите посланике к деспоту, да му овај да потребе и слободу за пролазак кроз његову земљу до на Косово поље. А деспот заповедио је по свој својој земљи, да му дају све потребно и да му се свуда са добром вољом изиђе на сусрет, као рече и мени самоме, а то заповедамо под губитком наше милости; и ако се ко жели сачувати од нашега гњева, то да се никако другчије нечини. — После је Јанкул пошао са свом својом силом чак на Косово поље, а и турски цар Мурат дошао је онамо. А кад је Јанкул видуо велику силу и моћ турског цара, писао му је овако: „Царе, ја немам тако велику војску као ти, но и ако имам мање

људи од тебе, знај за цело да су сви храбри и честити“. Цар му је одговорио : „Јанкуле! Волим ја пун туљак стрелица, него неколико њи позлађени.“ — Тако се започне бој у четвртак у јутру, а били су се све до суботе до вечерња. Коњаници турски били су разбијени, али су се опет оправали. Јанкул кад је то видио, окренуо се против царски дворјана, али ту од њи буде до ногу потучен, тарни возови његови били су тако поизвраћани, да је Јанкул једва сам — други умакао у Угарску, а остали сви буду побијени. Цар је заповедио да се свима главе секу, и да се на гомиле бацају; и тако пошто је одржао побједу отишао је из Косовог поља. Тако се тај несрећни бој свршио. Јанкул дошао је у један предјел који се звао Загорје, а у том предјелу био је један господин по имену Стефан Штамовић, к њему су довели Јанкула а овај исти деспот обдарио га је, и пустио са чашћу али на своје зло у Угарску, као што се каже: „Злом добро нечини.“ Деспот морао је трпити од турског цара много беде због тога, што га је пустио из своје земље, а да је цар то знао, да је губернатор био доведен у Смедерево, одма би дао био Смедерево обседнути. Из тог узрока није ни хтео деспот губернатора дуго задржати код себе, да не би дознао за њега цар Мурат. — После две године за тим умрљо је цар Мурат у Дренопољу због великог једа и жалости, што једног кнеза именованом Скендербега од Албаније није могао савладати, нити освојити његов град Кроју у земљи Епиру; који се био од њега одметнуо и умео се одбранити. Други опет

говоре, да Мурат није одма умрѣо после одпадења Скендербеговог, него да је живио још неколико година, и многе бојеве против њега водио преко својих војвода, па и сам својом главом, све до своје последње старости и смрти. О чему читаћеш обширније у књиги о славним делима тог истог кнеза Ђорђа Скендербега. О овом кнезу говори се ниже у разделу XXXIV, и на крају. Цар Мурат владао је кроз 31 годину, а умрѣо је лета господња 1450. После две године постао је цар његов син Махомет, а лако је дошао до царства, јер није имао ни једног брата.

Глава XXVI. О владању цара Махомета сина Муратовог, који је био осми цар; и о његовом лукавству и примирјују са деспотом.

Цар Махомет владао је после свог отца срећно, а поред тога био је врло лукав; преварио је помоћу примирја где је год кога могао; и ништа није за то марио што није одржао ком примирје, па ако га је когод због тога карао, одма је дошао у јарост као бесан. Он је послао к деспоту своју маћију а овога ћерку, која је била за царем Муратом именом Мара; оправдио је са чашћу к њеном отцу деспоту, и дао јој је две области, једна се звала Топлица а друга Глуботица; а са деспотом уговорио је таково примирје, док је он жив и његов син Лазар, да их не ће никад узнемирити; само је то угодно за себе да му дају за његову потребу 1500 коња за јашење сваке године, и да му плаћају данак годишњи од 15.000 златица. — На све то пристао је деспот, и испуњавао је то

подпуно. Кад су то чули Срби било им је противно, јер су добро знали да турски цар неће верно испуњавати то примирје, и да му га неће одржати. Зато су дали знати деспоту, да не утврђује таково примирје с њим, јер он тим мисли само вас или неког другог преварити; па пошто другог покори онда ће одма доћи на вас. Из тога узрока и учинио је то примирје са деспотом, да би га најпре утишао и да не би за њега бригу имао. Деспот одговорио је својим поданицима Србима овако: „Ја морам то учинити за време, док не би једанпут почео краљ Владислав у Угарској владати; јер Јанкулу неверујем, а краљево величанство такође нема у њему поверење; зато морам тако оставити до воље божије.“ И тако је то примирје из тога узрока остало. Цар Махомет учинио је исто тако примирје и са грчким царем, за петнаест година да се вјерно и право обдржава. Међутим пошао је против једног поганичког кнеза, који се звао Караман, а који је био стародреван и слободан господар, неки говоре да је био од рода краља Дарија; и пошто је од њега отео неколико тврдиња и вароши, заузео их је посадбом па се опет вратио у своју земљу. Земља овога кнеза зове се Караманија, то јест: Киликија.

Глава XXVII. Како је цар Махомет преварио грчког цара за време гореописаног примирја.

Цар Махомет скупио је војску, па се претварао као да би хтео поћи против гореспоменутог Карамана у његову земљу; а узео је са собом многе

мајсторе зидаре, и велико множество и други различни раденика са свачим, што год к томе принадежи без иког недостатка, са сикирама, лопатама, мотикама, будацима и другим различним потребама; па је пошао к светом Бурђу, као да жели ту над Цариградом преко мора превезти се са целом војском. И захтевао је од грчког цара, да му да неке лађе за превозење; а кад је дошао утаборио се на морској обали код залива светог Бурђа пет талијански миља далеко над Цариградом. Ту је заповедио зидарским мајсторима измерити место, јер је хтео на том месту саградити једну добру тврдињу; па је почео одма и сам носити камење, а други кад су видели цара, да ни он не седи безпослен, сваки је носио камење ко је год жив био, био ко му драго, доносили су са свију страна камење, креч, дрва и све потребе, како је било наређено; и није се мако одтуд никуд кроз читаву годину или кроз два љета, док није довршио ону тврдињу; а никоји човек није знао његову намеру, шта оће да почиње са овом тврдињом. Кад су то Грци видели, почеше се спремати и хтедоше да то забране. Кад то чује турски цар, да се Грци спремају на њега, он пошље своје посланике к њиовом господару, изговарајући се да му nebude противно, што ја вели зидам град за ваше и наше добро, зато што се много жале трговци, да се чини велико разбојничтво од Каталана по црном мору и по белом, зато оћу да обуставим то разбојничтво, како би трговци могли проводити своју трговину. Кад је грчки цар то посла-

ничтво од турског цара саслушао, нису знали шта би ваљало ту добро учинити нити шта предузети, јер су све мислили, да ће се одржати оно напред споменуто примирије; и тако остави грчки цар на том турског цара, да дозида ту тврдињу. Али су при том мислили Грци на то, како цар од те тврдиње отиде, они да одма дођу и исту тврдињу да обседну, па ако је освоје одма да је разоре до основа, или да је они заузму. — Но турски цар је друго мислио. Тако Грци ослањајући се на поганичко примирије нису ништа предузимали; а така је била слобода, да су Турци улазили у град а Грци ишли су међ војску без сваке препоне, па су јели и пили у доброј вољи једни с другима; и то је тако трајало док је цар ону тврдињу довршио, која се још и данас зове Јемазар. У то време турски цар још није имао никаквих лађа тамо на мору код себе; зато је заповедио да се начини тридесет лепи лађа у шуми, која је четири талијанске миље од обале морске удаљена била; а гдекоји који нису ништа знали за те лађе, то су цару врло за зло примали, говорећи међу собом, тако велике и лепе лађе није могуће да би их могао пренети по суву у море без штете, а особито због тога што место није било равно, него бреговито. Тада је турски цар послао к деспоту, да му пошље 1500 коњаника по првом уговору, говорећи да оће пошто је довршио ту тврдињу, да пође у Караманову земљу.

Деспот оправдио је једног војводу по имену Јакшу из Брезица, који је био поочим оних Јакша, што су

били у Угарској; а с њим послао је 1500 коња коњице. Јер деспот није знао за цареву намјеру. Кад је пак цар довршио тврдињу, није дао ником ономену, нити својему нити туђему, нити је опозвао примирије, него је на једанпут пустио брзе чарџације к граду цариградском, да убијају и да потуку све и свуда где год кога могу наћи, до сами градски зидова, а било је велико мноштво Турака и у вароши који ништа нису знали за то, те сви буду потучени од грађана. Сад турски цар дође са свом својом силом и обседне Константинопољ, који се сад зове Стамбол. Стамбол је толико рећи као да рекнеш царска столица. А они исти људи, које је био оправно деспот у помоћ турском цару, кад су чули на путу да је цар обсео Цариград, хтели су се вратити натраг, али буду опоменути од неки људи да се никако невраћају, јер ће говораху им, бити од Турака дочекани и потучени, зашто је тако већ за вас наређено, зато су морали напред ићи к Цариграду и помагати Турцима освојити га. — Тада је турски цар направио дивне справе са великим трошком за оне исте лађе, тако да се сва војска и сав град томе дивно; војска начинила је јарак на горе и на доле, и оковали су га гредама, које су јако намазали са лојем, па су за сваку лађу за себе особито ложе лепо направили, а и ветрена су платна на лађе горе пометали, као да иду по води, и барјаке, па су их са добовањем и са грувањем топова сви тридесет лађа једну за другом пустили, за које време престао је и бој због дивног чуда ти лађа, које су вукли пе-

шке људи, па и биволи све доле до мора. Кад су Грци видели те лађе тако оправљене, хтели су им бранити да немогу у море ући; али нису им могли учинити ништа; и тако је после Цариград нападан и освојаван био и по суву и по мору. А има један морски залив широк од прилике за две дужи њива, између Цариграда и између Галате или Пере. Преко тог залива дао је турски цар начинити мост на бурадма, који је тако био направљен, да су могли и коњаници преко њега јездити. Тако су поганици лежали утаборени кроз осам недеља око града, бијући га из велики топова, и рушећи тако да су зид већ били разрушили у ширини од пола дужи њиве. Константинопољ пак велико је место, зидове има око себе добре, дебеле и високе и почесте куле. Турски цар неби га никад био освојио са свом својом силом, да није било ту тако непоштене преваре и издајства због величине града. Грчки цар није могао тако на брзо имати толико много људи, да би зидови сви били заузети; јер су на том месту где је зид био разрушен, јуришећи царски јаничари убили грчког начелника, ком је то место било поверено. А кад су изгубили главара, онда су се други уплашили и морали су упустити; јаничари пак оснажени трчали су по зидовима па су убијали; а сва царска војска окренула се у варош; тамо су их убијали по улицама и по кућама и по црквама. Грчки цар имао је још на месту 1000 пешака, али није могао тако брзо стићи до оног места где је зид био срушен, зато што су се Турци већ били превећ оснажили; али су се Грци јуначки

бранили, и давали су одпор поганицима тако дуго, док нису и они савладани били; и ту на месту буде убијен и цар, ком је један јаничар одсекао главу, донео је и бацио пред цара говорећи: „срећни господару, сад имаш главу највећег твог непријатеља.“ Цар је упитао једног заробљеног пријатеља грчког цара, чија је то глава, а овај је одговорио: „то је глава Константина Драгоша нашег господара.“ Цар је тог јаничара обдарио и дао му је агадинско војводство у Натолији. Тако је Цариград освојен помоћу неправости и невјерства поганичког примирија. — На другој страни оног морског залива једно је место лепо и велико, које се зове Галата или Пера, и тамошњи грађани учинили су били примирије са турским царем, тако да ако освоји Цариград и ми ћемо бити ваши поданици. А кад је већ Цариград освојен био, и кад су сви мушког пола поубијани били, осим жена и деце, који сви бише одведени међу поганике, тада су донели и кључеве од града Галате. Цар их је оставио као што су били, па је отишао к другим тврдињама и варошима; и пошто је све освојио без велике муке, јер су му се сви предавали са великом тугом, отишао је опет у Дренопоље; а после тога пошао је у рашку земљу против деспота, нити му је најпре одказао примирије које је одпре био закључио с њим.

Глава XXVIII. Како је цар Махомет деспота преварио у примирију.

Турски цар Махомет закључио је са деспотом рашким примирије до његове смрти и до смрти његовог сина Лазара, да га никад узнемиравати

неће, него да ће то примирије верно и истинито одржати; као што је о том већ напред говорено. Ово примирије учинио је он с дестотом зато, да би Цариград с тим лакше освојио, што се после само показало, јер како је Цариград био освојен, одма затим другог лета пошао је са свом својом силом у србске или рашке земље против деспота, а није овом ни одказао примирије. Кад су то Срби чули, дали су то деспоту на знање, да: „турски цар иде против нас са целом својом силом, шта да чинимо; ми смо вам напред изјавили, да ће нас тај турски пас преварити; зато да знате сада, да је наша намера та, пре него што ћемо дати наше жене и нашу децу пред нашим очима отимати и одводити међу поганике, волемо изгубити наше главе, и с њима се бити. Зато дођите нам у помоћ са штогод више можете војске; ми имамо у Ситници једну војску а другу у Глубочици или Кислини. Знајте то и незадржавајте се.“ На то одговорио им је деспот говорећи: „Не могу тако брзо саставити војску, јер браћ Владислав сад није у Угарској, који би ми хтео у том дати помоћ; зато оставите се за сад свега, па ако се турском цару и предате, ја ћу вас с божијом помоћу опет ослободити.“ И тако кад је цар дошао у једну земљу Константинову, на поље које се зове Жеглигово, на граници рашке земље, чуо је за људе, који су се скупили у Ситници, а за друге у Глубочици; тако је лежао кроз четири недеље у Кислини и није знао шта да чини и на коју војску пре да удари; тада она војска, која је стајала у Глубо-

чици храбро удари на турску војску, и побила је многе Турке па и знамениту турску господу. После дође сам цар са својом војском, и разбије их крај једне воде која се зове Трепања. Сами Турци тако преповедају, да од како живе није се чуло никад за таку битку од тако мало људи против тако велике силе; — па кажу, да сви они горе споменути људи ту скупа бијаху саједињени, за цело би турски цар од њи до ногу разбијен био; — али овако су они сиромаси разбијени били, неки су побијени а други су се разбегли, а један господин именован Никола Скобалић и са својим стрицем разбијени су живи на колац. Одатле је цар ступао напред и обсео је једно место, које се звало Ново-брдо, где је био рудник са мајданима злата и сребра. Ово је освајао а најпосле и узео, јер му се оно само предало по уговору; обећао им је да ће их оставити при њиовим добрама на миру, и да неће узети од њи ни младе женске ни момке. А пошто се то место Ново-брдо већ предало, тада је заповедио цар позатварати све капије, а само једна врата отворити, и кад су Турци ушли у варош, заповедили су свима кућним газдама, да сваки са својом чељади, са мужкима и женским изиђе кроз она врата из вароши напоље на шанац, а да остави сва своја добра дома. Тако је и било, те су ишли све један за другим; а цар сам стајао је пред оним вратима па је избирао момке на једну страну, а људе на другу страну, па и женске на трећу страну; па оне који су међу мужевима били најотличнији, те је све заповедио посећи, а остале

дао је пустити натраг у варош, а у њиова добра и имања ништа нису дирали. Момке пак 320 на броју, и женске до 700 раздао је међу своје поганике, а младиће узео је себи за јаничаре, и послао их је у Анадол преко мора, онамо где се они одрађују. *И ја, који сам ово снисао, био сам у том месту заробљен, заједно са мојом браћом, сам трећи;* па су нас у једној гомили терали они Турци, којима смо били предати. А кад смо год у шуме и у горе дошли, свагда смо мислили, да Турке побијемо, па да међу горама побегнемо, али наша младост није нам то дала учинити. Али сам зато опет ја са још једанајест друга побегао од њи у једно село, а после нас је терала цела она област, и кад су нас стигли везали су нас, тукли и везане за коње вукли, тако да је једва остала у нама душа, после тога подјемчили су се за нас они други и моја два брата, да таково што не ћемо више учинити, и тако су нас водили чак преко мора. Цар пак Махомет узео је од деспота сву рашку земљу све до реке Мораве, и само му је оно оставио од Мораве до Смедерева. После тога дошао је у Дренопоље, и ту је узео осам младића од они исти, који су тамо доведени били, међу своје коморнике. А ови младићи договорили су се, да убију цара на конаку ноћу, говорећи међу собом, ако тога турског пса убијемо биће сво христијанство избављено, ако ли нас увате, тада ћемо бити пред Богом и пред другима људма мученици. Па кад су заноћили били су сви готови, а сваки је имао код себе нож. А кад је цар хтео поћи у своју собу, онда је је-

дан измеђ њи, именован Димитрије Томашић, изишао од њи као непоштен издајица, и рекао је цару шта је имало бити. Цар је заповедио да се поватају и пред њега доведу, и кад је видио код сваког нож, упитао их је: „ко вас је на то наговорио, да сте се усудили на таково што отважити се.“ Они су му одговорили: „нико други царе, него једино велика наша туга за нашим милим родитељима и пријатељима.“ Тада заповеди цар да се донесу кокошија јаја, и да се у врелом пепелу метну и на тврдо препеку што већма бити може, а кад су их извадили из пепела, дао их је онако врела, сваком поједином испод колена привезати, да им се жиле згрче и изгору; после тога дао их је везане одвезти на колима у Персију, нити је дао јаја скинути док нису се сама оладила; а после једне године дао их је опет к себи довести, па кад је видио да нема ед њи више ништа, заповедио је да се посеку. — *А нас неколико узели смо њиова тела ноћу, и сахранили смо их код једне пусте цркве.* Тако су ти младићи прошли код Цариграда. Онога пак истог који је цару све изказао, начинио је великим господином у свом двору; но после је овај добио тако велику болест, да се осушио и то до смрти, које је Господ Бог на њега допустио, због његове невере и његовог неваљалства. После тога није хтео више цар Махомет ни једног србског момка имати у својој ложници. Исто тако узео је био шест дечака, па им је дао одсећи све мужке удове до самог трбуа, тако да је један од тога и умрео, а пет их је остало живи.

Ови се зову њиовим језиком Хадмулар, које значи нашим језиком уштројени; ови чувају царске жене, и служе их као њиови коморници. —

Глава XXIX. Како је прошао деспот од Јанкула угарског губернатора, и шта му је овај учинио за његова добротинства.

Био је велики помор од куге у Смедереву, и због ове каштиге божије изашао је био деспот из Смедерева на брег на бољи ваздух близу Београда и ту се одмарао разапевши своје чадоре, док би та каштига божија минула; а само је мало своји људи имао са собом, али зато је опет сина свог Лазара имао код себе. А послао је посланике угарском губернатору, и Силоод Михаљу¹⁾ који је у то време управљао са Београдом, иштући од њи да може тамо слободно одпочинути. Јанкул губернатор угарски, и Силоод Михаљ београдски, обећали су му поручујући му лукаво и издајнички, уверили су га да може тамо бити и дању и ноћу докле год буде хтео: па још више поручили су му, „што год од нас будете желели, ми ћемо радо за вас учинити.“ Деспот ослањајући се на њиова обећања, распустио је све своје придворнике, и ту је лежао сигуран, као да је тако у свом реду, нити се старао о иџом. Али после две недеље, изиђе Силоод Михаљ из Београда са неколико стотина коњаника, и ударе на деспота ноћу, и ту му је одсекао два прста од десне руке. Деспота су ту уватили а његов син

¹⁾ Правије: Силађи Михаљу.

Лазар избегао је. Деспота су одвели собом у Београд, и ту су га уценили у 100.000 златица; за коју суму морао им је деспот дати у залогу своју супругу именов Ирину, а сам отишао је у Смедерево да справи ту суму новаца, а обећао је да ће те новце без одлагања предати неком витезу Балвању. Овај исти Балвањ оставио је неколико стотина коњаника у заседи, а сам је са неколико људи дошао у Смедерево по те новце, који буду му одма предати. Али Срби жалећи свог господара, скупише се без знања деспотова и његова сина Лазара, те изиђу горереченом Балвању на пут, па га прстигну и ударе прво на његову заседу и разбију ову до ногу, после убију и господина Балвања, узму новце од њега и отиду с њима тако да нико није знао куд су се дели. Кад је пак краљ Владислав разумео за тако непоштено дело учињено од губернатора Јанкула и од његовог шурака Силоод Михаља, а тако исто и кнез циљски, који је имао ћерку деспотову, одма је заповедио краљ Владислав да се деспотова жена без сваке препоне пусти; а Силоод Михаљ како је чуо краљевску заповест одма је пустио. И Срби су молили свог господара деспота, да им опрости што су оне новце узели натраг без његовог знања; али се морао сам краљ и кнез циљски за њи заузети, да им буде опроштено. После тога донели су ону суму новаца и вратили су је деспоту; које новце деспот хтео је послати краљу Владиславу; али краљ није их хтео примити говорећи: „господине деспоте, ми немамо никакво право на те новце“;

али зато је деспот опет послао краљу Владиславу 50.000 златица. А краљ опет дао је деспоту један замак у Угарској. — Због овог дела губернаторовог много се зло починило, и ицљски кнез буде убијен од старијег сина Јанкуловог Владислава; а то је било зато, што га се Јанкул бојао због деспота. — А Смедерево и са другим градовима после смрти деспотове, и после смрти његовог сина Лазара, остали су краљу босанском. Јер босански краљ Тома имао је ћерку Лазарову. Али краљ босански врло је слабо гледао ову ствар, зато што се бојао од турског цара; Срби пак због тог гореописаног губернаторовог дјела, волели су дати Смедерево Турцима него Угрима; а да је у то време било међу њима добре воље и пријатељства, то би од онда Угри могли држати Смедерево и друге градове као и Београд до данашњег дана. Јер сваки ће више за себе задобити честитом добротом, него проклетом пакосћу. Зато узмите пример од краља Мађаша, да ли је много оставио после себе порад своји свирјепи ратова и велики трошкова? Да је само пола оног трошка употребио против погани Турака, што га је тамо потрошио, био би поганике протерао опет чак преко мора, и стекао би велико и славно име од истока сунца до запада, па и од господа Бога вечну награду, а од људи част и похвалу, а и сви поганици имали би га у намети.

Зато знајте, да кадгод христијанин с христијанином рат има, да је то противно и скаречно пред Богом и пред светом. Па и то знајте, да су поганици тако снажни не по себи самим, него по

неслоги христијана. Јер је христијанска неслога поганичка срећа и радост, а наша ненавист и међусобно непријатељство доносе поганицима побједу.

Глава ХХХ. Како је цар Махомет освајао Београд, али није ништа успео.

Цар Махомет видио је и познавао оно дело, што је учињено било деспоту од Јанкула, и добро је опазио каква је отуд неслога међу христијанима. Зато се спремио и дошао је против Београда, и освојавао га је. Наумио је своје пешаке преко реке Саве на ону страну превезти, и поред Дунава утаборити се, ту се тврдо опкопати и топове наместити, како не би пустили Угре до града доћи и у њега ући. Али неки су га од тога одвраћали, говорећи: „Срећни господару то вам не треба чинити.“ Те тако дођу Угри и утаборе се крај Дунава, па су отуд све више улазили у град и доносили што им је требало. А то је била за цара прва жалост, што су га од тога одвратили. Друга жалост била је за цара, што је највећи господин после цара именован Карадија паша, стојећи у тарасу¹⁾ поред велики топова, и гледајући; а топија ударио је из великог топа у зид, од ког се један велики камен одвалио и тако је натраг скочио, да је ударио Карадију пашу у главу, те је овај за тим мало само живио па умро. Трећа жалост била му је та, што је цар хтео још кроз две недеље зидове рушити а Смајил-ага одвратио га је од тог, говорећи да то

¹⁾ Шарампову или шанцу; тако зову Чеси и Пољаци шарампов.

није нужно, уздајући се у Јеничаре, јер је он био над овима највиши господар од цара постављен. Цар је послушао његов савет и тако су јуришили, да су већ ушли у варош, и ту јо пописано било рањени јеничара 400 и неколико, а побијени било је неколико стотина. После тога за кратко време видели смо јеничаре, како опет из вароши напоље беже и трче, а Угри за њима трчећи тукли су се с њима, те после тога зидови буду од њи још боље обсађени него пре тога. Четврта жалост била је што се топова тиче, да су кола и ужета и чекрци и све потребе које су нужне око топова, биле на једној гомили, и то све било је под једном стрелом прикривено, па је то неко запалио поћу, тако да је све на прах изгорело, толико да су топови остали голи. Тада је цар заповедио, да се дигну неки чадори, а сам се кренуо као да оће да се обрати у бегане, зато да би се они у граду на оне чадоре улакомили; као што је и било, јер су из вароши изтрчали на те чадоре, па су их скидали; које кад је видио цар да су се пешаци тако далеко удалили од места, скидајући оне чадоре, налетише коњаници турски живо, па су их ту убијали и клали све до сами бедема. А онај исти који је саветовао цару да неруши више град, да је већ доста, бојећи се да му то цар незапамти, (кад је цар одатле одлазио, пошто је оне пешаке изтрчавше из вароши потукао, остављајући ту топове и све друге потребе), вратио се опет под град, желећи показати цару некакво јуначко дело, како би овет могао доћи у милост, ударио је на пеша-

ке под бедемима, па је и сам ту остао убијен. А то је за Турке била највећа забуна, што им није дао Бог освојити Београд.

Глава XXXI. Како је цар Махамет преварио под примирјем деспота Димитрија морејскога или ахајскога, како је његове земље и градове освајао, па и самог деспота заробио.

Мореја је грчка земља, лепа, сва морем обкољена, осим једног места у ширини од три талијанске миље, где се море није саставило свуд унаоколо. У том месту био је начињен зид код воде, али не доста тврд. Деспот Димитрије био је рођени брат грчког цара славног спомена Константина, презименом Драгуша, који је погинуо у Цариграду. Он је имао примирје са турским царем Махометом на десет година, и имао је овом давати сваке године 20,000 дуката. А кад је цар освојио рашке земље, а Београд се одбранио од њега, као што је напред речено, тада се одма цар вративши се од Београда, опремио и пошао је на морејског деспота. А кад смо били недалеко од Тесалонике, код једног места које се зове Серес, ту су дошли посланици од деспота Димитрија, носећи данак цару; али он није хтео примити од њи данак, нити икакав одговор дати им, него је одтуд оправдио Махомет пашу и с њим 20,000 лаки катана, осим његове сопствене војске, да доскоче до оног горереченог зида, пре него што би био обсађен, а како до њега дођу одма да јурише, небили га могли освојити и заузети. Пошто је цар

ту војску већ оправдио, онда је тек дао одговор посланицима морејским; да кажу свом господару, да од њега нећу да примим данак, него да сад идем сам у његову земљу. Зато кажите му нека се брани колико се буде могао. И тако пође цар напред к Мореји; а пре него што су посланици морејског деспота стигли у Мореју, већ је онај зид био освојен и разорен. После тога дошли су посланици по други пут посећи данак цару Махometу. Цар је примио од њи данак, а одговор дао им је овакав: „идите па кажите вашем господару шта видите, да сам наумио сам с њим говорити.“ И тако цар дође у Мореју и најпре даде порушити онај речени зид до основа. Одтуд недалеко био је један град код једне горе, који се зове Горфо; а како није могао с топовима на ту гору под град доћи, заповедио је да се изнесе бакар у једну цркву, која је храм светог Николе, и ту је салио четири топа за обарање зидова, која кад су била готова, заповедио је да се тај град бије, и освојио га је, а почем га је освојио ишао је к Балибатри, где је обитавао свети Андрија. После је ишао к једном граду који се зове Лендар. Ту је морејски деспот дошао к њему, са мало своји људи, јер се није никако надао да ће бити од цара тако преварен; а овај побио му је до ногу 6000 његови лаки коњаника. После је пошао цар Махomet даље и дошао је к Лендару, обсео и освојио га, и дао је посећи све служеће људе, који су били у њему. Па који је год град освојио, све у њему бивше људе дао је посећи, метуо је у њега

посадку, па се опет вратио. *А кад смо дошли у једно место које се зове Ливада недалеко од Нигропонта, дошли су посланици нигропонтски, носећи на дар једно велико коњаничко копље, и поред тога један гвоздени буздован. Показали су те дарове најпре цару, па су му рекли, ако можете с овим копљем и с овим буздованом борити се, онда ћете моћи и Нигропонт освојити. На то се разљути цар па им одговори: „Носите опет то копље и тај буздован, па кажите вашим господарима, да то копље добро чувају, па кад буду у нужди нека се с тим стварима бране.“* Па се потом заклео цар овако: „Ако“ рече, „град Нигропонт освојим, то ћу ако нађем оно копље и онај буздован, заповедити да им се с оним буздованом ноге избребијају.“

Одатле отишао је у Дренопоље к свом престолном месту, и ту је остао преко зиме. А идуће године одма у пролеће пошао је опет у Мореју против деспота Димитрија; и кад је дошао у Мореју освајао је градове, убијао је, ломио људма кости, и друга чуда је чинио, а то све зато да му се народ неби смео противити по градовима. Али зато опет није могао освојити сву земљу тог лета, морао је још и трећи пут у мореју доћи, *иа смо опет још имали доста посла, док смо деспота Димитрија обкодили у оном месту које се зове Мисистра. Ту се морао деспот турском цару предати на милост; и тако је деспот Димитрије свладан био и у животу остављен; а цар га је одатле послао с његовом женом и свом чељади у Дренопоље, да га тамо дочека, а он је сам остао*

тамо у том месту, и заузео је сву земљу морејску; а пошто је у градове помећао посадке, оставио је тамо једног господина, ког је начинио војводом, именован Балабана. Али ипак једно место никако није могао освојити, које се зове Коринт, којима је свети Павле пишао своја писма. То место је врло лепо и велико, и врло тврдо на брегу морском. Одатле је после отишао у Дренопоље, и кад је тамо стигао дао је деспоту једну добру област у рашкој земљи крај мора, и једно лепо и плодовито место које се зове Енос. После тога стигле су новине, да је умро рашки деспот Ђурђ, а цар је послао к сину његовом Лазару, да овај заузме земљу, да га он неће узнемиравати до његове смрти. Потом кад смо ишли против једног поганичког кнеза именован Сماعيلбега, преко мора у једно место које се зове Стенимега, пошто је освојио то место и све његове земље, узео је и овог са собом у Дренопоље, и дао му је област у бугарској земљи и место Станимеке. — Међутим стигле су новине, да је напред споменути кнез Караман умро, а цар је отишао у његову земљу и заузео је сву. Тада је рекао цар: „сад би ишао да савладам Солдана и да освојим сва његова места, али се бојим Бога, да неби оскврнио света места; зато морам то оставити, јер су тамо она места по којима је ходао господ Исус, а и други пророци, као што су Мојсеј, Давид, Муамед и други; па се одтуд опет вратио у Дренопоље.

Глава XXXII. Како је цар Махамет ишао на трапезунтског цара Давида, и како га је надвладао и заробио.

Трапезунт лежао је као и Синап с оне стране Црнога мора. Трапезунтска земља је бреговита и велика, и свуда у наоколо обкољена је поганицима највише Татарима. Као што су велики хан, па и Узун - Хасан а и Денибег, ти исти татарски господари волели су имати за сусједатрапезунтског цара, него ли турског цара. *А кад смо ишли на Трапезунт, имали смо много посла и невоље од Татара и од Грка.* Јер даље више Трапезунта а поред великог хана има још једна грчка земља, велика и јака са много људи; у тој земљи је један краљ и један кнез, и велика је међу њима слога, тако да им поганици немогу ништа учинити, него их морају оставити на миру. А та иста земља зове се у поганичком језику Горгистан, као да рекнеш многољудна земља или сила, иначе се зове Иверија, која такође припада трапезунтском цару, али има особитог господара. Ишли смо дакле с великим трудом к Трапезунту, не само војска него и сам цар; једно што је далеко, а друго узнемирувани од људи, треће због глади, а четврто због високи гора и велики планина, па к томе још и многи подводни и баровити места. Па су још и кише падале сваки дан, а пут тако је био разкаљан, да је било блато свуда коњима до трбуа. Тако смо дакле с великим послом дошли до једне горе код трапезунтске области, а кад смо се с те

горе спуштали, био је пут свуда покварен и засечен. Цар је сам имао своји сто кола, па кад је видио, да због тога неможе војска никуд напред, јер је било толико блата, да су се сви у њему заглибили, заповедио је да се кола исеку и изгору, а коње је раздао који је год хтео неке узети, а онај товар који је био на колима, сав су на камиле натоварили; јер је цар по вестима које је имао од људи, бојећи се рђави путова, повео 800 камила. И тако је одтуд ишао даље са камилама из гора у горе; а на једном месту догодило се, да се извратила једна камила од они, које су носиле благајницу, и пала је доле с пута преко стрмените стране, заједно са сандуцима, а сандуци разбили су се на комаде, па су се оне кесе, у којима су биле златице бројем 70.000, све по оној страни просипале, а јеничари који су дошли к томе чували су са извађеним сабљама да нико не узима златице, док нестигне господар који влада с тим благом. И тако се због те камиле цела војска зауставила, јер није било никаквог другог пута; а управ тада врло је јако падала киша. У то дође и цар на упита, зашто је стала војска на једном месту, па су му рекли о догађају, а он је допустио да сваки узме злата колико ко може, а војска не иде напред; тада благо је било оним који су били ту близу при том месту, јер су неки од тог случаја добро прошли. А и ја сам се ту десио али доцкан, јер су златице већ биле где су имале бити, тако да је остала само црна земља, јер су их грабили и с травом и с блатом, како је који

могао, па и један другом из руке, као што при такој прилици бива. — *А докле смо се с те планине доле сшили, имали смо доста муке; земља била је постала некако жидка, па су и самог цара јеничари морали на рукама носити до доле у равницу. — И камиле са благајницом остале су биле горе у планини, тада замоли цар Махомет јеничаре, да нежале труда а да доведу те камиле до равнице; и тако морасмо се опет вратити на брег с великом муком па целу ноћ мучити се око ти камила, док смо их дотерали доле у равницу. Тако је дакле цар тај дан ту остао одмарајући се, а јеничарима дао је 1000 златица, да међу собом поделе, а јеничарским сатницима повисио је њиову службу или плату, и што су пре имали на четири дана по златицу, то им је сад дао на два дана по златицу, као што је то без сумње још и данас. Јер што једанпут турски цар у свом двору заведе, то тако остаје без промене. Одтуд је послао цар 2000 брзи коњаника к Трапезонту, који буду разбијени пред Трапезонтом и сви потучени јер нисмо могли добити о њима никакве вести, док није сам цар са својом силом дошао к Трапезонту, где смо угледали лежећа мртва тела. После тога обколио је цар Трапезонт. А и лађе турског цара бројем 150 комада, дошле су у помоћ преко Црног мора, са великим топовима. И тако је ту освојавао Трапезонт кроз шест недеља са великим трошком докле га није и освојио. Трапезонтски цар морао му се предати на милост. А он га је послао у Дренопоље, а сам је заузео сву ону земљу, а како је*

имао много војске на мору а и на сувој земљи код себе, хтео је сад ићи против оног краља и оног кнеза у гореописану грчку земљу, али кад је чуо да је међу њима тако велика слога, оставио их је на миру, и ишао је опет к деспоту избирајући младиће. — А како је било са трапезонтским царем, о том ће обширније бити говор ниже. Тако је освојен Трапезонт од поганика, а *кад смо дошли* до једног места које се зове Нипер, стигоше вести од Алик-бега војводе смедеревског, казујуће: „са Божијом помоћу победили смо христијане; и Силоход Михаља смо заробили“; те цар одма поручи, да се чува Силоход Михаљ у Цариграду до његовог долазка; а *кад смо дошли* у Цариград дао му је цар одсећи главу; но и на Алик бега разљутио се због неког узрока, тако да је и овај имао бити посечен, али због те победе над христијанима опет је примљен у милост као што је и пре био.

Глава ХХХIII. О Узунхасану, татарском господару како је побегао пред турским царем Махометом; а казују да тамошња вода изтиче из раја.

Узунхасан је силни татарски господар, у којег земљу пошао је са војском турски цар Махомет. Изишао је из једног места које се зове Брусса, и утаборио се на неком пољу које се зове Подводзалам. А Узунхасан наговорио је једног свог слугу татарина, да може какогод сметати у походу турском цару. Тај исти татарин јавио се Махомет наши највећем господару после цара, па *кад смо се утаборили* на горереченом пољу, онда је увече

изашао био из свог чадора Махомет паша са два служитеља да се проода, тада је тај исти татарин вребао њега држећи свој лук са стрелама у својим рукама, и како га је дочекао ваљда од страха или што није смео устрелио га је рђаво, згодио је Махомет пашу под самим челом између обрва, тако да је Махомет паша одма пао, а слуге повикаше и одма потрчаху за њим те га увате. Сутра у јутру одма кажу цару што се догодило Махомет паши; цар је дошао сам к њему, тако му га је било жао, и жалио је толико за њим да је плакао; и заповедио је да се тај татарин везан доведе пред њега, и да га метну на земљу са лицем горе, после тога заповедио је да му се донесе велика воштана свећа запаљена, па кад се највише разгорела, стао му је сам цар једном ногом на прси, па је окренуо ону свећу доле да капље кроз пламен на његове очи тако дуго, док му очи нису изишле напоље; после тога дао га је губитељима, да му одеру два комада коже преко леђа до плећа и до рамена; па је тако живио целу недељу дана, а све је друге и друге муке за њега измишљавао, док га нису напоследку тако оставили крај пута, да га изеду пси или вуци. После тога дигао се одатле па је ишао право у Узенхасанову земљу; а Махомета башу морали су пешке носити док се није излечио. А кад је цар дошао у његову земљу, освојио је неколико његови градова, док нисмо дошли до једног врло тврдог града који се звао њиовим језиком Барашар, као да речеш црни град; а одатле пошао је за Узунхасаном, небили се овај где-

год зауставио и у бој упустио, до једне реке која се зове Еуфратес, која вода је велика и широка, као што је Дунав, тече према северу и упада у Црно море као и Дунав.¹⁾ Кад је цар видио, да се неможе с њим нигде сударити, послао је једног будалу к њему, који је с њим био познат, на тај начин као да је утекао од цара, а сам цар окренуо се да бежи са целом војском, као да оће да утекне. Кад се будала превезо преко оне воде к Узенхасану, он га је радо видио и почео је разпитивати шта ради син Отманов; онај одговорио му и рече: „Срећни господару ништа друго не ради, него право од Вас бежи натраг, јер су Христијани ударили на његове земље са великом силом, зато ако хоћете што да предузимате, сад још имате време, док Вам није утекао у планине.“ Узенхасан мислећи да је тако, најпре је оправдио свог сина једнооког Мустафу, па је и сам пошао за њим са целом својом силом; а кад је чуо цар да Узенхасан иде за њим, окренуо се против њега, а Узенхасанов син почео се с њим бити. Узенхасан и сам је стигао тамо, и тако су се били кроз два дана док буде Узенхасан надвладан, а син његов Мустафа буде убијен на том пољу. Царски коњаници били су сви до ногу потучени, и да није било јаничара, био би и сам цар или заробљен или убијен. — Узенхасан окренуо се к својој војски и рекао јој: „нисам знао да је турски цар према мојим коњаницима тако слаб, али са

¹⁾ Погрешно, јер Еуфрат тече к југу у персијско море.

пешацима он је мој господар, а особито код брегова.“ И тада окрене се на отиде онет у своју земљу. И турски цар отишао је у своје земље, *иа кад смо били* на једном брегу који се зове Каги, ту је цар тај дан остао, а одтуд могла се видети друга једна гора која се зове Бабел, под којом је неко велико место, по имену Вавилон; у том месту је једна велика и висока кула, која се преломила на три комада, један комад стоји, а она два леже према западу сунца. А људи говоре, да та два лежећа комада значе два већ минувша века овога света, а онај трећи комад значи овај остали век. Она вода горе именована Еуфратес тече с ове стране Вавилона. Одтуд је Махомет ишао к једном острову у црном мору, именован Синоп; на том острову подвргло му се једно место Мисистра, и он је метуо у њега посадку па је отишао даље, а кад је дошао на неко поље недалеко једне поганске вароши зване Лугури, које је његово собствено место, зауставио се на том пољу, па кад је огледао своје придворне пешаке, који се зову јаничари, врло му се допало како лепо иду у реду, па рече: „да могу имати 10,000 јаничара, врло би сам много зато дао“, а један од они који су ту близу стајали рекне: „Срећни господару! не само десет него и двадесет иљада вредан сте имати.“ Тада цар маши се у своје скуте, где је имао златице, и одма му је за ту реч дао сто златица.

Одатле *ишли смо* у једно место које се зове Брусса, од Бруссе превезао се код Калипоља преко мора и дошао је у Дренопоље у своју столицу.

Глава XXXIV. О влашком војводи Драгулу, који је држао долњу Молдавију, и о примирју Турчина са краљем Матијашом. Поред тог сиомиње се и Скендербег кнез епирски и албански.

Тај исти војвода имао је два сина, које је дао био цару Махомеду у његов двор. После умре њинов отац Драгул. Тада је цар одма обдарио старијег брата новцима, лепим чадорима и коњима, као што се пристоји једном господару, и врло га честито оправно у влашку земљу, да ту влада на место свог отца, али под таковим условима, да сваке године долази к њему и да му се покаже; а и данак свагда да се даје као што је давао његов отац. А другог брата задржао је у свом двору. Тај исти син Драгулов после тога долазио је два пут једно за другим к царском двору, а после тога није више хтео долазити кроз неколико година, док није цар послао по њега једног господина, који се звао Хамзабег. Овај дошао је к њему онамо у једну варош која се зове Ибраил, али он није му се хтео показати, него је заповедио својим слугама, да задрже међ собом царског посланика док он опет дође, па отиде одтуд и скупи војску; а то било је зими па и Дунав био се јако смрзнуо. Тада је млади војвода преко Дунава по леду са свом својом војском ушао у царску земљу, а имено у Никопоље, и ту је пустио своје људе да пљачкају и да убијају буди Турке буди Христијане. Тако је по селима и по варошицама велику штету чинио цару; а свима и живима и мртвима дао је одсећи

носева, и мушким и женским, па је те носеве послао у Угарску, хвалећи се да је толико Турака побио, колико ту има носева. После тога вратио се и дошао је у варош Ибраил к посланику турског цара, а посланик није знао шта се догодило. А он даде посланика уватити са свима његовим слугама, а било их је свега четрдесет и пет људи, и заповеди да их одведу све к једном граду врло тврдом, водама обкољеном, који се зове Куриста; најпре је царског посланика Ханзабега дао на колац набити, па после око њега све његове слуге. После тога дођоше новине турском цару, шта је учинио Драгул. Тада пошаље цар по његовог брата, да дође к њему у царски двор. А кад је овај дошао у двор к цару, онда највећа господа два паше највиши царски саветници, један се звао Махамет паша а други Исаак паша, изиђоше му на сусрет, па су га узели међу се и водили су га пред цара, тамо где је овај седио на својој столици; а цар устаде па га узе за руку и посади га поред себе с десне стране, на другу столицу мало нижу, па заповеди да се донесе плава златоткана аљина, и да се он у њу обуче, к томе дао му је црвен барјак, па и новаца, коња, чадора као што се пристоји господару, па је оправио с њим четири хиљаде коњаника напред к Никопољу, да га тамо дочека. А и сам цар није дуго оклевао, него је скупио војску па је пошао за њим. А кад смо били код Никопоља на дунавском брегу, а с оне стране Дунава стајао је војвода Драгул са својом војском, да брани превоз војски. Тада цар

Махомет говораше својим јаничарима овако: „моји мили јагањци, што је год моје то је и ваше, а особито моје благо; него саветујте ме јер овде је за вама стало, како би се ја могао превезти на ону страну против мог непријатеља“, а они одговорише цару: „срећни господару, заповедите да се приправе лађе, а ми ћемо наше главе ове ноћи на боцку метути, па прећи на другу страну.“ Тада је цар одма заповедио, да им се даде 80 велики лађа добро опремљени и све друге потребе, цебана, топови, пушке велике; па кад је настала ноћ, а ми смо сели у лађе па смо се пустили доле низ воду, да се неби чула весла ни људи, па смо се тако превезли на ону другу страну нешто ниже, него што је војводина војска лежала, па смо се ту одма закопали и топове наперили, па смо свуда унаоколо ражњеве позабадали, зато да нам неби коњаници ништа могли шкодити, а после су лађе опет прешле на ону страну док се нису тако сви јаничари к нама превезли. После тога *наредисмо* се, па смо полако пошли против војске а сви са ражњима и са пушкама и топовима; а *кад* смо се већ близу к њима примакли били, онда смо стали па смо наместили топове. А за то време они су нам побили из топова до двеста педесет момака и јаничара, тако да се сам цар морао ражалити, кад је видео на оној страни велики бој, а сам није могао учинити што је требало; а имали су и велики страх јер се цар бојао да ће му сви јаничари ту побијени бити; а и *ми видећи* да нас тако јако нестаје, живо смо се упели, а *како* смо имали 120

мали топова, то смо почели одма силно из њи тући непријатеље, тако да смо сву војску с места отерали а сами смо се ту сместили и утврдили. — После тога пустио је цар друге пешаке који се зову Азани, да се и они превозе к нама што брже могу. А Драгул кад је видео да неможе одбранити превоз, отишао је одтуд даље. — После тога превезо се и сам цар са свом силом преко Дунава, *иа нам је ту одма* дао 30,000 златица да их међу собом поделимо, осим тога је све јаничаре, који нису били слободни људи, учинио слободнима, тако да могу своје имање после своје смрти дати коме год хоће. — Одтуд ишли смо у влашку земљу за Драгулом, а његов брат пред нама. Зато је био код нас велик страх, ма да је војвода имао малу војску, због тога смо се опет једнако од њега јако чували, и сваку ноћ смо се ражњевима ограђивали, па се опет нисмо могли сачувати, јер су ударали на нас ноћу; па су ту клали и убијали људе, коње и камиле секли, тако да су неколико иљада Турака потукли и цару велику штету починили; а други коњаници турски бежали су од њи к јаничарима. А и јеничари сами су од себе ове одбијали, па и убијали, да неби од њи прегажени били. После тога сутрадан довели су Турци неколико стотина Влаха, које је цар заповедио све попола пресецати. Кад су Власи видели да се зло ради, одустали су од њега, па су прешли к његовом брату, а он сам побегао је у Угарску к краљу Матијашу славне успомене, а краљ дао га је затворити, због његови неваљали дјела. Цар предао

је земљу његовом брату, па је отишао одтуд даље. После су Турци преповедали цару како су у Влашкој била велика поражења, и како је од њи много Турака изгинуло, зато да треба добро промислити тај посао, а цар је рекао овима: „докле год Рудкилије и Белград Власи, а србски Београд Угри буду држали, дотле нећемо моћи над њима победу одржати“. И тако се ова дела свршише. После тога кад је цар дошао у Дренопоље, одма је опет ишао у Калипоље, и ту је сео на ратне лађе које се зову магногаллије бергантине и друге различне лађе, па је узео са собом и топове за рушење, и авантопове бацајуће горе у вис и у места камење бацајуће, па је одма пошао к једном острову које се зове Митилене, где је светог Павла ујела змија. А зато је ишао тако нагло, да би тог господара на Митилени затекао неприправног, пре него што би се овај с људма приправити могао. Како је стигао цар га је обколио и био врло жестоко из топова и авантопова, докле га тако није и освојио, по уговору али свакојако с преваром и невјерством, јер је дао посећи све војнике који су ту били, па после и самог господара. После тога заузео је сва места и градове, метуо је у њих посадку, па је опет отишао у Дренопоље. Кад је овамо стигао послао је посланике краљу Матијашу у Угарску, још пре него што се крунисао краљ Матијаш, да уговори с њим примирије, јер се одтуда највише бојао, а како је то примирије свршено било, тада је одма пошао против албански кнезова, и ове је једног за другим по-

коравао; а зато их је тако лако побјеђивао, јер су само гледали један другог, како их је он једног по једног покорио; осим једног кнеза, који се одбранио од њега, и који се звао Борђе Скендер-бег иначе Кастриот, син Иванов. Овај био је узет са својом браћом међу јаничаре, још кад је био момчић у време цара Мурата. Ту је све царске послове добро проучио, зато да би опет могао доћи до своје земље. Овај видећи како цар њега воле, јер је једанпут цар рекао: „Скендер-беже заштити од мене које год оћеш војводство, даћу ти га“; а он је одговорио да му да земљу Иванову, али није спомињао да је он син Иванов; а цар му је одма дао. А он отиде па одма заузме ту земљу осим градова; после тога оне јаничаре који су били у тим градовима, некако изведе и као преваром измами, па сам заузме и те градове, те је и ове држао. Потом цар Махомет син Муратов, који му је то био дао, ишао је против њега и хтео га је покорити, али није му могао ништа учинити, него га је морао тако оставити до његове смрти, као што га је оставио и његов отац Мурат. (О овом епирском кнезу Скендербегу имаш више напред у глави XXV. при концу). Зато велим много је лакше одбранити се од Турака за оног који њи познаје, него за оног који незна њиове обичаје. И тако пошто је цар освојио све албанске земље, осим Епира земље Скендербегове, вратио се опет у Дренопоље. Тада дођоше посланици од босанског краља Томаша, молећи га за примирје.

Ради бољег објаснења оног места, на којем се сад говорило и чинио спомен о оном храбром јунаку Ђорђу Скендербегу нека служи на знање, да је високородни господар и кнез Иван презименом Кастријот, пореклом из земље Ематије, био господар земље или краљевства епирског. Овај како је имао своје седиште недалеко од турског цара Мурата, зато је и често од њега узнемираван бивао, јер је овај много пута улазио у његову земљу епирску (које главно место била је Кроја), с многом војском, кадкад шиљао је своје начелнике или паше, а кадкад је и сам лично на њу нападао. Али му је Иван Кастријот по својој могућности са својим људма свагда јуначки одпор давао, док није најпосле великим и многим трошковима на то чиненим, нешто ослабио а нешто и осиромашео, те му се морао покорити, па је тада био натеран, (ако је хтео имати мира од Турчина) предати му у залогу своја четири сина која је тада имао, па их је морао заједно са својом супругом а њином мајком, оплакати и прегорети. Тако је после до своје смрти које како мир имао од Мурата. Али зато је опет и у то време полагао добру и утешителну надежду у свом најмлађем сину Ђорђу, коју као да му је неко Божије падахнуће улило; да ће то јест, њим ослобођен бити из те своје невоље; у чему није се преварила његова надежда, као што ће се мало ниже показати; али он сам Иван Кастријот то није дочекао, јер кад је она своја четири сина Мурату по закљученом уговору предао, није дуго за тим живио (жалосћу и тугом

поражен), него је смрт животу његовом учинила крај. Она пак четири брата кад су к Мурату доведена била, држани су код њега у самом царском двору, које је цар одма заповедио обрезаги, (ако је и имао са њиовим отцем уговор да им у христијанској вјери никакве препреке чинити неће), а после дао им је по свом турском обичају и нова имена. После смрти Ивана Кастријота цар Мурат заузео је одма епирску земљу, говорећи да она по оној сирочади њему припада и принадежи. После тога предомислио се, да би ова браћа сироте кад доспеду до своји зрели година, могли потраживати ту дедовину и своје насљедство по отцу, и тим би цару некакве неприлике причинити могли; да би се од тог сачувао, лукаво је измислио то, да ту најстарију браћу тројицу преваром отрује и живота лиши, као што се то заиста и збило, и тако је он могао од њи сигуран бити, ал четвртог најмлађег брата Ђорђа о ком се овде говори, а који је тада имао око девет година свог узраста, оставио је при себи живог, и најпре дао га је изучити по турском начину словесним знањама, одредивши му учитеља; а после кад је дошао до зрелијих година и кад је што даље то више успевао у разуму, учио је и упражњавао се свакојаким начином у делима војничким, тако да цар Мурат у то време није имао у свом двору никог од њега отважнијег и храбријег, нити срећнијег у одржању побједе. Што кад је при њему опазио, будући особитом милошћу према њему наклоњен, ради његовог јуначтва, дао му је име Скендербег, као да рекнеш Александер

господар. Осим тога повисио га је на веће достојанство, и начинио га је главаром то јест пашом над војском; који је не једанпут оправљен бивао против непријатеља, кадкад и против Христијана са великим мноштвом људи, а свагда је побјеђивао, нити је он игда од њи побјеђен био. Али при том је једнако за христијане марио и много је размишљавао и разне путове је оштроумно истраживао, дали би могао и којим начином ослободити се из власти турског тиранства, па после вратити се међу Христијане а к свом наслеђију. Кад је тако сам у себи тајно о том размишљавао, у неко време цар Мурат будући милостиво расположен према Скандербегу због његови јуначки и славни дјела, о чему је већ напред речено, заповедио му је да га замоли за које год хоће војводство, да ће му се то одма без одговора дати, а то је учинио с том намером, да Скандербег толиком штедрошћу његовом ганут и склоњен, с тим лакше заборави за христијанство и за своју отачбину, па да остане код њега и у његовим земљама за свагда. Али Борђе Скандербег био је друго наумио, (о чему наравно Мурат није ништа знао), он није одбацио ту милост, која му је тада дата била, него је молио за господарство над епиротском земљом, која је била његова отачбина, које му је одма и дато било. А кад је већ постигао то што је желио, само му је недостајала згодна прилика за то, да одустане од Турака; али и ова му се скоро потом срећно показала по вољи и допуштењу Божијем. Јер кад је од Мурата послат био са још једним пашом и са

20,000 људи, против угарског губернатора Јанку-ла, иначе Хуњадије, да иде с војском у Угарску; он видећи да је ту време згодно за њега, одма је одступио од Турака к Угрима, и Турци буду поражени. Одтуд је после Скандербег отишао са немалим бројем људи, у епирску земљу, која му је од Мурата пре дата била, а у своју отачину, и ову је заузео, и кад се изјавио да је он прави наследник, буде добровољно примљен од целе земље за правог и наследног господара, па је у главном месту званом Кроија имао свој двор, где је била и тврдиња још од Турчина јаничарима напуњена; он је заузео и ову тврдињу, а јаничаре је из ње доле изтерао; те се тако силно посадио на кнежевску столицу после свог отца Ивана Кастриота, као његов наследник. Сад је цар Мурат жалио што је овај одустао од њега, више пута шиљао је против њега своје паше, а по имену: Али пашу, Фери пашу, Себелија Балабана и многе друге са великим војскама, које је све Скандербег са Божијом помоћу а са малим бројем своје војске разбијао, одтерао, од чести побио а од чести заробио; тако да су саме те паше са мало људи срамотно к свом цару бегати морале. После тога дошао је Мурат сам кад је већ јако остарио, са свом својом силом под град Кроју; и обколио га је са свију страна па је и јуришио на њега, али ништа није могао свршити, него је морао срамотно од њега отићи, нити се више к њему враћао док није цркао. Тако је и Махомет његов син после њега, многе ратове водио против Скандербега, како преко сво-

јих паша а тако и сам собом, али ништа неуспевши морао га је оставити на миру. Али и он Ђорђе Кастријот иначе Скендербег после неког времена умро је, остављајући после себе само јединог сина још младог. — (О овим и о другим његовим многим и различним стварима, ко би хтео обширније знати, тај може читати књигу о славним и храбрим дјелима његовим, издату на немачком језику, и то што је овде стављено само укратко ради објаснења, тамо може наћи у обширности без недостатака¹⁾).

Глава XXXV. Како је босански краљ Томаш послао к цару Махometу за примирје, и како је од овог преварен, уваћен и посечен био; а после како је краљ Матијаш оцет освојио од Турчина два града.

У то време и босански краљ Томаш молио је од цара Махometа примирје на петнајест година. А цар одма је послао по војску да буде готова и да иде к Дренопољу, али нико није знао куда оће да се окрене с овом војском, а посланици босанског краља морали су чекати на одговор. А и ја незнајући зашто се сва та војска скупила, тада сам се случајно нашао у једном подруму у царском двору, у ком су били дворски новци и благо, и то тим поводом што је мом млађем брату била препоручена благајница, да он одтуд никуд неиде. Како је дакле он сам био буде му тескобно, зато пошље по мене да дођем к њему и да ту с њим поседим.

¹⁾ Ово је стара примјетба чешког издаватеља ове кронике од год. 1565.

Ја неоклевајући отишао сам к њему; али одма за мном дођоше у исту комору највиши царски саветници Махомет паша и Изаак паша само њи два. Кад је то мој брат опазио рече ми то, а ја како нисам више могао из оне коморе изићи а да ме неопазе, сакријем се иза сандука, а кад су они дошли мој брат прострео им је ћилим, а они седоше један до другог и почеше се саветовати, што се босанског краља тиче. Тада рече Махомет паша: „како нам ваља учинити, шта ћемо одговорити босанском краљу?“ Изаак паша одговори му: „а како друкчије, даћемо му примирије за петнајест година, па ћемо одма негубећи времена поћи за њима, јер ако друкчије учинимо нећемо моћи никако задобити босанску земљу, јер је то земља брдовита; а к томе имаће и угарског краља у помоћ па и Хрвате и другу господу; па ћеду се тако приуготовити, да им после нећемо ништа моћи учинити. Зато дајте им примирије, да они могу отићи одавде у суботу а ми ћемо за њима поћи усреду, па ћемо доћи до Стинце¹⁾ близу Босне, а одтуд још нико неће знати куда се цар мисли окренути.“ И тако тај савет закључише па изађоше напоље из тог подрума и одоше цару. — После тога у четвртак у јутру обрекао им је примирије на петнајест година тако као што су искали, и то да се право и верно обдржава. А ја сутра дан у јутру отидем к њима у њиов конак и рекао сам им: „мила моја господо! иматели примирије са царем или немате?“ — а они одго-

¹⁾ Ваљада: Ситнице? на Косову.

ворише ми овако; „хвала господу Богу све смо угодили онако, као што смо желели.“ А ја им реко: „на моју вјеру, немате ви никаквог примирија.“ Старији од ти посланика хтео је од мене још више да испита, али млађи није му дао, држећи да ја себи од њи само шалу правим. После тога питао сам их: „кога ће те дана ви одавде одлазити“; а они одговорише у суботу; а ја им реко: „а ми ћемо за вама поћи у среду и то све до Босне, ја вам истину кажем памтите то.“ Али они су се томе смејали, и тако ја после тога отидем опет од њи. — А у том савету тако је било закључено, како цар из Дренопоља изиђе, одма да се посече цар трапезонтски, па је тако и било; *ми смо изишли у среду* а трапезонтски цар славног спомена буде посечен за тим у петак. — Тако смо дакле ишли све до Босне, а дошли смо у земљу једног босанског кнеза који се звао *Ковачовић*, који исто тако није знао за цара да ће овај доћи и зато му се предао, али зато опет дао му је цар одсећи главу. Одатле *ушли смо* у краљевску земљу и ту је најпре обсео град, који се зове Боховиц¹⁾, а како није имао топова са собом, дао их је ту под тим градом салити и освојио је тај град, бијући га из тих топова. Оне исте посланике који су били ишли у Дренопоље ради примирија, и који су тамо са мном говорили нашли смо ту у том граду, и опет су говорили самном, опомињући се мојих пређашњих речи, али је већ било поздно за њи сиромаче! — Пошто

¹⁾ Биће право: Бобовац.

је цар у тај град метуо посадку, ишао је к Јајцу, а већ је напред био послао Махомет пашу хитно са 20000 лаки коњаника, небили могли краља Томаша негде изненада затећи у неком замку, јер су дознали и дочули да нема никакве службене људе своје код себе. Он пак знајући добро за Турке радио је и дању и ноћу о том, да би могао хитно скупити некакву војску, и тако дошао је у један замак који се зове Кључ, хотећи ту кроз кратко време у подне одморити се. Али у то стигоше одма Турци и јашили су око града незнајући ништа за краља, док један нитџов изтрчи из града и изкаже за болач Турцима, да је краљ ту у том замку. Које кад је чуо Махомет паша одма је замак сблолио, а сутрадан наговорио је краља да се сиђе доле из замка, заклинјући се и обећавајући, да му животу ништа бити неће. У то стигао је и цар Махомет под Јајце, а краља Томаша доведоше само са још једним другом његовим пријатељем пред цара; слуге пак његове оне што су били у том замку, видећи да је њиов господар заробљени сужањ и они се предадоше. А цар заузевши замак заповедио је, да се краљ заједно са његовим другом посече. После тога заузео је сву ту земљу, и пошто је метуо у градове посадке, отишао је опет натраг у своју земљу. *Мене пак* оставио је ту у једном замку који се зове Звечај недалеко од Јајца, и даде ми педесет јаничара као посадку за тај замак, и на пола године плату за сваког јаничара поособ; осим тога имао сам још други Турака тридесет људи к онима у помоћ. А кад је цар већ изишао био ван из те зе-

мље, тада је краљ Матијаш без одлагања одма под јесен дошао у Босну и обсео Јајце и замак Звечај, у ком сам ја био. А кад је тако лежао под градом, они Бошњаци што су се били предали Турцима, и што су са Турцима били у граду и у вароши заузму силом једну кулу, на којој је турски барјак био подигнут, и освојивши ту кулу бацили су барјак доле и почели су тући Турке, а Угри видећи то одма су живо долетели, и храбро су из те куле почели продирати у варош док су варош и освојили. Турци побегоше у град и ту се затворише. Краљ је после ту лежао кроз осам недеља једнако нападајући на њи. А другу војску послао је са топовима к замку Звечају, да и овај освоји. У том замку био је зид рђав, јер су га јако са топовима порушили, тако да смо ми једнако морали радити да опет затворимо проваљено, и тако смо се дотле држали док није град Јајце пре узет био, него Звечај. Кад је краљ Матијаш Јајце освојио по уговору, дошао је одма к Угрима под Звечај, и тако морасмо се и ми предати; а што је год било Турака у Јајцу и у Звечају, мало се који од њи вратио у Турску, јер је краљ Матијаш хтео њи повести са собом; *а ја хвалио сам господа Бога, што сам се тако с поштењем вратио натраг међ Христијане!* Тако је краљ Матијаш освојио Јајце и Звечај. А у то време управљао је с Босном, неки војвода по имену Махомет Миматовић, а у место њега био је његов слуга у Јајцу, ком је било име Јусуф харамбаша, а овај је остао после код краља Матијаша и са другим Турцима.

Глава XXXVI. Како је цар Махомет после једне године опет дошао у Босну да освоји замак Јајце, али га није освојио.

Цар Махомет после године вративши се опет у Босну, утаборио се код Јајца под замком; ту је дао ливати топове и из њи је био замак, док није и зид оборио. После тога дао је јуришати на замак и већ је царски барјак био на бедему, тада се један драбант из замка увати са оним јаничаром отимајући се за барјак, а као су се тако хрвали, падоше обадва заједно са замка доле, и ту се убише. Цар видећи њиово јуначтво буде му жао а видећи и то да му се замак са вароши одбранио, и да им неможе ништа наудити, дао је довући топове к води, која се зове Врбас, близу вароши, и даде их бацити у ту воду тамо где река преко камења пада; а то је учинио зато, да их нико неможе извадити; а сам је отишао одатле, нити је више покушавао освојити то место; а одлазећи заробио је једног босанског кнеза. И краљ Матијаш пошао је у помоћ у Босну жедећи одбранити Јајце, а кад је чуо да цар одатле одлази у своју земљу, и он се опет врати, а Јајце остало је неосвојено. После тога отишао је турски цар Махомет к Негропону и кад га је освојио, питао је за онај гвоздени буздован, па кад га је нашао, дао је њиме изпребијати њиове ноге, да би тако испунио своју злу заклетву, воју за цело неби био одржао да је за добру ствар била, јер је био невера и врло је мало марио за заклетву или за веру.

Глава XXXVII. Како је цар Махомет заповедио једном великашу, по имену Титрек-Синаму, да прорачуна сву царску благајницу.

Неко време пре него што је цар Махомет освојио Босну, заповедио је Титрек-Синаму да прорачуна целу његову благајницу, и да му каже, колико пљада људи и за колико година могао би издржавати из готовог блага и готови своји новаца, ма да неби имао никакви доходака од свију своји земаља. Титрек-Синам по царској заповести прорачунао је све, и одговорио је цару, рекши: „Срећни господару, можеш хранити кроз десет година, 400.000 људи; па им платити и подковице и клинџе,“ чим је хтео рећи, свима службу па и штету. Титрек-Синам је рекао 400.000, али цар није тако разумео него је мислио, да би могао обдржавати сваке године само 40.000 људи кроз десет година, које би чинило кроз десет година 400,000. Цар је на то рекао: „Још дакле нисам господар“; јер те христијанске земље које је држао, све су биле туђе и силом отете од Христијана, што су год биле с ове стране мора. А у то време говорило се да папа са свима Христијанима иде против Турака; а цар бојећи се, да ће све христијанске земље, које је освојио, устати против њега, позвао је сву најстарију поганичку господу из свију своји земаља, да дођу к њему; а кад су дошли саветовао се с њима, и рече им: „Чујемо да Христијани иду на нас врло силно, шта ви на то велите, дајте саветујте ме, јер ја имам и могу кроз десет година

издржавати 400,000 људи.“ Они му одговорише: „Срећни господару, толико имајући уђите у њиове земље, то је за цело боље, него да их дочекате у својим кућама.“ Тада је заповедио цар да се донесе велики ћилим и да се простре пред њима, а у средину на овај дао је метути јабуку, и за- дао им је загонетку, рекши: „Који од вас може узети ту јабуку а да нестане на покровац?“ А они договарали су се међ собом размишљавајући о том, како би то могло бити?, а ни један није имао то- лико досетљивости, док сам цар приђе к ћилиму и узме га оба двема рукама, па га почне замота- вати, те тако узме ону јабуку, замотавши најпре покровац уједно, а после метне га опет као што је пре био, па рекне господи: „боље је Христи- јане полако побјеђивати, него у њиове земље на- једанпут упасти, јер ми смо у опасности, ако тамо неби нам испало за руком, да се тад против нас окрену и побуне све наше земље које смо осво- јили од Христијана“. — Тада рече један госпо- дин именом Есебек-Хавранович: „Срећни господа- ру, од давна већ говоре о том римском попу, да има против нас доћи са целим христијанством; а да је на свињи јездио, давно би већ овде био. Зато, као што сте наумили тако и учините, за христи- јанске новости ништа не хајте“; те тако сви по- хвалише његове речи и царски пример. Тада цар дозове једног христијанина Грка, ког је радо имао, именован Тому и рече му: „како ви мислите о ва- шем римском попу.“ Овај одговори: „Срећни го- сподару, тако судимо да су до неког пане, ком

је име Формозус, сви папе били свети, али после њега ни један више.“ И рече цар: „Сви сте ви заблуђеници, зато ти Томо пријми муамедову веру, јер је правија од ваше“ а Тома на то умукне. То се догодило у Дренопољу у царском двору. Цар је обдарио ону господу, па их је одпустио својим кућама. Зато треба да знате за цело, да је турски цар у великој опасности, и да се Турци врло боје тога да се недигне христијанство и да неударе отважно на њихове земље. Јер како би за то дознали Христијани који су под њима, сви би се побунили, и сви би пристали уз христијанство. То сам ја много пута слушао од њи сами, и зато подјармљени Христијани моле Бога свагда, да се то догоди. После тога пошто је све те горе описане ствари починио умре цар Махомет, а гроб његов је у Цариграду. По њему остала су два његова сина, од који један звао се Диел-султан¹⁾, а други Бајазит.

Глава XXXVIII. Како су та два брата, синови Махометови, после смрти свог оца поступали један с другим.

Синови Махометови Диел-султан и Бајазит војевали су један против другог за царство кроз неколико година, док није Диел-султан изтеран био из земље а Бајазит остао је цар. А овај цар није ништа таково предузимао, јер није имао против кога; почем је његов отац покорио под своју моћ сво Христијанство у оним предјелима, осим угарског и пољског краљевства. Али је зато опет овај

¹⁾ Погрешно, у место Цем-Султан.

Султан освојио Каффу на црном мору, а с ове стране у Влашкој земљи Килију и Београд у Угарској осим србског Београда. А у Турској такав је обичај, кад после турског цара остану два брата, па ови међ собом имају војну, који између њи први добегне у двор међу јаничаре, тај задобије царство па и сво царско благо, које је над Константинополем пет талијански миља далеко крај мора, у једном замку који се зове Јенихиссар, као да рекнеш: Нови двор или град; тај је замак врло тврд и јак, њега је сазидао Махомет, кад је освајао Константинопољ, као што о том имаш горе у глави XXVII речено. А да ма који од оне браће дође, желећи узети нешто од оног блага, недаду ни једном. Јер је тај замак тврдо затворен и свима потребама снабдевен, тако као и пред непријатељем. А даду му такав одговор „Срећни господару, докле вас двојица војну један против другог имате, дотле ни једном од вас неће се ништа дати, док један од вас неседне снажно на царски престол, без преке од другог.“ Тада онај ком је тај замак поверен, узме кључеве од града и од свију блага па их донесе цару, и повори се њему, и преда му их; а цар га обдари па му опет повери кључеве да тако управља, као што је и пре бивало од стари времена.

Глава XXXIX. О свима турским земљама и уредбама.

Најпре ваља знати, да турски цар све градове по свима својим земљама сам на своју руку силно држи заузете посадкама јаничара или своји пито-

маца ; а ни једном господару не да никакав замак, па ако је које место ограђено и утврђено, или је у месту тврдиња, то је сам цар држи заузету својом војском. А оне јаничаре који су у замку цар издржава, тако да имају све потребе ако би били обседнути, и сваки прима за своју службу док је год жив из царског двора плату, и то сваке четврти године напред даје им се подпуно без сваке погрешке, а и одело даје им се једанпут на годину. У замку таква је уредба: један је који над свима влада а зове се диздар, као што је код нас порколаб ¹⁾; други после њега зове се кехаја, као маршал; после су буљукбаше као наши десетари. У неким градовима који су већи, има више и дворски војника, а немају никакве друге доходке осим своје плате. Диздари имају на сваки дан пола златице, кехаја на четири дана златицу, од десетари пола толико, дакле на осам дана златицу; тога морају живети, а царске магазе немају дирати осим ако би били обседнути; сами морају прилежно чувати ноћне страже, а код капије свагда морају бити два оружана човека; капија сама мора бити затворена, осим мали врата; а ко би горе и доле ишао никог непропуштају без одговора. Ако би каква пуждна потреба била да би војводе морале ићи у град, да ту некакав недостатак уреде, ни ти се немају пуштати са многима, него сам са пет или највише са шест људи. Тако се царски градови чувају, а сва господа од највишег до

¹⁾ Изопачено од Бургграф.

најнижег буди ко му драго богат или сирома, мора сваки гледати цару бити на руку, а цар их плаћа сваког према његовог достојанства и према заслуги. — Исто тако нико ништа нема своје насљедствено, таким начином да би могао своје уживлење од тог свог господства имати; него само нека велика господа имају нешто своје насљедствено али не много, и то за то, да ако би им цар одузео службу, да би имали куд склонити своју чељад, и ту је могли држати, до даље царске наредбе. Јер цар једном одузме а другом даје; а онај ком је одузео иде у царски двор и ту код двора буде годину или две, а цар опет узме од ког другог па да њему; а таквих људи од који одузимају а другим дају, бива у двору свагда око две стотине, а зову се маузели, али опет зато цар им даје неку новчану помоћ. А такав је међ њима обичај, да се зато нимало небрину, него веле: „ако Бог да здравље даће ми друго што и боље“, а узроци што једним одузима а другим даје јесу ови: што цар никог дуго нетрпи, који од сиротиње отима и чини јој неправду, него од таковог узме па да другом, друго ко царску службу занемари, јер је свакоме наложено како има служити и чим. А и то је обичај код Турака, да ко има синове кад ови дођу до година, он их узме са собом на војну, па их пријави у царском двору, тада цар да и сину исто толико а кадкад и више колико и оцу, сваком поособ и ниједном неодузме без особитог узрока. А и то је царска наредба, да сваке године шиље четири господина из свог двора на четири стране своје земље, да

виде и размотре дали се нечини где каква неправда сиротињи од њене господе, ови имају таку власт да могу казнити и смрћу и одузимањем имања, како ко заслужи а зову се њиовим језиком Харшориди. А кад дођу у те предјеле, дају по варошима изви-кати да сваки дође к њима, ком је каква кривица учињена, па кад тако сврше ту ствар враћају се у царски двор и добију дарове. И то је обичај код Турака, да кад би царски дворски слуга ишао или јездио некуд по својој потреби, па би се догодило да буде убијен, онда тај који га је убио ако се увати без милости изгуби главу, а онај цео пре-дјел у ком се то догодило, мора с места платити 20000 златица у царску хазну, зато што га нису чували; па кад би и најгори царски дворски слуга неком нешто заповедио, то се без сумње мора учи-нити, јер се свак боји царског гњева, па им свуда чине част по селима и по варошима, и то свагда заједнички дају им све што потребују.

Глава XL. О уређењу царског двора.

Прво ваља знати да је у царском двору такав ред, да је царски савет највиша власт над свима царским властима, и што овај учини или саветује то је учињено; зову се њиовим језиком Вазерлер иначе башалар; ови бивају само два, а то зато чини цар да му многи саветници непробијају главу, а да незна чији би савет пре послушати имао и на чему остати. У оно време кад сам ја био код Турака и у двору цара Махомета, били су Махомет паша и Изак паша. У његовом двору био је такав обичај,

да нико од чиновника не заводи нове ствари да неби се двор колебао, него како је пре уређено било од стародревни времена, тако се држи и при том остају. И царски савет не саветује се код цара, него у другим собама њи само два, ако ли су у пољу, тада је разапет за њи особити чадор; а има други велики чадор, у ком се цар показује кад је у пољу, и тамо дозива своје људе у тај чадор на сваког понаособ пита, шта се где ради; а кад све саслушају, понишу све што је ко казивао пред њима. После тога њи двојица сами међ собом размишљавају, па што би најбоље и највредније било то изнесу пред цара; после сам цар још то размисли и пошто се заједно посаветују на чему би имали остати, савет коначно закључе, одлазе од цара и наређују нуждне ствари, а сам цар води о том старање. — Кудгод Турци улегну у непријатељску земљу и заробе људство, царски писар иде свуда одма за њима, и што се год ту нађе момчади те све узме за јаничаре, а за сваког да пет златица, па их пошље преко мора. Ових свагда бива бројем до 2000; а ако их недобија довољно од непријатељски људи, а он узима од оних Христијана који су у његовој земљи а имају дечаке, из сваког села колико које село може дати, да тај број буде свагда подпун. А ти дечаки које узима у својој земљи зову се цилик, ови могу после своје смрти своје имање оставити ком год хоће; а они које узима од непријатеља зову се пендик, и ови после смрти немогу оставити ниџом ништа него све припада цару, осим ако би се који тако владао, да

би добио слободу, тај после може коме шта хоће оставити по својој смрти. На ове дечаке који су за морем цар нетроши, него они којима су поверени морају их издржавати и одевати, па кад цар заповеди опремити; тада се навезу на лађе они који су за то, па ту морају учити борити се и вечбати за војну. Сад их цар већ снабдева и даје им плату, па измеђ њи избира за свој двор оне који су већ изучени, и повиси им плату. Млађи морају да служе старије, а кад дођу до година и до мужког узраста, он их намешта по градовима да их чувају. У двору бива јаничара око 4000; а међ овима такав је ред, да имају над собом поглавара који се зове ага, велики је господин а има на сваки дан 10 златица, његов наместник има на дан једну златицу, сатник сваки на два дана златицу, а сатников помоћник на четири дана златицу. Десетари имају на осам дана златицу, а прости на десет дана једну златицу. Њиови синови сви имају плату од цара, како израсту из детинства; а ни један дворски слуга ако што скриви небива кажњен у плати, него одма смрћу. Несме се никоји дворски човек јавно погубити, него свагда крадом, због остали дворски слугу, јер би се ови бунили, — а никоји јаничар несме јашити на коњу осим једнога аге и његовог помоћника. Међу њима је одређено, да су неки стрелци који стрељају из лука, други из пушака, трећи из лучишта, а кад дође дан, морају се сви показати са својом стрељбом пред својим главаром. Исто тако има турски цар у свом двору свагда 600 Татара коњаника, над којима

су два начелника, који се зову Калицлар Шабасулар, плате има сваки по две златице на дан, а нижи имају по једну златицу и по орту; сваки од њи има по 300 Татара под собом, а ови се зову Курипигистлер, као да рекнеш: сироте. А осим ових сирота непримају никакве друге Татаре у царски двор, него су сви остали од они царски питомаца, о којима смо напред говорили; од њи изберу шездесет коњаника избирани момака и састављају их у једну чету, који се зову Шалаги; њиов начелник зове се Селакбаши, његова је плата златица на дан, а њиов је посао да иду пред царем са лучиштима. Друга дворска чета јесу две стотине вратара, два начелника што су над овима зову се Капици баше, а сваки има под собом стотину момака, који јаше на коњима; плата њиови начелника је на дан две златице, а простима на десет дана златица. Трећа чета дворска нижег реда, избирана од они исти царски питомаца, који исто тако јаше на коњима а има их шезд стотина, са два начелника, који се зову Улаффади баше, а има сваки под собом триста момака; плата иде сваком на дан две и по златице, а осталим иде на четири дана једна златица, а зове се та чета улаффадиш. Четврта чета је још нижа, која се зове Солухтар а има их триста, њиов начелник зове се Солухтарбаша, он има плате на дан три златице, а остали имају вако који, по једну по једну и по до две златице, њиов је посао да воде коња под царем, кад се покаже потреба, а на неког дође ред да води у години или у две године је-

данпут. Пета чета највиша зове се Шпатиглани, као да рекнеш: господски синови, ови језде на коњима као господа, има их бројем 400, њиов начелник зове се Шпатиоглар-баша; његова је плата пет златица на сваки дан, а остали имају по две до две и по златице, како се који влада. Ови имају тај посао и ту дужност да носе за царем сабљу лучиште и стреле, а облаче се кад се покаже потреба; па и на ове дође ред на једног да носи једанпут у години или у две године; а сви ови су коњаници па имају и тај посао, да морају ноћу стражарити око цара, и обилазе као страже на пољу под голим небом, била киша или снег, зима или мењава или какво му драго време, сваки мора остати на свом месту; а сваку ноћ чувају стражу њи педесет, а кад се покаже потреба и стотина. Ни један од ови нетреба да се стара за никакво оружије, све јим даје цар, што год ком припада према његовом достојанству. Они што носе јела, зову се Чеснегерлер, а има их осамдесет; њиов начелник зове се Чеснегирбаша, његова плата чини две златице на дан. Коморника има педесет, они се зову Утисегландар, начелник њиов зове се Киптербаша, његова је плата на дан две златице, а коморника на дан по пола златице, уз то имају подпуну раану за себе и за коња. Има цар свагда 1000 коња преправни од године до године под своје седло, а од ових раздаје, како се покаже потреба са седлом и са свом потребном оправом, особито кад је велика војна. Коњушника има 200, који гледају те коње, а сваки има на осам дана

златицу; њиов највиши господар зове се Михтер-баша, а има три златице на дан. Камила' има 60, које носе царско благо, свака камила носи 60,000 златица у сандуцима; а осим тога има особити камила 40, које носе кухню и комору од јестива; а други опет толико које носе царске чадоре и друге потребе; исто тако носе камиле и чадоре трубача и све њиове ствари, и четири велика бубња, једна камила два а друга опет два, а ти бубњеви зову се њиовим језиком Кос, и на те се недобује никад осим кад је велик бој; а иначе имају много великих и малих добоша. А што носе оружије, има 300 камила; јер они немају никакве возове, да неби се око њи морали бавити, кад иду на војну. Пушкара има 60, који оправљају и чисте оружије, а сви јаше; њиов господар зове се Бебадибаша, а има на сваки дан једну златицу, његови људи имају на осам дана по једну златицу. Оних који разацињу царске чадоре има 60 а зову се Мехтербер, и они су коњаници, њиов старешина зове се Мехтербаша, а има на дан пола златице, остали имају на осам дана златицу. Осим тога има дванајст мазги или самара, које носе кревет и приручне новце цареве, а то је као особито његово благо. И тако свију мазги и камила које носе те ствари, има до 400, а поред ових још нешто и празних, за случај, ако би се неким што догодило, да има одма на то место других. Само коњаника има свега бројем 2450, а дворских јаничара пешака има 3500, и тако број пешака и коњаника царски дворски људи износи око 6000.

Глава XLII. О главном боју или битки, и о постројењу поганичке војске, и савет како се има постројити против тога христијанска војска.

Најглавнија бојна управа за главну битку код Турака је ова; прво треба знати, да царски барјака има четири, који принадлеже к двору; први барјак је бео а златим словима изписан, овај је над свима осталима, јер означава сву силу царску, а зове се Аласанђак, као да рекнеш барјак све силе; други барјак је црвен, а то је дворских коњаника; трећи барјак је зелен и црвен; а четврти жут и црвен, ова два су пешака јаничара а где су ова четири барјака развијена, тамо је сам цар међу својим дворским људма. Војска царског двора овако се постројава; дворски коњаници су поред њега, пред њим јаничари, а за њим камиле; око њих свуда изкопа се јендек, а земља изкопана насута је из нутра; у ту земљу напану забодени су дрвени ражњеви, и копља једно до другог, тако исто и сабље врло оштре и удешене, и друго војничко оружије скупљено израђено; па су остављене стрелнице за топове, да се може пуцати из топова, а из пушака пуцају наслањајући их на копља, имају и многе цице, које су често намештене, а исто тако и друго свакојако оружије, које је потребно ту стоји често, па и стреливо за лучишта. А осим свог двора има цар сам још друге две војске, једну анатолску с оне стране мора, а другу романијску; а поред оног обкопа царског на десној руци су други пешаци који

се зову Азапи, који се исто тако обкопају и на-
пере ражњеве као и први, али немају такове при-
преме, а има их до 20,000, иза њи су камиле и
коњи на којима они носе своје потребе; а ови
Азапи су с оне стране мора и купе се у Нато-
лији. А има натолски господар који се зове тур-
ским језиком Анатолибеглербег, као да рекнеш
анатолски господар над господарима. Под овим
има 20 војвода, од који сваки има свој барјак дат
му од цара. До њега су сви анатолски коњаници,
а поред њи има 50 субаша, а сваки од ови стоји
до свог војводе, колико од њи принадежи ком
војводству. А они коњаника бива до 60,000; сва-
ки војвода има своју одељену чету, а баше исто
тако; сваки је са својом четом особито за себе,
али близу један до другог. — А на левој страни,
је један господин с ове стране мора, који има свој
барјак и своју чету, а зове се Уруменлибеглербег,
који је највећи после цара, а до њега има 18 вој-
вода, а сваки од ових са својом четом за себе стоји
и има свој барјак; па исто тако, као и при пре-
ђашњем постројењу, поред њих опет су субаше
до 40, а сваки овај стоји поред свог господара
или војводе, колико к ком принадежи, а ови ко-
њаника има до 70,000, са Сарохори о којима ће
бити ниже речено. Поред цара опет на левој страни
стоје и други пешаци Азапи, а има их до 20,000
ови су с ове стране мора, то јест из Романије су
скупљени. — А кад цар заповеди некојим коња-
ницима да пођу у бој, онда без задржавања иду
и бију се са великом виком и добовањем. Па и

царски бубњеви добују, тако да се толика вика и хука учини међ њима, као да се земља тресе и гром да бије. Тада цар шиље своје дворске људе на искићеним коњима, да пазе ко се како јуначки влада и како иде у бој, а сваки тај дворјан има буздован у руци или палицу, и нуди људе у бој. Ови се зову чауши, а где су год они, као да је сам цар ту тако се сви боје од њи, јер кога они похвале пред царем, тај ће сваки добро проћи, а кога оваљају ономе бива зло и наопако. Њиов начелник зове се Чаушбаша. У главним бојевима такво је постројење поганичко, да цар сам никуд не језди, него је свагда међ јаничарима, док се несврши бој. — Против оваке поганичке моћи, кад пође христијанска сила, нека се тако влада као што је чинио краљ Владислав, који кад је дошао к Варни, тако се против Турака постројио, да се унаоколо обколио возовима, а међу возове сместио је сву пешачку војску; на десној и на левој страни имао је све коњанике. Зато су христијански коњаници свагда надбијали турске коњанике, док нису се после сами упропастили, наглећи против царске дворске војске без смотрености. Исто тако је и војвода Јанкул на Косовом пољу, пошто је разбио једне коњанике, пренагло похитао на царске дворске људе. Зато знајте коначно, да ко би год хтео са турским царем главни бој бити, тај би морао имати друго постројење, него што су ти први имали, на би га тако с божијом помоћу могао разбио до ногу, јер и међ њима има један недостатак, за који они сами не-

знају, али ја га добро знам, јер сам за то много марио, а тај је да њ ови пешаци немогу дуго издржати и трајати у пољу; мислећи да ће им свагда тако срећно за руком поћи, као што им је испрва срећно испадало. А кад би царски јаничари само једанпут оражени били и на бојном пољу остали, онда се турски цар никако више неби могао оправити против христијана, да би се могао овим гдегод супрот ставити; јер би се побуниле и узпротивиле све христијанске земље, које је он под своју власт покорио, тако да би могао бити одтеран чак за море. А и јесте велики страх међ њима кадгод чују да христијани с великом силом иду против њи, јер се боје да неизгубе, почем сами то добро знају, да кад би једанпут само изгубили и поражени били, као што је горе речено, никако се неби више опоравити могли, као што је то и сам турски цар рекао, говорећи о тој опасности, а то види у глави XXXII.

Глава XLII. Поучење и савет списатеља, витеза и негда бившег турског јаничара, о постројењу оног који би хтео војевати против Турака, каквим начином имао би своје ствари удесити или постројити; а то је друга сила.

Како смотреност и добар поредак превазилазе сваку снагу, а ако је то истина у другим стварима, то је највећма у војни, зато прво ваља вам то знати, кад би сте се спремали за рат против Турака, да се чувате од теретног оружија¹⁾, од тешких ко-

¹⁾ Овде се разумева нарочито челично оклопничко оружије, панцири и шлемови.

њаничких копаља, од великих топова и тешких пушака, такове да неспремате него да те ствари за војну и главне битке тако преправљате, да можете с њима без тегобе владати и радити; јер Турци у том послу утекли су много напред, а то због тога да ако га гониш он ће ти побећи, ако ли он тебе гони онда му нећеш утећи. Турци и њиови коњи зато што су лаки свагда су бодри, а ви са вашим коњима због превеликог терета у оружију свагда сте троми. Јер ако имаш много на глави, имаш кратко дијање, па и нечујеш и невидиш тако добро; неможеш да владаш са својим рукама па ни са самим собом тако добро, зато што ти је оружије претежко; него тако се опремаш на војну, као да те има ко с ножем нападати, стојећи на једном месту. — Човек треба да војује јуначки са добрим смјелим срцем, а не са гломазним и тешким оружијем; јер је боље да когод започне бој па да с поштењем опет и уступи, па оставши здрав може опет започети што за добро нађе, него одма на једном месту погинути па ту и остати; због тога што није могао собом владати, као троми волови. А то је познато, да се и Татари исто тако за бој строје као и Турци, и недаду се Турцима у наоколо обићи нити са стране напасти, него се ови морају с њима чело према челу тући, и лице к лицу приступати и отважити, како ће на свакога доћи једнако битке; а Татари су исто тако брзи на својим коњима као год и Турци. А Турцима је тај њиов строј врло противан, зато су Татари неколико пута побједили Турке, а Христијани никада

а особито не у главној великој битки. Јер се они даду од Турака у околџ обићи и са стране напасти. А Турци кад виде оклопом оружане људе и њиово постројење, имају заповест од цара да гледају коње а не људе, како би ударајући с оба две стране од бокова, са сабљама и копљама и с другим различним оружијем могли бити и изранити њиове коње. Зато сваки треба да се боји и чува од теретног оружија да би могао челом према челу приступити у борбу, па и на то мислити кад се сиђеш доле ма којим поводом, да можеш опет сам и попети се и узјашити без помоћи другог, јер у таковој битки тешко кад господар бива заједно са својим слугама. Ко би хтео главну војну са турским царем предузети, морао би оставити сво овдашње устројење, а оног се држати што је напред речено, своје људе имао би учити, и придржавати в томе, а тим начином уздајући се у господа Бога могао би над турским царем одржати побједу. И то је ствар важна и врло нужна, да пешачка војска буде сва наоружана са бодацима, јер је то оружије врло добро и много боље од мача. К томе потребно је имати људе способне и извештене као што имају Турци, па на тај начин са божијом помоћу могао би задобити побједу над турским царем. Али то све зависи од краљевског величанства, а његово име са помоћу божијом војује против непријатеља; зато краљ ваља да је смотрен војник, и да држи и самог себе и сву своју војску спремну и преправну, а особито је нужно да се придржава овог устројења, у главним бојевима против поганика. Пристојно

је и то за краљевско величанство, да буде међу пешацима имајући око себе неколико стотина избрани људи коњаника, па одатле да неизлази сам својим животом никуд, осим кад би била нека права и велика потреба. Краљ треба да се држи важно и врло да се чува прилике да се рани где год је то могуће, јер мала рана и немоћ краљева бива на велику смутњу и жалост свој војсци, као год што цео живот бива слаб кад је глава болестна. — Такав је био онај Александер велики краљ македонски, који кад је видио једног војника, већ у годинама а прозоблог, устаде и посади га на топлим месту где је он сам седио, да се згреје. А тим је к себи наклонио велику љубав свега војинства. Њему подобан био је први Јулије Цезар римски, који је својом љубазношћу и штедротом задобио господарство над целом римском државом. Зато су и била ова два над свима другима најсрећнији и најмоћнији, којих живот и дела турски цар Махомет дао је себи изложити на свом језику, и често их је читао, с њима се забављао и њихова је дела сљедовао. И тако, ако и нетреба да краљ сам собом покушава борити се, зато је опет ствар врло нужна, да он сам пред почетак боја или и у друго време пре тога сву војску ослови и да јој проговори, и да обећавајући сваком известне дарове, све од најмањег до највишег милостиво опомиње и ободрова. Тим начином и тако ће он по целој војски велику смјелост и храброст, па и наклоност и љубав према себи пробудити и размножити толико, да нико неће жалити отважити своје здравље за свог

господара. Јер као што сунце осветљава, греје, множи и снажи све ствари на свету, тако и сваки краљ својом управом има свима уливати смјелост и храброст. Зато сва господа и сви племићи треба да се старају, да избирају не толико силног, колико више мудрог и способног краља, и кад таковог имају, да га тако чувају као зеницу свог ока, и да му не даду самом својом руком борити се без крајње нужде. Исто тако нужно је да краљ има код себе неколико одабрани људи на добро опремљеним коњима, који би јездили од њега по војски, показујући се међ четама, да нуде и храбре војинство к јуначкој борби у име краљево, као да је он сам ту, а ти тако све једни да одлазе а други долазе, зато да би краљ знао о свем шта се где у војски сбива. Као што и турски цар има при себи своје чауше, о којима је напред речено, — па тако да буду спремљени да се познају. А кад непријатељи виде такову оправу, мислиће неки да је ту сам заповедајући краљ. — А будући да разум и добра вештина надјачава сваку силу, ако игде и у свим стварима, то преко свега у ратним делима, зато ваља знати да је сва сила и снага турска у јаничарима. Зато су многи краљеви разбијали турске војске, али јаничаре нису могли разбити, него су после и сами бивали поражени од ови. Зато турски цар задржава јаничаре назад за крајњу потребу, а он сам стоји међ њима. Нетреба се пуштати у рат против Турака с мало људи као што су чинили многи од госпoде, па су поражени били од Турака; па је и турски цар Мурат тајав одговор дао Јанкулу да

он воле имати тул пун стрела свакојаких, него шест или седам позлаћених; јер ма да је војска најбоља а мала, она зато опет свагда бива поражена од множине људи. А и то је ствар сасвим известна, да кад би једанпут јаничари били до ногу потучени и кад би они остали на месту поубијани, турски цар неби могао опоравити се никад више, да би се гдегод смео против Христијана супротставити, јер кад би ту војску изгубио, тада би се побуниле против њега све христијанске земље које је освојио, и он би морао бити отеран за море. Нужно је против Турака још и ову пажњу употребити, ако би Христијани њиове коњанике разбили, онда нетреба полетети хитно на чело јаничара, него треба са огњеним стрелама стрељати натраг на њиове камиле, које кад се од ватре поплаше, налетиле би на њиову војску и ову би погазиле; а у исто време с друге стране треба их тући из топова и силну ватру на њи просипати. А међ њима је велики страх, кад чују да Христијани иду са великом силом, јер они сами то добро знају, да кад би једанпут изгубили и поражени били, као што сам пре рекао, неби се више никако оправити могли, као што је то и сам цар говорио напред. И то треба да знате, да турски цар неможе тако велику војску имати за главни бој, као што људи казују о великој његовој сили, да их има без броја, али то је немогућна ствар да се војска може скупити небројена, јер сваки господар оће да зна број своје војске, и да има ову уредно постројену; а тако је већ напред казано колико је свега у цар-

ском двору војске, па и у целом турском господарству.

Глава XLIII. О гонцима или о турским козацима и о њиовом устројству.

Гонци турски зову се њиовим језиком Алкандије; као да рекнеш текући; а и јесу као бурне кише, које пљуште из облака, тако да из тих облака долазе велике поплаве, и потоци излазе из својих корита и разливају се, а штогод довати та вода све то узима и носи собом, а к томе још и поквари тако да се на неким местима брзо неоправи; но такове нагле бурје нетрају дуго; тако и гонци или текући коњаници турски као кишне бурје небаве се дуго, али докле допру све попаде, опљачкају, потуку и упропасте, тако да кроз много година тамо неће пропевати петао. Ти турски гонци су добровољци, долазе из своје добре воље у коњанике, а и на своју корист; а ти Турци зову се Гогмари, као да рекнеш овчари; јер иначе живу од стоке, а коње држе тога ради, па ране чекајући, да их позову ма буд у коњанике, свагда су готови а није нужно заповедати им нити какву плату давати нити штету нагнађивати. Аколи који од њи неће сам да иде у коњицу, а он да своје коње другима у зајам за половину користи, ако што добију и донесу то прими као довољно, аколи недонесу ништа, онда рекне: „ако и немамо користи, а ми имамо велику задужбину, као и сви ти који с нама раде и војују против христијана, што се узајамно помажемо.“ А штогод заробе и

задобију, било мужког или женског пола осим дечака, све то продају за новце; а и сам цар плати им за дечаке, као што је већ напред речено. Гонци ови имају међ собом своје капетане, који се зову Дандиалар. А осим тога свуда су војводе од цара намештене по крајинама против Христијана, као што су војвода смедеревски и његов помоћник војвода крушевачки. Против Угарске и Влашке је војвода никопољски и његов помоћник војвода видински. Против Хрвата и Горотанаца војвода босански и његов помоћник војвода ситински¹⁾, и тако даље по крајинама свуда је обсађено царство. На мору против Катадона и Талијана је војвода галипољски, а његов је помоћник војвода морејски. Ови исти војводе чувају све крајине и тако знаду свуда, шта се ради у ком краљевству. А који измеђ њи улучи згодно време, да може заробити људе, тада пошље посланика к цару молећи да може улетити у христијанске земље. Цар им ту молбу уважи и одпусти посланика натраг, а посланици кад имају дозволење одма без дангубе у сваком месту даду извикати, именујући војводу и крајину и хвалећи тај поход, па говоре бићете одведени у горње предјеле, а тамо ћете задобити доста мужког и женског пола и другог сваког блага. А гонци кад чују тако хвалити тај поход, радују се и ускликујући опреме се без отлагања, па иду на опредјељено место, онамо где је сам тај војвода; и тако војвода дочека их, и даде им дађе

¹⁾ Биће зар цетински у Босни.

и друге све потребе које к томе принадлеже, па пошто све ствари распореди, заповеди им који ће шта имати чинити; после се почну превозити преко воде, па пошто се превезу пођу у реду у христијанске земље, и он их води к оном месту буд је наумио; пошто стигну заповеди им да седну на друге брже коње, јер сваки од њи има два коња, једног води а на другом јаши; а сад они коњи на којима су пре јашили остану ту, јер су други Турци за то да гледају те коње, док се они опет врате. Сад их војвода одведе мало даље, па им заповеди да се више ништа незадржавају, и одреди им дан докле ће их чекати; тад ударе у бубањ и тиме их одпусти. Сад се роди толика хука и вика од њи и тако певање и усклицање међу њима, док се сви тлаче напред један пред другога, хотећи сваки бити први, да неки и с коњима попадају и изпребијају се па ту и остану; и тако се онда разлете куд који зна и види, палећи, убијајући, пленећи и пљачкајући и сва зла чинећи. Војвода пак заповеди на оном месту рочишта мали чадор разапети, а има са собом неколико стотина изабрани људи на добрим коњима, па их ту на том месту очекује; а гонци доводе жене и плен са свију страна, а војвода причекавши их по да тој речи, прво оправи плен напред, па ко се после задоцни тај тамо и остане. А и сам војвода остаје последњи као задња чета, кад уреди чету а он иде полако напред изчекујући за собом непријатеља, а ако би га гонећи непријатељи стигли, онда се он окрене натраг и бије се с њима;

ако пак види да неможе одржати битку, онда заповеди да се заробљени људи поубијају и стари и млади, па се за тим окрену бегати као ветар, а неможе им учинити нико ништа, осим ако негде код каквих непроходни гора или при великим водама, или на каквом баровитом месту, те би их ту могао поразити. За то би добро било да буду људи готови одма ићи к том месту, где они пале и плачкају у мањем броју људи; ти би им велику штету учинили, јер се они онда разлете и разиђу, и онда се највише боје и страх велики иде на њи, што знају да су разсејани; зато би их онда могла разбити и потући мала војска, све до оног места где војвода утаборен лежи. А сам војвода не би се смео противити, јер би мислио, да ће то бити велика сила. На тај начин спремају се гонци или текући коњаници за походе у христијанске земље.

Глава XLIV. О Сарохорима, који су плаћени турски солдати.

Има код Турака још војника који се зову Сарохори, као да рекнеш солдати или слуге, а ови се узимају од добровољних гонаца; јер цар кад чује да иде на њега велика христијанска сила, или ма каква велика војска, заповеди да се виче по варошима ко оће да пријми службу да ће му се дати. Тада они горе описани гонци или текући иду добровољно к цару, и ту им се даје плата на четири дана златица, и после се незову више гонци добровољци него се зову Сарохори, а примају плату на месец, али ова њиова плата нетраје дуго.

Њиово оружије јесу сабља, копља, бодаци, а неки имају и пушке, неки пак и панцире. Цар их задржава у својој служби док их треба, а после их исплати па их одпусти. Бива их око 20,000, и у главним биткама стоје код једног господара који је с оне стране мора, и то на левој страни јаничара, као што је горе описано постројење турске војске.

Глава XLV. О Марталузима и о војницима.

Марталузи иначе турски војници, јесу Христијани а наоде се особито по крајинама. Ови имају плату аџо су на коњу на осам дана једну златицу; а плата им се издаје на месец као и Сарохорима, овима траје служба дуже, јер код Турака незадоцњавају се са плаћањем службе, докле год који сам оће да служи; а имају оружије као и Сарохори. Има још и неки Христијана, који су слободни и који неплаћају ником ништа, а и њима неплаћа се ништа за њиову службу; ови се зову војници и ови послужују цара и воде празне царске коње, кад се где покаже потреба. Марталуза и војника има неколико стотина.

Глава XLVI. О постројењу турског јуриша, кад с великом виком освајају вароши и градове.

Турски цар врло скупо и са великим трошковима осваја места и градове, да само неби морао дуго код њи с војском лежати; пре него што ће обрести које место преправи се од свију нуждних ствари довољна множина. И топове невозе свагда

са собом, особито рушеће, због тежине и незгодног возења, него понесу собом доста бакра на камилама, па кад дођу под које место, које оће да освоје, а они ту салију велике топове. Пушчаног праха имају изобилно. Најпре из топова разбијају градске зидове док им се чини да је доста, а кад мисле да је време пустити људе на главни јуриш, онда најпре заповеди цар извикати по свој војски, да дотерају све коње, камиле и сваку стоку са паше у војску, а то зато чине, да неби док се они око јуриша баве непријатељи отели њихове коње; а почем то учине, онда заповеди по други пут по свој војсци извикати дан јуриша, а најволу избрати за тај посао нетак; па тако извикујући објаве и награде на тај начин, да ће онај који барјак изнесе на зид добити војводство, који за њим уђе, тај субаштво или старешинство и подвојводство; а трећему обећају да ће добити герибаштво; другима награде у новцима именујући суму; а што се год ту обећа и именује то се и испуни без сваке сумње, било да се место или град освоји или не. После тога вичу у вече по свој војсци да сутра дан сви посте, — па пошто тако посте цео дан, кад дође вечер онда по целој војски позадевају често лојане свеће, да се тако види као да врло честе звезде светле на небу. То је знамење првог јуриша. А ту ноћ и у јутру тај дан готове себи свуда част, па пошто се добро наједу и напију, онда се међ собом изљубе и изгрле, праштајући се као да се више никад неће видети, и тако то пировање траје до ве-

чера. А ноћу приступају ћутећи к месту са свију страна, изненада долазе до јендека носећи пред собом тарабе оплетене од пружа, и лествице јако начињене, да би могли пењати се с оба две стране тих лествица и горе и одоздол. А јаничари на тај начин ударају на варош тамо где је зид порушен, дођу к порушеном месту, па чекају док се почне показивати дан. Тада прво топије пуцају из свију топова а кад избаце топове онда јаничари брзо изтрче на зид, јер онда христијани уступају од топова, који како виде да су јаничари на зидовима, одма се врате па се почну јуначки тући с обе стране. Тада јаничари једни друге храбре и пењу се к онима, и стрељање из лучишта иде врло често, јер им једнако доносе и додају стреле. К томе долази велика хука од бубњева и вика од људи, и тако траје та борба кроз један час или најдаље кроз два. Ако за то време Христијани надвладају поганике, онда ови помало ослабе и испуштају, напротив Христијани ојачају. И тако тај јуриш траје до подне, а даље трајати неможе јер се изтроши стрељиво, људи једни буду поубијани, други израњени а неки уморни. Цар видећи да неможе одржати побједу, заповеди им да одступе од места, да топове и друге справе од зидова одвуку и натоваре на возове, и да пошљу све рањене напред. Сам он остане на том месту до ноћи, па тек ноћу са свом војском отиде, да неби на њи из вароши или из града викали; али зато свагда остави после себе залог, да ако би неки људи из града изишли и пошли против њега да га гоне,

или да узимају оно што је после њи остало, да се бар у нечем овим осветити може. Зато људи који су по градовима треба да се владају смотрено, да неби се без доброг чувања тврдиње слазили, нити удаљавали. Јер су управо на тај начин Турци освојили Галиполи, гонећи грађане на траг у варош, заједно су с овима утрчали унутра. Аколи се које место или град од њи једанпут одбрани, онда поганици кроз дуже време неће покушавати освојити га. А који се ту ране и остану сакати у рукама или у ногама, ти сви бивају од цара издржавани уживлењем до своје смрти. И ране све даје излечити, а уз то свима који су се јуначки показали и који су што заслужили, то сваком буде дато; и тако се свршује главни јуриш турски.

Глава XLVII. О Христијанима, који су под турским царем, и о великом мноштву његови доходака; као и о правичности и трезвености Турака.

Христијани који се зову Таури, сви су царев поданици, и цар зна добро колико их има у свакој земљи или крајини; ови дају цару телос или данак на сваку годину од сваке главе по 40 аспри, а то се зове њиовим језиком Алца, а 40 таквих иде у једну златицу; одтуд долазе цару многе стотине хиљада; а когод може зарадити новац тај сваки даје на годину по две златице, осим деце и женског пола. А осим других доходака долази цару много хиљада у његову комору по мору и по суву; а тако исто од сребрних рудника прима

доходке. Поред тога ти исти Христијани дају још и својој господи којих су поданици, а који се зову Тимерлер, и то од сваке главе половину царског данка, и десетак од свега жита и кулук. Али ванредне порезе не дају никад ни цару ни својој господи. Кад пак царева војска пролази, несме нико ићи кроз усеве, нити какву штету чинити, нити од кога што против његове воље узети. А ако би ко од неког што узео без његове воље, то друга поганичка господа не би му пропустили, нити би опростили један другом, јер они не желе штету сиротиње. Па да ко само једну кокош узме силом изгубио би главу. Јер цар то никако неће да се чини криво сиротињи. Кад цар заповеди Христијанима, ови морају много хиљада самара или коња за њим послати, који носе храну; па ће продавати где им буде заповеђено, сваки на своју руку, пошто се оцене ствари правично без њиве штете. А турски цар оће да буде оваки поредак, као што је био за првих царева, тако да се ради без промене. Тако се догодило за цара Мурата да је једна баба тужила једног азапа, да јој је путем отео млеко и попио, тада цар Мурат заповеди да се увати и да му се разпори трбу да се види да ли има млека у желудцу, и нађоше да има и ако је он то одрицао; а да се није нашло било би се с бабом то исто догодило; те тако остаде сиромас војник без главе а баба без млека; а то се догодило код Пловдина идући к Черномену.

Глава XLVIII. О умножавању турске силе.

Турско или поганичко растење подобно је мору, које истина никако небива више нити се умаљава, али је таког својства да нема никад мира, него се све једнако таласа колеба и миче; па ако се у једном предјелу стиша у другом у своје брегове удара и лупа. Морска вода је сурова и слана тако да у неким предјелима од ње праве со, али ако се недода неки део сладке воде у морску, не може се начинити со. А све воде што теку по свету и тамо амо се укрштају, јесу сладке и добре воде и за све ствари употребљиве, али како у море упадну и помешају се с морском водом, одма сва њиова сладост и доброта нестане и оне буду грубе и слане као што је и морска вода. Тако исто својство имају и Турци, немају никад мира као море, једнако воде рат и од године до године ударају из једне земље у другу. Па ако и учине где примирије ради своје користи, онда одма у другим предјелима чине зла, робе људе а који не могу ићи оне поубијају. То бива често сваке године, да доведу и донесу неколико хиљада добри христијана међу поганике, па ту измешавше се покваре се и ови као што смо напред рекли о морској води, забораве за своју добру христијанску веру, примају поганичку веру па је још и хвале, и такови бивају много гори него што су прави поганици.

А умножавање Турака овако бива, да су се једни већ изслужили, други се изслужују, трећи

су тек ново доведени, а по четврте иду и раде да их никад недостаје и небуде мање, сходно речима Мухамедовим; а колико се њи сваке године осим тога још и добровољно потурчи и у поганике претвори, и то је немала количина. Као што се догодило код једне вароши која се зове Галата или Пера, у оно време кад сам ја био међу Турцима, да је један знаменити редовник од реда светог Бернардина својим неваљалством лишио здравља и живота једног честитог човека, да су га поганици дали спалити без икакве његове кривице, а његова жена остаде удовица. После тога је тај исти редовник примио Муамедову веру а Христову погазио, и онда је ту исту жену измолио од поганика да су му је дали против њене воље. Затим је више од 40 морнара и Каталонаца примило поганичку веру, а погазило веру христијанску, али ни сами поганици нису похвалили том редовнику то његово дјело.

Тако се умножава поганичтво као што је напред речено о мору. То можете и сами знати да Турци гледе да заробе људе а не да одведу стоку; а ко јим то може забранити? Они како их поватају одма хитно с њима опет одлазе, а док се Христијани спреме и буду готови, дотле су они већ тамо где имају бити. А да Христијани оће да држе свагда у готовости преправне људе за ту одбрану, онда би трошак и штета ваљда још већа била, него вредност онога што би им било узето; зато знајте, докле се год змији глава неразбије, дотле она бива све гора. Тако и Турци ма да и буду кадкад на

походима поражени, зато ће они опет исто таку штету чинити као и пре, и то дотле док им се неразбије глава и док небуду до основа поражени, тако да немогу више никако устати; а пре неће бити томе никад крај, јер њи на место погинувши иљаду пута више долази.

Глава XLIX. На који начин и како се показује турски цар дворјанима у свом двору.

Турски цар има ус вом двору такав обичај, да се својим дворјанима показује двапут у недељу дана, а ту сви морају бити, стојећи из далека; ту се показује и посланицима ма одгуд долазили доносећи њему дарове. Па пошто се покаже више не излази на двор, осим ако би се показала каква особита потреба, па чекају ту на његов одговор. А цар мора се зато показати, јер кад неби се показао дворјани би имали којекакве мисли и питали би све више за цара, како је и шта је с њим и бојали би се да му се недогоди какав несрећан случај, па да неби когод пре дошао до престола него његов син; па ма да је и болестан опет зато дворјани оће да знају и за његову немоћ.

Глава L. О саједињењу њиових величества два најсветлија и високородна краља, то јест пољског и угарског.

Краљ угарски и краљ пољски, јесу два рођена брата лежавша под једним срцем, происходећа из једне крви, и имајућа тако велику моћ, то би дакле била особита божија каштига, и велико а

непристојно чудо, кад неби они покушали побједити турског цара, и осветити толику људску пагубу и толико проливање христијанске крви, а особито својих предака, као што је био славног спомена угарски краљ Владислав први, који је погинуо од Турака код Варне. А то је добро познато, да докле је год Стефан војвода молдавски и влашки држао Килију и Белград у својој власти, дотле је пољско краљевство седло на миру, као иза штита. Исто тако докле је угарски краљ држао Србски Београд у својој власти, Угарска земља добро је стајала, јер Дунав, Сава, Драва и Тиса, те четири реке јесу као браве а Београд је кључ угарског краљевства. Зато је требало Београд врло приљежно чувати и старати се за њега, због тога што поганичтво неспава. А за доброг краља се пристоји да он води бригу о свима својим поданицима, како би сви били на миру и имали свој покој; а не лежати једнако на једном месту, него свуда обилазити и као добар пастир чувати их свагда и бранити; а на никога се неослањати него тамо највише бавити се и становати, где је највећа опасност од непријатеља. А к томе има добар пут, да би они могли с божијом помоћу сами заштитити своју земљу, па кад би били саједињени и цело христијанство ослободити. А и нема к томе другог пута него само заједничком погодбом, сајединењем и љубавју између свију Христијана, као што је тако и код Турака. Тако би смо били ослобођени из поганички руку с помоћу божијом. А не тако као што је учинио славног спо-

мена краљ Матијаш, који је оставио поганике па је водио рат против Христијана, а по несрећи били су ваљда томе узрок свети отац Павле римски папа, од ког је редко што добро произишло, и римски цар Фридрих, оба два већ славног спомена, кад су они обојица краља Матијаша на то наговорили да води рат против Чеха, које су прогласили за јеретике. А после кад ове није могао надладати и под своју власт покорити, окренуо се у аустријску земљу против римског цара. Тим начином били су Христијани мучени, док се међутим поганичтво свуда снажило и ширило. Зато је и спомен краља Матијаша преминуо као звук звона. Тако је међу Христијанима владајућа разпра и неслога била причина многог зла, међу тим су се поганци оснажили као што су о том други доста написали. Јер често под покривалом и под претварањем праве вере и истиног верозакона, лакомот и сујетна честољубивост наводи Христијане на многе зле ствари. А обично свако проклето зло дјело има са собом некакво покривало доброте, што ће сваки побожан уважавајући и разсуђујући у себи ствари морати познати.

Писао сам овде доста обширно са божијом помоћу о многим и различним стварима; а још би желио с божијом помоћу краљевском величанству дати ваљану и добру науку, да би могао над турским царем одржати побједу, а одтуд имао би од господа Бога свемогућег вечиту награду а од целог христијанства част и похвалу, и од истока до запада сунца велико и славно име. Тада би се ре-

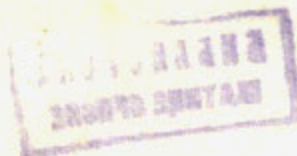
кло, да су ови краљеви произишли из милости самог Бога и да су обдарени великим именом, над име самог великог Александра. Уједно преобратила би се и христијанска туга и жалост у радост и у весеље, а поганичка охолост и усклицање преокренуло би се у жалост и у тугу.

—

*Сљедује поговор издатеља, чешког штампара
од године 1536.*

Немој се мили читаоче ништа збунити нити чудити што у овој историји није све стављено о свима турским царевима и о посљедујућем наслеђивању њиновом редом до овог последњег, јер то није била за сад намера, све догађаје обичаје и уредбе тог поганског народа сабрати уједно и описати, што је готово било и немогуће; него је само оно овде скупљено и издато, што је онај добар човек који је ову турску историју написао, живећи међу Турцима кроз неколико година добро дознао, испитао и видио, до оног времена кад је с божијом помоћу опет дошао натраг међ Христијане, кад му се показала добра и срећна прилика, о чем он и сам у овој историји јасно преповеда. А од оног времена који су цареви код њи владали и какви су догађаји међу њима били, до овог нашег времена, ко то све може истинито знати кад о том никакви поуздани списања немамо при руци; а ако би когод имао такова, тај ово презирући и некудећи може даље читати. К томе још и нека се нико нечуди ако ће овде имена некојих ти царева

и тирјана другчије читати него што се они у другим списима именују, јер може бити да је неки од њи и два имена имао, једно право име а друго придевено као што то често бива. Доста буди на том да се само зна о ком је лицу говор. Па да и можемо знати колико је од тог времена било ти погански царева, шта нам то вреди кад би ми нашим неваљалством то праведно заслужили, (као што по грјеху доста ваљано и заслужујемо!) да нас Бог тим крволочним народом казни, као што је негда онај свој избрани народ израиљски грешећи против њега, преко вавилонског краља Навуходоносора и других као неком метлом, казнио заточењем, убијством, глади и разним невољама, о чему јављају нам пророчки списи на многим местима примерно. Зато ми обратимо се радије свесрдно к светом покајању, оставимо грјехе и неправде чињене против Бога и његових заповеди, и служимо му у правој христијанској вери, која је по истинитом правилу слова божијег. А он ће за цело сам за нас борити се против Турака наши непријатеља. Тебе дакле, о Боже свемогући отче наш понизним срцем молимо, ради заслуга Исуса Христа твог најмилијег сина а нашег господа, да учиниш крај бар гњеву својему, јер тај безбожни народ руга се и подсмева и грди твојега сина, па оће да га свргне са престола славе. Имамо добру надежду да ћеш томе скоро учинити крај и окончање, ради обећања које си негда Аврааму предсказао, да нема више од дванајст кнезова бити ро-

ђено од Измаиља сина Хагариног. (Које читамо у првој мојсејевој књизи у зачелу 18.)

Овде сљедује знатно турско пророчанство о том, да ће њиово царство пасти од христијанског мача, чега се и мужки и женски пол међ њима врло јако боји и страши, а које пророчанство говори о том, како ће после освојења златне јабуке, то јест престолнице негдашњег римског царства, а после многих беда нанешених Христијанима од Турака поштоватеља Муамедови, христијански мач далеко и широко по њновом царству војеним начином ходати.

Од Вартоломеја Георгијевича, који је од Турака заробљен био у боју и који је добро изучио турски језик и све њиове обичаје, из турског језика на латински преведено, а које овако гласи турски:

Патиша хомоз гелур, цјаверум мемлекети алве;
Цар наш доћиће, поганско краљевство узеће; црве-
кеуцул алмај алур, бапцејлер једи иладег ђаур
ну јабуку узеће, покориће до седам година, погански
белеку ксикмаси он ићи иладег он ларум бе-
мач ако неустане до дванајет година, над њима вла-
глигедер, цуви јапар баги дикер бахчај ба-
даће, дом ће градити, виноград садити баште огра-
глар огли кеци олур, он ићи илденс сора Хри-
дити сина ћерку имаће, после дванајет година хри-
стијанон келеки чикар ол Турки гересине тускуре.
стијански мач настаће, који ће Турке натраг отерати.

Страна.

Глава XII. О божјем дошљетку који се догодило 48.

Глава XIII. О вјери и о њеним празницима 49.

Глава XIV. О Мурату сину Халадијановом 45.

Глава XV. О грчком цару 46.

САДРЖАЈ.

	Страна.
Увод преводитеља	3.
Наслов и предговор чешког издатеља	21.
Глава I. О пореклу турски царева и овог поганског народа	22.
„ II. О различним јазичницима; о вјери муамедовој и о њеним празницима	23.
„ III. О пореклу Муамеда турског пророка и његовом роду; и о Алији његовом помоћнику	25.
„ IV. О верозакону поганском и о њиовим богомољама	28.
„ V. О богомољи симра или задушној, и о тесфири њиовој проповеди	32.
„ VI. О проповеди о Исусу и Муамеду и дану страшног суда	34.
„ VII. О зборовима учитеља и законознаца, и о њиовој вјери	37.
„ VIII. О неким именама турским и закону Муамедовом	39.
„ IX. О праведности турској и њиовом неверству	41.
„ X. О Отману од ког се започело турско владање и другим предцима турског царства	42.
„ XI. О влади сина отмановог Мустафе	44.
„ XII. О Халадијану сину Мустафе	45.
„ XIII. О Мурату сину Халадијановом	45.
„ XIV. О Султану сину Муратовом	46.
„ XV. О грчком цару	46.

	Страна.
Глава XVI. О божијем допуштењу које се догодило у краљевству србском или рашком . . .	48.
„ XVII. Како је Мурат убио кнеза Лазара, па је и сам са својим старијим сином убијен био; а други син његов дао је посећи кнеза Лазара	53.
„ XVIII. О влади цара Бајазита; и како је владао Стефан син кнеза Лазара, први деспот рашки	55.
„ XIX. О великом хану, и о римским царевима	60.
„ XX. О великом хану и о турском цару Мурату сину Бајазитовом	63.
„ XXI. Како је Мурат преваром задобио рашке земље; и како је два сина рашког деспота Ђорђа заробио и осленио	65.
„ XXII. Како је угарски краљ Владислав пошао са србским деспотом против турског цара Мурата, и како су поразили његову војску	67.
„ XXIII. Како је Мурат после тога прошао	72.
„ XXIV. О краљу Владиславу, како је прошао после нарушеног примирја са Турцима	75.
„ XXV. Како је војвода и угарски губернатор Јанкул од Турака поражен био	81.
„ XXVI. О влади цара Махомета сина Муратовог, његовом лукавству и примирју са деспотом	84.
„ XXVII. Како је Махомет преварио грчког цара за време примирја	85.
„ XXVIII. Како је Махомет преварио деспота у примирју	90.
„ XXIX. Како је прошао деспот од Јанкула	95.
„ XXX. Како је Махомет освајао Београд	98.
„ XXXI. Како је Махомет преварио под примирјем морејског деспота Димитрија	100.

	Страна.
Глава XXXII. Како је Махомет надвладао и заробио Давида трапезунтског цара	104.
„ XXXIII. О Узунхасану татарском господару	107.
„ XXXIV. О влашком војводи Драгулу, и о примирју Турчина са угарским краљем Матијашем; и о Скендербегу кнезу епирском и албанском	111.
„ XXXV. Како је босански краљ Томаш послао к цару Махомету за примирје, и како је од овог преварен, уваћен и посечен био; и како је краљ Матијаш опет освојио од Турчина два града	121.
„ XXXVI. Како је цар Махомет дошао у Босну да освоји Јајце	126.
„ XXXVII. Како је Махомет заповедио Титрек-Синаму да прорачуна царску благајницу	127.
„ XXXVIII. Како су синови Махометови после смрти свог отца, поступали један с другим	129.
„ XXXIX. О свима турским земљама и уредбама	130.
„ XL. О уређењу царског двора	133.
„ XLI. О главном боју, и о постројењу поганске војске и савет како ваља постројити против тога христијанску војску	139.
„ XLII. Савет о постројењу војске против Турака	142.
„ XLIII. О турским гонцима	148.
„ XLIV. О Сарохорима плаћеним турским солдатурама	151.
„ XLV. О Марталузима и војницима	152.
„ XLVI. О постројењу турског јуриша на град	152.
„ XLVII. О Христијанима који су под турским царем, и овога доходцима; о правичности и трезвености Турака	155.

	Страна.
Глава XLVIII. О умножавању турске силе	157.
„ XLIX. Како се показује турски цар дворја- нима	159.
„ L. О сајединењу пољског и угарског краља	159.
Поговор чешког издатеља од год. 1536.	162.
Пророчанство турака о пропасту њеног царства .	164.

[Faint, mirrored text from the reverse side of the page, including chapter numbers and titles, is visible through the paper. Some words are circled in red ink.]

Tocaine

[Faint, mostly illegible handwriting]

Tocaine

Neon fluorine

where as. Trousers

Admission for practical study with

of
fluorine

George

Large A 210 4

Tutao je oby knoňy.

Georg Thoma

77. 11. 7.

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

Tutao je oby

Knovník a křesťan

M. Stouček

[Faint, illegible handwriting]

[Faint, illegible handwriting]

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

Apes Gambel

БИБЛИОТЕКА МАТИЦЕ СРПСКЕ

Р19 Ср II 614.1